

*Inistiitiyuutii Leenjii Ogeessota Qaamolee
Haqaa fi Qo'annoo Seeraa Oromiyaa*

Moojuulii Leenjii Hojii Irraa

**Yakkoota Yaalii Ajjeechaa, Miidhaa Qaamaa fi Saal-Quunnamtii:
Seeraa fi Hojmaata**

Qopheessitoonni:-

- 1. Kabbabaw Birhaanu*
- 2. Geetuu Gaddafaa*

Gulaaltonni :-

- 1. Alamaayyoo Massalaa*
- 2. Adunyaa Ahmad*
- 3. Shaambal Hordofaa*

Mudde, 2011

Adaamaa

Baafata

Mata Duree

Fuula

Seensa Waliigalaa-----	1
Boqonnaa Tokko:- Sadarkaa Raawwii Yakkaa: Dhimmoota Waliigalaa -----	4
1.1.Sadarkaa Raawwii Yakkaa -----	5
1.1.1. Gochoota Qophii-----	6
1.1.2. Yaalii -----	9
1.1.3. Yakkoota Xumura Argatan -----	16
1.2. Yakka Yaalii Ajjeechaa-----	17
1.3.Maloota Raawwii Gochaa Yakkoota Yaalii Ajjeechaa-----	24
1.4.Gosoota Yakkoota Yaalii Ajjeechaa-----	26
1.5.Yakka Yaalii Ajjeechaa fi Miidhaa Qaamaa Cima-----	50
Boqonnaa Lama: Yakkoota Miidhaa Qaamaa -----	60
2.1. Yakka Miidhaa Qaamaa Cima-----	61
2.2. Yakka Miidhaa Qaamaa Salphaa-----	69
2.3. Yakka Miidhaa Qaamaa fi Yakka Harka Darbiinsaa-----	74
2.4. Yaalii Yakka Miidhaa Qaamaa -----	76
Boqonnaa Sadi: Yakkoota Bilisummaafi Qulqullummaa	
Saalqunnamtii Irratti Raawwataman -----	78
3.1. Yakka Dirqisiisanii Gudeeduu-----	79
3.2.Yakka Dirqisiisanii Gudeeduu fi Miidhaa Qaama-----	91
3.3. Yakka Dirqisiisanii Gudeeduu fi Yakkoota	
Bilisummaa fi Qulqullummaa Saalqunnamtii Irratti	
Raawwataman Biroo -----	93
Wabiilee Barreefamichaa-----	102

Seensa Waliigalaa

Nageenyi waan hunda. Namni nagaan bahee galuu, hojjatee buluu kan danda'u jedhees waan isarraa eeggamu guddina biyya isaatiif gumaachuu kan danda'u, nageenyii fi tasgabbiin yoo jiraate qofa. Kaayyoon Seera Yakkaas inni guddaan nageenyaa fi tasgabbi hawaasa biyyattii eegsisuu, mirgootaa fi faayidaa isaanii kabachiisuu dha. Kanaan lammiileen biyyattii sodaa tokko malee mirgoonni namoomaa fi dimokiraatawaa isaanii kabajameefii lammiilee gaarii fi guddina dinagdee biyya isaanii keessatti hirmaachuun jijjiirama akka fiduu danda'an haala dandeessisu uumuu dha. Kana mirkaneessuudhaafis gochoonni nageenyaa fi tasgabbi hawaasaa miidhuu danda'an jedhamee itti amanaman akka yakkaatti lakaa'amanii adabbii hordofsiisan waliin seera yakkaa jalatti tumamaniiru.

Yakkoota bu'ura tumaa seeraa kanaan adabsiisan keessaa isaan ijoon yakkoota qaama, fayyaa fi kabaja namoota irratti raawwatamani dha. Kayyoon walii galaa seera yakkaan laallame kun galma gahuu kan danda'u yoo tumaaleen seera yakkaa qixa seera tumtuun seericha baaste laalte sanaan hiikamee hojiirra oole qofa dha. Seerri kan jedhuu fi kan hojjatamu adda adda yoo ta'e kayyoon seera bu'ura yaaddameen galma ni ga'a jechuun gonkuma waan eggamuu miti. Kana waan ta'eef tumaaleen seeraa kunniin haala kamiin hojiirra oolurra jiru jechuudhan yeroo yeroon xinxaluun rakkoo jiru adda baasuun sirreessaa deemuun dhimma filannoo hin qabnee dha.

Moojuuliin kunis kayyoo bu'uraa kana qabachuudhan tumaalee kutaa addaa seera yakkaa keenya keessaa tumaawwan yakkoota qaama, fayyaa fi kabaja namootaa irratti raawwataman, keessaayyuu yakka yaalii ajeechaa, miidhaa qaamaa, fi yakkoota bilisummaa fi qulqullummaa saalqunnamtii irratti raawwatamaniin walqabatee rakkoo qabatamaan hojii keessatti mul'atan irratti xiyyeeffannoo kennuun ni sakatta'a; rakkoowwan hiikkoo fi rawwii mul'atan kanneen adda baasuun ni xiinxala; dhimmoota qabatamaan fayyadamuun furmaata mariidhaan gabbate kaa'uuf ni hojjata. Waan ta'eef barreessaan ammaa kun hanqinoota tumaa seera yakka yakkoota yaalii ajeechaa, miidhaa qaamaa, fi yakkoota bilisummaa fi qulqullummaa saalqunnamtii irratti raawwatamaniin walqabatee rakkoowwan qabatamaan hojii keessatti mul'atan sakatta'uun adda baasuun xiinxalee dhimmoota qabatamaan fayyadamuun furmaata mariidhaan gabbate kaa'uuf kaayyeffateera.

Kanaafis akka tolu moojuuliin kun boqonnaawwan gurguddoo saditti qooddamee dhiyaateera. Boqonnaa duraa keessatti dhimmoota yakka yaalii ajjeechaan wal qabatan, keessattu immoo rakkoo qabatamaan yakka yaalii ajjeechaa fi miidhaa qaamaa cimaa adda baasuun wal qabatee hanqinoota mul'atan adda baasuu irratti xiyyeeffannoo kennuun kallattii furmaataa kaa'uuf yaallameera. Boqonnaa lammaffaa keessatti immoo dhimmoota yakkoota qaama, fayyaa fi kabaja namootaa irratti raawwatamaniin wal-qabatan, keessattuu gosoota yakka miidhaa qaamaa tumaalee Seera Yakkaa Mootummaa Federalawaa Dimokiratawaa Ripaablika Itiyoophiyaa (kana booda S/Y RDFI) kwt'n 555, 556(1), 556(2) fi 560 jalatti kufuu qaban adda baasuun wal-qabatee hanqinoota mul'atan adda baasuu irratti xiyyeeffannoo kennuun kallattii furmaataa kaa'uuf yaallameera.

Boqonnaa sadaffaan gama biraatin yakkoota bilisummaa fi qulqullummaa saalqunnamtiirratti raawwataman keessaahu walitti dhufeenya yakka dirqisiisanii gudeeduu, fi yakka dhiira tokko dirqiin wal quunnamtii saalaa akka raawwatu taasisuu, miidhaa kabaja qulqullummaa sarbuu namoota of wallaalan yookiin sammuu dadhaboo ta'an yookiin mormuu hin dandeenye irratti raawwatamu, miidhaa kabaja qulqullummaa sarbuu namoota hospitaala ciisan, to'annaa jala jiran yookiin hidhaman irratti raawwatamu, gocha rakkoo olaanaa yookiin hirkattummaa dubartiin tokko qabdu sababa godhachuun raawwatamu, miidhaa saalqunnamtii ijoollee umuriin isaanii waggaa kudha sadii ta'eefi waggaa kudha saddeet hin guunne irratti raawwatamu, fi miidhaa saalqunnamtii daa'imman irratti raawwatamuun walqabatee hanqinoota qabatamaan hojmaata lafa irra jiru keessatti calaqqisutti xiyyeeffachuun xiinxalameera.

Kana malees, mata dureewwan leenjii moojulii kanaan laallaman hunda isaaniitiifiyyuu, gaaffiileen marii dhimmoota qabatamaa irratti hundaa'an marii yeroo leenjichi kennamu godhamuuf akka tolutti qophaa'anii jiru. Hundaa ol garuu, leenjifamtoonni barreeffamichi kun ka'uumsa marii isaanif akka ta'uuf kan qophaahe ta'uu hubachuun yaadota barreeffamicha keessatti hin kaanee fi dhimmichaan wal-qabatan kaasuun mudannoo, muuxannoo fi hubannoo qabatamaan hojiirratti gonfatan wal-jijjiiruun dandeettii, beekumsaa fi gahuumsa isaanii gabbifachuuf tattaaffii barbaachisaa ta'e akka taasisan ni abdatama.

Bu'uruma kanaan xummura leenjii kanaan booda leenjitoonni:-

✚ Maalummaa fi ulaagaa Yakka yaalii ajjeechaa adda ni baasuun;

- ✚ Yakka yaalii ajjeechaa fi miidhaa qaamaa jidduu garaagarummaa jiru adda ni baasuu ;
- ✚ Gosoota yakkaa miidhaa qaamaa tumaa S/Y FDRI kwt'n 555, 556(1), 556(2) fi 560 jalatti kufuu qaban irratti ejjannoowwan adda addaa mul'atan addaa baasuun hubatanii isa sirrii ni qabatu;
- ✚ Gosoota yakkaa miidhaa qaamaa tumaa S/Y FDRI kwt'n 555, 556(1), 556(2) fi 560 jalatti kufuu qabaniin wal qabatee adda addummaa seeraa fi qabatama jidduu jiru adda baasuun ni hubatanii isa sirrii ni qabatu;
- ✚ Maalummaa fi ulaagaalee jiraachuu yakkoota saal quunamtii irratti addaadummaa jiru adda baasuun hubatanii isa sirrii ni qabatu;

Boqonnaa Tokko

1. Sadarkaa Raawwii Yakkaa: Dhimmoota Waliigalaa

Seensa

Hojiiwwaan Bulchiinsa Haqaa Yakkaa keessatti, akkaataa qajeeltoo seeraatiin sadarkaa raawwii gochaa yakkaa addaan baasuun beekuunifi hojiirra oolchuun barbaachisaadha. Akka qajeeltoo seera yakkaa biyya keenyaatti yakka raawwachuuf qophii taassisuun yakkaan hin gaafachisu. Haalli addaa qajeeltoo kanaan wal qabatee jiru cimina yakkichaa fi hamma balaa waliigalaatti qaqqabsiisaan irra kan ka'e yakka addaa ta'uun seeraan ifatti kan labsame yoo ta'ee dha. Gama biraan yakki yaalii haala addaan ifatti kan dhorkame yoo ta'e malee akka qajeeltootti seera yakka biyya keenyaan yeroo hunduma kan adabsiisuu fi garuu yakka yaaliitiif adabbii du'aa murteessuun dhorkaa akka ta'e ni ibsa.

Yakkoonni yaalii ajjeechaa yakkoota mirga lubbuun jiraachuu namoota dhuunfaa fi nageenya qaamaa akkasumaas bilisummaa dhuunfaa isaanii irratti raawwatamanii dha. Gochi yaalii ajjeechaa kunis seeraan ala nama ajjeesuuf yaaduun gochaa miidhaa du'aa hordofsiisuu danda'aani fi dhala namaa kan lubbuun jiru irratti kan raawwatamuu dha. Maloota raawwii yakkoota yaalii ajjeechaa ilaalchisee haaluma tumaalee seera yakkaa yakkoota ajjeechaan waan ilaalamuuf, malootni gochaan yakkaa kun ittiin raawwatamaan bifa waliigalaan meeshaalee yookiin tooftaalee bu'aa gocha yakka ajjeechaa hordofsiisuu danda'aniin kaminiyyuu fayyadamuun kan raawwatamaaniidha. Yakkoonni yaalii ajjeechaa kunis itti yaadamuun haala tumaalee seera yakkaa keewwata 539 jalatti ibsameen yakka yaalii ajjeechaa namaa cimaa fi 540 tiin immoo yakka yaalii ajjeechaa namaa idilee jedhamuun haala raawwii gochaa yakkaafi ciminaa isaanii irratti hundaa'uun bakka lamatti qooduun ilaaluun kan danda'amu akka ta'ee ni agarsiisa. Qabatamaan yakkoota kana akkaataa tumaa seera yakkaa keessatti ibsameen hojiirra oolchuu keessatti hanqinaaleen hubannoo ogeessota qaamolee haqaa bira akka jiru sakata'iinsi fedha leenjii ILQSO bara 2011 agarsiiseera. Kanaaf dhimma kana ilaalchisee maalummaa yakkoota yaalii ajjeechaa namaa, waliiti dhufeenya fi garaagarummaa yakkaa yaalii ajjeechaa namaa fi yakka miidhaa qaamaa cimaa jidduu jiruun rakkoolee wal qabatan boqonnaa kana jalatti kan ilaallu ta'a.

Bu'uruma kanaan xummura leenjii boqonnaa kanaa booda leenjifamtoonni:-

- Sadarkaa raawwii yakkaa akkaataa qajeeltoo seera yakkaa biyya keenyaan hammataman irratti hubannoo dabalata ni argatu.
- Maalummaa yakkoota yaalii ajjeechaafi ulaagaalee tumaalee keewwattoota kanneeni hundeessuuf tarreeffamaan irratti hubannoo duraan qaban ni gabbifatu, ejjennoo sirriifi bu'uura seerichaa hordofuun dhiyyatees ni hubatu.
- Xiinxala dhimmootaa bu'uura godhachuun hanqinaalee ogeessota qaamolee haqaa sadarkaan jiran irratti marii bal'aafi bilchina qabu taassisuun hanqinaalee kana maqsuuf yookiin xiqqeessuuf fala ni kaa'u.
- Waliitti dhufeenyaafi garaagarummaa yakka yaalii ajjeechaa namaafi miidhaa qaamaa cimaa gidduu jiru addaan baasuun akka hubatan ni godhama. Rakkoolee raawwii keessatti mul'ataniif yaada furmaataa ni akeeku.

1.1. Sadarkaa Raawwii Yakkaa

Kaayyoo fi galmi seera yakka biyya keenyaa inni guddaan mirga lubbuun jiraachuu, nageenya qaamaafi bilisummaa namoota dhuunfaa kabachisuu dabalatee akka waliigalaatti olaantummaa seeraa mirkaneessuun nageenyaafi tasgabii hawaasa bal'aa eegsisuudha. Kaayyoolee kana galmaan gahuuf seerri yakkaa haala lamaan dhimmoota namoota dhuunfaa gidduu kan lixu ta'a. Inni jalqabaa mallattoo yookiin agarsiistuu haalota raawwii yakkaaf ka'umsa ta'an dursanii addaan baasanii beekuun hojii ittisa yakkaa hojjechuu dha. Inni biraan gochaawwan yakkaa erga raawwatani booda yakkamtoota to'annoo seera jala oolchuun hojii olaantummaa seeraa mirkaneessuudha.

Sadarkaa raawwii yakkaa addaan baasanii beekuun miidhaa gochaan yakkaa geessisuu xiqqeessuuf yookiin hambisuuf garagaara. Keessuma yakka sadarkaa qophiitti maseensuun hojii ittisaa yakkaa keessatti gahee guddaa qaba. Gochaan yakkaa qophii miidhaa isaa waliin namoota dhuunfaafi hawaasa bal'aa irratti aggaamamee ture sadarkaa yaadaatti waan hafuuf miidhaan dhaqabuuf ture ni hafa. Kana malees gochoonni yakkaa qophii barbaachisaa xumuruun hojiitti kan jijjiiramaan yoo ta'ees sababoota garaagaraan galma barbaadaan hanqachuun bu'aan

egamuuf osoo hin argamiin haalli itti karaatti hafuu ni jiraata. Haalli akkasii kan jiraatu gochaan yakkaa waan hin milkaa'iniif sadarkaa yaaliitti hafa.

Hojiiwwan bulchiinsa haqaa yakkaa keessatti, sadarkaan raawwii yakkoota bu'aa isaan hordofsiisan waan qabaniif, sadarkaa raawwii yakkoota addaan baasanii beekuun barabaachisaadha. Kanaafuu hubannoo waliigalaa duraan qabnu irratti, yaadachuuf akka toluuf jecha qabxiiwwan itti aanan keessatti gochaa qophii yakkaa raawwachuuf taassifamuufi bu'aa seeraa maal akka hordofsiisuu akkasumaas yaalii, maalummaa isaa bu'uura qajeeltoo seera yakkaa biyya keenya waliin haala gabaabaan kan ilaallu ta'a.

1.1.1. Gochoota Qohii¹

Saayinsii seera yakkaa keessatti qajeeltoon jiru gochaa yakkaa raawwachuuf qohii taassisuun yookiin haala mijeessuun yakkaan nama hin gaafachisuu; hin adabsiisuu. Barreessitootni seera sababa garaagaraa lamaaf gochoonni qophii kan hin gaafachifne ta'uu irratti waliigalu. Inni jalqabaa, namni gochaa qophii taassisuu sun haala amansiisaafi dhugumaan gochaa yaade sana raawwachuuf ta'uu guutummaa guutuutti hubachuuf rakkisaadha. Qophiin godhamu kunis gochaa yakkaa yaadamee sana galmaan gahuuf ta'uu isaatiif wabiin gahaan hin jiru. Kanaaf haala akkasii keessatti raawwataa kana adabuun immoo qajeeltoo seera yakkaa namni gochaa yakkaa raawwachuu hanga ragaadhaan mana murtii fulduraatti dhiyyachuun balleessummaan isaa hin mirkanoofneetti akka nama qulqulluutti tilmaama kan jedhuun wal faallessa.² Sababiin inni lammaffaan gochaan qophii bu'aa yaadamee argamsiisuuf qabatamaanis ta'ee yaadaan

---

¹ Dhimma gochoota qophii ilaalchisuun moojulii kana keessatti hammaachisuun maaliif barbaachisee gaaffiin jedhu ka'uun isaa hin hafu. Dhimmi kun ka'uun qabxiiwwaan ijoo lamaaf nu gargaara, Inni jalqabaa namni yakoota ajjeechaas ta'ee miidhaa qaamaa yookiin yakkoota kamiyyuu raawwatu dursee qophii gochuun isaa waan oolu miti. Gochoonni qophii kun kan raawwatamaan yoo ta'ees fedhii guutuu nama gochaa raawwachuuf qophiirraa jiruun yookiin gidduu lixummaa qaama sadaffaan sochiin qophii kun karaatti hafuu ni danda'a. Kanaaf gochoonni nama ajjeesuuf yookiin miidhaa qaamaa namarraan geessisuuf yookiin saalqunnamtii raawwachuuf yaaduun qophiin godhamu haala addaan tumaalee keewwatoota seera yakkaa biyyaa keenyaa dhimmoota kanaan rogummaa qabaniin waan hin hammatamneef kan himachisuufi adabsiisu miti. Inni biraan immoo gochoonni qophii taassisuu of danda'ee yakkaan kan hin gaafachifne yoo ta'ees, yakki yaalamee yookiin kan raawwatamee tokko kan itti yaadamee raawwatame ta'uu isaa mirkaneessuuf akka ragaatti fayyadamuun kan danda'amu ta'uu isaa agarsiisuufi.

² DEJENE GIRMA JANKA, A Handbook on the Criminal Code of Ethiopia, Addis Ababa, Ethiopia, 2013, fuula 54.

gochaa raawwatamu irraa fagoo ta'uu isaati.³ Namoonni haala kana keessa jiraan carraa bal'aa yaada ofii jijjiirrachuu waan qabaniif, adabbiirraa bilisa ta'uun isaanii faayidaa qabeessa ta'a.

Sirna seeraa yakkaa biyya keenyaa keessatti dhimmi sadarkaa raawwii yakkaa hammatamee jira. Haala kanaan gochoota qophii ilaalchisuun, "Gocha yakkaa qopheessuuf yookiin mijeessuuf keessumattuu meeshaalee walitti qabuun yookiin haalawwan mijaawaa uumuun gochoonni raawwataman hin adabsiisani..."⁴ jechuun tumeera. Kanaarraa ka'uun gochoota qophii ilaalchisee qajeeltoo seera yakkaa biyya keenyaa bitu gochoonni qophii yakkummaan kan hin himachiifneefi hin adabsiisne ta'uu isaa hubatamuu qaba.

Haa ta'u malee, qajeeltoon jiru gochoonni qophii akka waliigalaatti kan hin adabsiisnee haa ta'aaniyyuu malee haala addaa lamaan (for two exceptions) gochoonni qophii kan adabsiisaan ta'uu ni ibsa. Haalonni kunis jiraachuu kan danda'aan gochoonni kun ofii isaaniitiin yakka ta'anii kan adabsiisaan ta'uu isaanii seeraan kan tumame yoo ta'ee yookiin immoo cimina yakkootaafi hamma balaa waliigalatti qaqqabsiisani irraa kan ka'e yakka addaa ta'uun isaanii seeraan ifatti kan tumamee ta'uu akka qabu ni addeessa.⁵

Haaluma kanaan seerri yakkaa biyya keenyaa bifa hambifannaan nagaafi tasgabbii ummataafi mootummaaf akkasumaas kan namoota dhuunfaa illee eegsisuuf jecha tarkaanfiiwwaan fudhatamuu akka danda'an ni agarsiisa. Kunis namni kamiyyuu waantota balaafamoo ta'an kanneen gochaa yakkaa raawwachuuf tajaajilan kan jireenya, tasgabbii, fayyaa, yookiin amala gaarii ummata kan miidhuu danda'an yoo qabatamanii argaman, ajaja mana murtiidhaan dhaalamu yookiin maqfamuu akka qaban ni ibsa.⁶ Haalli kunis sochii adeemsa qophii gochaa yakkaa raawwachuuf taassifamu keessatti raawwataan gochaa kun wanta balaafamaa harka isaatti kan argameefi himatamuu kan hin dandeenye yoo ta'ees, eegannoo waliigalaaf wanti balaafamaan kun ajaja mana murtiin dhaalamuu qaba jechuudha. Kana malees namni kamiyyuu sochii gochoota yakkaa biroo raawwachuuf taassisuu keessatti meeshaalee waraanaa hayyama

---

3 Philippe Graven, An Introduction to Ethiopian Penal Code, Faculty of Law, Haile Sellassie I University, Addis Ababa, Ethiopia, 1965, fuula 68

4 Seera Yakkaa Ripaabilikaa Dimokiraatawaa Federaalawaa Itiyooophiyaa, 1996, Negaarit Gazeexaa Labsii Lakk.414/1996, keewwata 26.

⁵ Seera Yakkaa, keewwata 26 (afi b).

⁶ Seera yakkaa, keewwata 140(1).

malee qabachuun argamuu ni danda'a. Shakkamaan akkasii kun bu'uura tumaa seera yakkaa keewwata 26tiin gocha qophii raawwachuun yakkaan kan hin gaafatamnee yoo ta'ees, meeshaa waraanaa hayyama malee qabatani argamuun ofii isaatiin yakka waan ta'eef ni adabsiisa.⁷

Haaluma walfakkaatuun gochaa yakkaa raawwachuuf karoorsuufi qophaa'uun bu'uura seera yakkaa keewwata 26tiin yakkaan adabsiisuu kan danda'u, yoo karoorsuufi qophaa'uun mataa isaatiin seera addaan yakkaa ta'uun labsame qofaa akka ta'ee hubachuun ni danda'ama. Haala kanaan Labsiin Farra Shororkeessummaa, namni gochaawwan yakkaa labsicha keewwata 3 jalatti tumamaan raawwachuuf karoorse yookiin qophii taassise yakkaan kan adabamuu ta'uu isaa ni tuma.⁸

Kana malees cimina yakkootaafi hamma balaa waliigalaatti qaqqabsiisaan irraa ka'uun yakkoota sirna Heera Mootummaafi Mootummaafi Yakkoota Nageenya Alaafi Humna Ittisaa Mootummaa irratti raawwachuuf jecha gochoota dabaa akaakuu qabatamaa ta'een qopheessuunifi tuttuqaafi gocha qabatamaa hin taane raawwachuuf qophiin taassisamu kamuu haala addaan sadarkaa qophiitti yakkaan kan gaafachisaan ta'uu seerri yakkaa biyya keenya ni tuma.⁹

Walumaagalatti gochoota qophii ilaalchisee qajeeltoon bu'uura seera yakkaa biyyaa keenyaa gochoonni kunneen yakkaan kan hin adabsiisnee akka ta'aniifi gama biraan immoo akka hambifannootti (in exceptions) gochoonni kun ofii isaaniitiin yakka ta'anii kan adabsiisaan ta'uu isaanii seeraan kan tumame yoo ta'ee yookiin immoo cimina yakkootaafi hamma balaa

---

⁷ Seera yakkaa, keewwata 808 fi 809.

⁸ Labsii Farra Shororkeessummaa, Lakk. 652/2001, keewwata 4, Nagaariit Gaazeexaa Federaalaa, Addis Abaabaa, Hagayya 2001.

⁹ Seera yakkaa keewwatoota 256(B) gochoota yakkaa kanneen tumaa seera kanaan hammataman raawwachuuf adeemsa qophii taassisuu keessatti meeshaalee waraanaa, rasaasota, gala, maallaqa, yookiin waantota qabatamaa kanneen fakkaatan qabatani argamuun yakkaan ni gaafachisa, akkasumaas keewwata 257 jalatti akka ibsameetti, gochoota yakkaa kanneen akka tuttuquufi gochoota qabatamaa hin taane yakkoota seerota addunyaaleessaa darbuun raawwatamaan keessaa tokko raawwachuuf yookiin akka raawwatamu taassisuuf, yookiin raawwii isaa gargaaruuf yaaduun qophii taassisuun haala addaan yakkaan kan gaafachisuu ta'uu hubatamu qaba. Dabalataan tumaalee seera yakkaa keewwatoota 274, 300 fi 371 yakkoota sadarkaa qophiitti himachisaanidha..

waliigalatti qaqqabsiisani irraa kan ka'e yakka addaa ta'uun isaanii seeraan ifatti yoo tumame yakkaan kan gaafachisan akka ta'e hubatamu qaba. Mata duree itti aanu jalatti immoo yaaliin sadarkaa raawwii yakkaa keessatti maal akka ta'eefi yaadrimeewwaan bu'uura isaa haala tumaa seera yakkaa biyyaa keenyaa keessatti hammatameen bifa gabaabaan kan ilaallu ta'a.

1.1.2. Yaalii

Gochaa yakkaa raawwachuuf jecha qophiiwwaan gochaa raawwachuuf yaadamee sana galmaan gahaan taassisuun galma gahiinsa isaatiif akka dhagaa bu'uuraa kaawwachuutti ilaalama. Raawwataan gochaa yakkaa qohiiwwaan barbaachisoo ta'aan erga xumureen booda tarkaanfii gochaa yakkaa raawwachuu ni fudhata. Adeemsa kana keessatti gochaan yakkaa bu'uura yaadameefi karoorfameen kan raawwatamee yoo ta'ees sababoota garaagaraan galma yaadamee hanqachuu yookiin bu'aa barbaadamee gonfachuu dhabuu danada'a. Haalli kun yakkicha yakka yaalii taasisa.

Barreessaan tokko gochaa yakka yaalii ilaalchisuun: "An attempt crime occurs when a person intends to commit a specific offense, and then performs an act that constitutes a substantial step towards consummating that offense, although it does not bring about tangible harm"¹⁰ jechuun ibseera. Akka ibsa kanaatti qabxiileen xiyyeeffannaa barbaadaan gochi yaalii raawwateera yookiin eegaleera jechuuf namni gochaa yakkaa raawwachuuf barbaade sana itti yaadee tarkaanfii raawwii gochichaaf murteessaa ta'an fudhachuu yoo jalqabeedha. Kun immoo namni gochaa yakkaa raawwachuuf ifatti kaayyoo barbaade sana galmaan gahuuf tarkaanfii fudhachuuf yaada isaa ifa kan taassisuu ittiin eegaluu agarsiisuudha. Sadarkaan kunis (the point of no return) sadarkaa fiixee gara boodaa deebi'uu hin dandeenyeeerra gahuu hubachisa.¹¹

Yaalii ilaalchisuun kuusaan jechoota Seeraa, 'Black's Law', "An overt act that is done with the intent to commit crime but that falls short of completing the crime..." jechuun hiikka kenneera. Kunis gochaa itti yaadamee raawwatamuufi galmaafi bu'aa barbaadame bira otuu hin gahiin kan

---

¹⁰ Ronald J Bacigal, *Criminal Law and Procedure: An Introduction*, 2nd Edition, 2002, University of Richmond, Virginia, USA, fuula 51.

¹¹ Philippe Graven, *An Introduction to Ethiopian Penal Code*, Faculty of Law, Haile Sellassie I University, Addis Ababa, Ethiopia, 1965, fuula 72.

karaatti hafe akka ta'e agarsiisa. Yaalii ilaalchisee gochaa yaalamee mataan isaa seeraan gochaa yakkaa ta'uun isaa kan tumame ta'uu qaba. Kana jechuun gochaan namni yakka yaalii raawwate sun bu'uura seeraa yakkaaan yakka ta'uun isaa adabbii waliin labsamu qaba. Yaalii ilaalchisuun seerri yakkaa biyya keenyaa :

*“Namni kamiyyuu itti yaadee yakka raawwachuuf jalqabee gocha yakkichaa hanga dhumaatti kan hin hordofne yookiin hordofuuf kan hin dandeenye yoo ta'e yookiin gochi yakkichaa akka raawwatamu hanga dhumaatti hordofuun bu'aa barbaadame argachuu yoo baates ... yakkichi akka jalqabameetti kan lakkaawamu gochi raawwatame haala hin shakkisiisneefi kallattiin gara galma yakkicha raawwachuuf yaadameetti geessuuf kan raawwatamee yommuu ta'eedha.”*¹² jechuun ibseera.

Hiika yookiin ibsa kanarraa ka'uun haal dureewwan yookiin ulaagaawwaan murteessoo ta'aan sadii guutamuu akka qaban hubachuun ni danda'ama. Isaani:

1.1.2.1. Yakkichi itti yaadamuun kan raawwatamu ta'uu isaa

Gochaan namni tokko raawwate yakkaan haalli inni itti gaafatamuu danda'u, raawwataan gochichaa ta'ee jedhee itti yaaduun fedhii guutuun yookiin dagannoon kan raawwatee ta'uun yoo mirkanaa'e qofa akka ta'e seera yakkaa biyya keenyaarraa hubachuun ni danda'ama.¹³ Haaluma kanaan yakki yaalii tumaa seera yakkaa biyya keenyaa keewwata 27(1) jalatti haala ibsameerraa ka'uun, gochaa yakkaa itti yaadamuun raawwatamuu akka ta'e hubachuun ni danda'ama. Kunis qabiyyee hiikkaa yakkaa yaaliif kennamee keessaa, “... itti yaadee yakka raawwachuuf jalqabe ...” jedhuus gochaa yakkaa yaalii kutaan yaadaa sammuu itti yaadamee kan raawwatamu ta'u ibsa. As irratti qabxiin ijoon hubatamuu qabuu, haala tumaa seera yakkaa keewwata 58(1B) jalatti ibsameen, “*gochichi seeraan alaafi bu'aa adabsiisu kan hordofsiisu ta'uu isaa osoo beekuu kan ta'e haa ta'u jedhee bu'aa isaa fudhachuun gochicha kan raawwate yoo ta'e...*” himatamaan yakkaa haala akkasii keessatti gochaa yakkaa yaalii kan raawwate yoo ta'e; kutaa yaadaa alkallattii waan qabuuf gochaa yakkaa yaaliidhaan himatamu qaba. Haalli kun uumamuu kan danda'uu yeroo himatamaan yakkaa gochaa yakkaa murtaa'e tokko raawwachuuf

---

¹² Seera yakkaa, keewwata 27 (1).

¹³ Seera Yakkaa, keewwata 57.

kallattiidhaan itti yaadee gochaa kanaas galmaan gahuuf tarkaanfiin inni fudhatu garuu bu'aa adabbii yakkaa hordofsiisuu akka danda'u otuu beekuu waan fedhe haa ta'uu jechuun bu'aa isaa fedhii guutuun ofitti fudhachuun kan raawwatamuudha.

Dhimma kana fakkeenyaan yoo ibsine, namni gochaa yakkaa mana miidhamaa dhuunfaa tokko gubuu barbaadee, halkaan yeroo namni mana cufatee rafeetti ibidda itti qabsiisuun akka gubatuun kan taassisee yoo ta'u, namoonni manicha keessa turanis miidhaa gubaatii ibiddaan qaama isaanii irra gaheen deeggarsa namoonni alaafi tattaaffii miidhamtootni godhaniin lubbuun isaanii ooluu danda'a. As irratti kaayyoon himatamaa kanaa inni guddaan manicha gubuun qabeenyicha balleessuu yommuu ta'u; himatamaan halkaan yeroo namni mana keessaan cufatee rafa jiruutti, manicha gubuuf ibidda itti qabsiisuun kaayyoo kallatti namoota sana ajjeesuu yoo hin qabannees, ibiddi kun namoota kana gubee akka ajjeesuu danda'u ni beeka. Kanaaf yoo du'aanis haa du'ani jechuun bu'aa gochii isaa lubbuu namoota kanaa irratti hordofsiisuu guutummaa guutuutti ofitti fudhachuun gochaa yakkaa kana raawwachuuf kutaa yaada alkallattii waan qabuuf, gochaa yakkaa yaalii ajjeechaan dabalataan himatamuu qaba.

1.1.2.2. Gochaa yakkaa Muummee raawwachuuf tarkaanfiiwwan barbaachisoofi murteessaa ta'an fudhatamuu akka qaban

Qabxiin kun ulaagaan gochaan yaalii raawwachuu isaa addaan baasuuf gargaaraan keessa tarkaanfiiwwan gochaa raawwachuuf fudhataman irratti hundaa'uun ta'a. Kunis gochaa yakkaa muummee raawwachuuf yaadamee sana karaa galmaan gahuu danda'uun tarkaanfiiwwan ifaafi itti dhiheenya qaban fudhatamuu akka qaban agarsiisa..

Haaluma walfakkaatuun ulaagaawwaan raawwatamuu gochaa yaalii agarsiisuuf qabiyyee tumaa seera yakkaa biyya keenyaa keessatti hammataman keessa inni biroon gochaa yakka muummee sana raawwachuuf tarkaanfiiwwaan murteessoofi barbaachisoo ta'an raawwatamuu akka qaban ni agarsiisa. Kunis gochi raawwatame sun haala hin shakkisiisneefi kallattiin gara galma yakkicha raawwachuuf yaadameetti geessuu danda'an raawwatamuu akka qaban ni ibsa.

1.1.2.3. Gochaan jalqabe hanga dhumaatti hordofuu dhabuu yookiin Gochaan raawwatee bu'aa barbaadame argamsiisuu hafuu

Raawwataan gochaa yakkaa, yakkicha raawwachuuf itti yaaduun qohiiwwaan barbaachisoo ta'an erga xumureen booda tarkaanfiiwwan gochaa yakkaa raawwachuuf dandeessisan fudhachuu qaba. Adeemsa kana keessatti raawwataan bu'uura yaadameefi karoorfameen gochaa yakkichaa raawwachuu jalqabuun hanga dhumaatti kan hin hordofne yookiin hordofuu kan hin dandeenye ta'uu qaba.¹⁴ Kana malees tarkaanfiiwwan yakkicha raawwachuuf barbaachisoo ta'an hanga dhumaatti kan raawwataman yoo ta'anis sababoota garaagaraan galma yaadamee hanqachuu yookiin bu'aa barbaadamee gonfachuu dhabuu danada'a.¹⁵ Haala kanaan Raawwatichi gocha yakkaa raawwachuuf ture fedhii isaatiin erga gochaa yakkaa raawwachuu eegalee dhiisuu ni danda'a.¹⁶ Gama biraan Raawwataan kun yakkicha hanga dhumaatti erga raawwateen booda fedhii isaatiin bu'aan barbaadamee ture akka hin argamneef kan dhorke yookiin kan gumaache yoo ta'e bu'aan barbaadame otuu hin argamiin gochichi sadarkaa yaaliitti kan kan hafu ta'a.¹⁷

Kanaaf yaaliin gochaan yakkaa tokko itti yaadamuun jalqabamee tarkaanfiiwwaan gochaa yakkaa sana raawwachuuf murteessoo ta'an haala hin shakkisiisneefi kallattiin gara galma yakkicha raawwachuuf dandeessisan raawwachuun eegaluun gochi yakkichaa kan karaatti hafe yookiin hanga dhumaatti deemuun bu'aan barbaadame kan hin argamne ta'uu akka qabu hubatamu qaba.

Dhimma kana fakkeenyaan gabbisuun yoo barbaachisa ta'e murtii Manni Murtii Federaalaa Dhaddachi Ijibbaataa galmee lakk. 66856¹⁸ ta'e irratti dhaddacha gaafa Bitootessa 26, bara 2004 ooleen kenne tokko ilaaluun gaarii ta'a. Dhimmi kunis gochi yakkaa tokko sadarkaa yaalii irra gaheera kan jedhamu yoomi? akkamiin akka ta'e agarsiisa. Dhimma kana keessatti falmii

---

¹⁴ Seera yakkaa, keewwata 27(1).

¹⁵ Seera yakkaa, keewwata 27(1).

¹⁶ Seera yakkaa, keewwata 28(1).

¹⁷ Seera yakkaa, keewwata 28(2)

¹⁸ Iyyata falmii yakkaa Galmee Lakk.66856 ta'e irratti Iyyataan Wadiimaa Abajjee fi Abbaa Alangaa Naannoo Kibbaa gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Federaalaa Dhaddacha Ijibbaataatiin dhimma dhaddacha gaafa Bitootessa 26, bara 2004 ooleen murtii argateedha.

Iyyataan ammaa namoota biroo lama waliin ta'uun gocha yakka saamichaa konkoolaataa deddeebisa uummataa iratti raawwachuuf meeshaalee gocha yakkaa raawwachuuf gargaaraan kanneen akka meeshaa waraanaa, meeshaa dhoksaa fuula, cuubeefi tiriikaa harkaa qabachuun bakka gochaa itti raawwatan deemuun konkoolaataan gochi yakka saamichaa irratti raawwachuuf turee waan hafeef bakka sana buluun eeganii dhabanii konkoolaataa biroon gara mana ofiitti otuu deema jiranii, qaamni nageenyaa eeruu argateen himatamtoota kana meeshaalee armaan dura tarreeffaman waliin to'ateera. Himanni tumaa seera yakkaa keewwatoota 32(1, A), 27(1) fi 671(1) irra darbuun waliin ta'uun yaalii gochaa yakkaa saamichaa cimaa raawwataniiru jechuun kan dhiyyate yommuu ta'u, ragaanis jecha amantaa bu'uura Seera Deemsa Falmii Yakkaa keewwata 27 fi 35 kennaaniin gocha yakka saamichaa raawwachuuf waliif galuun akka deemaniifi konkoolaataan saamuuf turaan waan dhufuu dideef dhiisani akka deebi'a turan ibsaniiru. Ragaaleen namaa qaamoleen nageenya eeruu argameen ciraa dhiyyate waliin kan to'atan ta'uu ibsaniiru. Manni Manni Murtii Olaanaa bu'uura himata dhiyyateen murtii balleessummaafi adabbii kenneera. Manneen Murtii Naannichaa sadarkaan jiranis murtii jala kana cimsaniiru. Haa ta'u malee Iyyataan ammaa gama isaatiin gochaan kana kan hin raawwatne ta'uufi gochaan jedhamees yaalii kan isa hin gaafachifne ta'uu ibsuun komii isaa dhaddacha ijibbaataaf dhiyyeesseera. Kanuma irraa ka'uun dhaddachi ijibbaataas ijoo dubbii gochaan kun yaalii jalatti ni kufaa kan jedhu qabachuun, gochaan iyyataan himatamtoota jalaa biroo waliin raawwatan gocha sana raawwachuuf hanga dhumaa kan deeman akka ta'ee fi sababa waan saamamu dhabameef otuu deebi'aa jirani qabamaniiru. Gocha raawwachuuf tarkaanfii gara duuba deebi'uu hin dandeenye (the point of no return) gahani akka turan waan agarsiisuuf gochaan kun yaalii jalatti kan kufu jechuun murtii Manneen Murtii jalaa cimseera.

Qajeeltoon adabbii yaalii ilaalchisee akka addunyaatti jiru, yakkooni yaalii akka waliigalaatti kan adabsiisaan ta'udha. Kunis qaama qajeeltaa seera yakkaa biyyoota hedduu ta'uun hammatameera. Haala sirna seera yakkaa biyya keenyaan, qajeeltoon kun tumaa seera yakkaa, keewwata 27(2) irraa hubachuun akkuma danda'amu, gochaan yaalii yakkaa yoo haala addaan tumaa seerichaa kutaa addaa keessatti ifatti dhorkamee malee akka qajeeltootti yeroo hundumaa ni adabsiisa jechuun ifatti tumeera. Gama biraan qajeeltoon faallaa kanaan ibsame immoo yaaliin

gochaa yakkaaf kakaasuu yookiin miiltummaan yakka yaalii raawwachuun yoo ifaan seeraan kan adabsiisudha jedhamee yoo tumame malee yeroo hundumaa kan hin adabsiisne ta'uu ibsa.¹⁹

Hamma adabbii yakka yaalii ilaalchisee seerri yakkaa biyya keenya raawwataan yakkichaa, gocha yakkicha yaaluu isaatiin ramaddii yakka raawwachuu barbaade sanaaf adabbii tumameen adabamuu akka qabu ni tuma²⁰. Gama biraan himatamaan yakkaa gochaa yakkaa yaadamee tokko raawwachuuf tarkaanfiiwwaan gochichaa raawwachuuf barbaachisoo ta'aan erga fudhateen booda, fedhiin isaatiin gochicha sadarkaa yaaliitti kan addaan kutee yoo ta'ees, itti gaafatamummaa yakka yaalii raawwachuu jalaa bilisa isa hin taassisu.²¹

Haa ta'u malee manni murtii sababoota gahaafi qajeelfama adabbii bu'uura godhachuun adabbii himatamaa yakkaa yaalii raawwateef salphisuun kan danda'amu ta'uu ni tuma.²² Raawwataan gocha yakkaa raawwachuuf eegalee ture gocha yakkichaa erga raawwachuu eegaleen booda fedhii isaatiin kan dhiisee yookiin immoo gocha yakkichaa hanga dhumaatti raawwatee fedhii isaatiin bu'aan akka hin argamne kan dhorke yookiin gumaachi inni taassise bu'aa gaarii kan argamsiise yoo ta'e, manni murtii akka isatti fakkaateen adabbii salphisuufi danda'a.²³ Haaluma walfakkaatuun namni kakaastummaa yookiin miiltummaan erga hirmaateen booda gocha yakkaa fedhii isaatiin dhiiseef yookiin yakkichi bu'aa akka hin arganne dhorkuuf gama isaatiin waan isaa danda'amu kan taassiseef adabbiin kan murtaa'u ta'a.²⁴

Hambifannaan seera yakkaa keewwata 117(1) jalatti tumamees, gochoonni yakkaa adabbii du'aan adabsiisaan kan yaalamaan yoo ta'e, yakkichi xumura waan hin arganneef, adabbiin

---

¹⁹Seera yakkaa, keewwata 27(2 keewwata 2ffaa).

²⁰ Seera yakkaa, keewwata 27(3).

²¹ Edwin R. Keedy, Criminal Attempts at Common Law, University of Pennsylvania Law Review, 1954, Vol.102, fuula 474-475.

²² Seera yakkaa keewwata 27(3, paragraph 2ffaa) fi Qajeelfama adabbii waliin dubbiisuun. Kunis raawwataan yakkaa raawwachuun balleessadha jedhame sun yakki raawwatame sadarkaa yaaliitti hafuu isaa qofaaf akka haalota adabbii salphisaa tokkotti ni qabamaaf. Kana malees bu'uura tumaa seera yakkaatiin haalli addaa adabbii salphisuu yoo jiraate fayyadamaa ta'uu ni danda'a.

²³ Seera yakkaa, keewwata 28(1, 2).

²⁴ Seera yakkaa, keewwata 28(3), bu'uura tumaalee seera yakkaa keewwata 36 yookiin 37 tiin namni kakaastummaan yookiin miiltummaan gocha yakkaa keessatti hirmaate yoo xiqqaate gochichi yaalamuu qaba, adabbiin kennamuus hamma adabbii yakka raawwatamuuf yaadameen ta'uu qaba.

du'aa murteessuun dhorkaadha. Kunis adabbiin du'aa yakkoota xumura argatan qofaaf murtaa'uu akka qabuudha.

Dhimma kana qabatama gochuuf, dhimma(**Dhimma 1^{ffaa}**) Mana Murtii Olaanaa Federaalaa galmee lakk. 54027 ta'e irratti murtii argatee ilaaluun gahaadha. Dhimma kana keessatti himatamtootni kun waliin ta'uun nama ajjeesuuf yaaduun seera yakkaa bara 1996 bahe, keewwata 32(1)(a), 27(1)fi 539(1) irra darbuun miidhamtuu dhuunfaa Kamilaat Mehaadiin (jaalallee himatamaa 1ffaa kan turte) keemikaala sulfaariik asiidii jedhamuu itti naquun gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa cimaa raawwachuun himatamaniiru.²⁵ Manni Murtii Olaanaa Federaalaa falmii bitaafi mirgaa ragaa waliin xiinxaluun, bu'uura himata dhiyyaateen gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa cimaa raawwataniiru jechuun murtii balleessummaa kan kenne yommuu ta'u; adabbii ilaalchisee himatamamaa 1ffaa adabbii du'aan akka adabamu, himatamaan 2ffaan immoo hidhaa cimaa waggaa 20 akka adabamu murteesseera.

Gochaan yakkaa himatamaa 1ffaan kun raawwachuuf barbaade ture tumaan seera yakkaa keewwata 539(1, B) adabbiin dhumaa du'aan kan adabsiisuufi haala qajeeltoo tumaa seera yakkaa keewwata 27(3)tiinis raawwatichi ramaddii yakka raawwachuu barbaadeef adabamuu akka qabu kan tumu yoo ta'ees, hambifannaan adabbii kun haaluma keewwatuma 27(3)fi tumaa seera yakkaa keewwata 117(1) jalatti ibsameen gochaa yakkaa yaaliitiif adabbii du'aa murteessuun dhorkaa ta'uu ifatti tumee jira.

Akka dhimma armaan duraa kana irraa hubatamutti manni murtii qajeeltoo seeraafi tumaa seera yakkaa ifatti jiru irra darbuun murtii bu'uura seeraa hin qabne murteesseera. Murtiileen haala kanaan seera ifa ta'e cabsuun kennamaan mirga himatamaa miidhuu irra darbuun, hawaasni bal'aan murtiilee manneen murtiin kennamaan irraa amantaa akka dhaban taassisa. Kanaaf haalli akkasii yeroo qunnamuu manneen murtii keenyaa xiyyeeffannoon ilaalu qabu.

---

²⁵ Dhimma Mana Murtii Federaalaa Olaanaa, lakk. Galmee 54027 ta'e irratti himata Abbaa Alangaa Federaalaafi Himatamtoota 1ffaan Damiseew Zarihuunifi 2ffaan Yaaqoob Haayileemaaram gidduu tureen dhaddacha gaafa 02-05-2000 ooleen murtii argateedha.

Qabxii Marii

Gochaawwaan armaan gadiitti ibsamaan keessaa sadarkaa raawwii yakkaaa irratti hundaa’uun, kanneen yakkaa yaalii raawwachuuf gahaa ta’aniifi hin ta’iin addaan baasuun sababa keessaan waliin ibsaa

- a. Shakkamaan nama ajjeesuuf meeshaa waraanaa rasaasa isaa waliin qabachuun bakka miidhamaan jiruu barbaadaa otuu jiruu kan qabameedha.
- b. Shakkamaan daawwaa nama ajjeesuu, nyaata miidhamaa keessa godhee, miidhamanis nyaaticha afaan kaawwachuun alanfachuu eegalee qorichi sun waan itti hadhaa’eef otuu hin liqimsiin hafuun.
- c. Meeshaa waraanaa shuguxii fayyadamuun miidhamaatti qabuun sodaachisuufi dirqisiisuun bakka qabeenyi warqee jiru akka itti agarsiisuuf kan dirqisiisee yoo ta’e.

1.1.3. Yakkoota Xumura argatan (Complete offences)

Sadarkaalee raawwii gocha yakkaa keessatti, gochaan yakkaa yaalame tokko galma yookiin bu’aan barbaadame yoo kan argamsiise ta’e, yakkichi kan xumura argate ta’a. Yakki raawwatame tokko xumura argateera kan jedhamu immoo gochi yakkaa bu’uura yaadameen galma barbaadamu kan gaheefi bu’aa barbaadame sana kan argamsiise ta’uu qaba. Haala kanaan ulaagaawwan yakka hundeessaan haala tumaa seera yakkaa keewwata 23(2) jalatti hammatameen ijoowwan dubbii yakkicha hundeessan kutaa seeraa, kutaa gochaafi kutaa yaadaa walfaana bakka tokkotti guutamani argamu qabu.

Gama biraan yakkoonni tumaawwan seera yakkaa biyya keenyaa keessatti ibsaman keessaa yakkoota raawwatamuun xumura argatan qabatamaan bu’aa isaan hordofsiisaan irratti hundaa’uun bakka lamatti qooduun ilaaluun ni danda’ama. Isaanis Yakkoota bu’aa maleeyyii (Offences without regard to results) fi Yakkoota bu’aa hordofsiisan (Result Offences) ta’u. Yakkoonni bu’aa maleeyyiin kun haala tumaa seera yakkaa keessatti ibsameen gochi yakkaa sun raawwatee bu’aan galma dhumaa yakkicha raawwachuun argamu jiraachuun dirqama miti. Fakkeenyaaf namni garee falmataan ta’e tokko mana murtiitti yookiin qaama aangoo abbaa seerummaa qabutti dhihaatee dhugaa akka dubbatuuf ajajame, ijoo murtaa’u irratti ijoowwan

dubbii rogummaa qaban ilaalchisee osoo beeku jecha sobaa kan kennee fi bu'aan barbaadamu kan hin argamne yoo ta'ees, gochi yakkaa kun akka yakka xumura argateetti lakkaawamuun sababaafi bu'aa mirkaneessuun otuu hin barbaachisiin raawwatan yakka kan itti gaafatamaa ta'a.²⁶ Haaluma walfakkaatuun namni ragaa ta'ee dhihaate garee falmataan keessaa tokko fayyaduuf yookiin miidhuuf yaadee ragummaa yookiin yaada ogummaa addaa sobaa kan kenne, yaadni inni karoofate galma kan hin geenyeefi bu'aan barbaadamees kan hin argamne yoo ta'ees, yakkichi akka yakka xumura argateetti raawwatan kun yakkaan kan himatamu ta'a.²⁷

Yakkoota bu'aa hordofsiisan ilaalchise gochi yakkaa sun raawwachuun isaa kan mirkanaa'u, sababa gochaa yakkichaan bu'aan barbaadamu sun argamuu qaba. Haalli kunis kan agarsiisu akkaataa haala beekamaan yookiin adeemsa baratameen gochi himatamaa bu'aa jedhame sana argamsiisuu danda'uu qaba.²⁸ Kana jechuun gochi raawwate sun of danda'ee bu'aa murtaa'e sana argamsiisuu qaba. Fakkeenyaaf, yakkooni ajjeechaa namaa haala tumaalee seera yakkaa keewwatoota 539fi 540 kan raawwatamaan yoo ta'e, gochi raawwate sun bu'aan duuti dhala namaa jiraachuun dirqama.

Garaagarummaan yakkoota kana adeemsa falmii yakkaa keessatti bu'aa gocha yakkaa mirkaneessuu dhabuufi mirkaneessuuf dirqamuudha. Kanaaf gochooni yakkaa bu'aa maleeyyiifi yaalii raawwatamani yoo argamaan, Abbaan Alangaa galmi dhumaa yakkooni kun raawwataniif bu'aan argamuu isaati mirkaneessuuf hin dirqamu. Yakkoota bu'aa hordofsiisan ilaalchise garuu Abbaan Alangaa bu'aan yakkoota kanaa argamuu isaa mirkaneessu qaba. Walumaagalatti hojiiwwan bulchiinsa haqaa yakkaa keessatti, sadarkaalee raawwii yakkoota bu'aa isaan hordofsiisan waliin addaan baasanii beekuun bu'uura seeraan hojiirraa oolchuuf barbaachisaadha.

1.2. Yakka Yaalii Ajjeechaa

Yakki yaalii ajjeechaa, yakka lubbuu ilma namaa irratti raawwatamuudha. Yakkichi yakka ajjeechaa lubbuu miidhamaa dhuunfaa irratti raawwachuuf itti yaadamee karoorfamee kan

---

²⁶ Seera yakkaa, keewwata 452(1).

²⁷ Seera yakkaa, keewwata 453(1).

²⁸ Seera yakkaa, keewwata 24(1).

raawwatamuu garuu galma barbaadameefi bu'aan eegame osoo hin gahiin kan karaatti hafeedha. Kunis karoorri gochaa yakkaa ajjeechaa raawwachuuf qabamee ture guutummaa guutuutti hojiitti kan hiikame yommuu ta'u yookiin gochaawwan yakkicha raawwachuuf muteessoofi barbaachisoo ta'aan erga xumuramanii booda; bu'aan barbaadame akkaataa karoorfameen galma yaadame sana osoo hin gahiin miidhamaan yakkaa lubbuun kan oolu ta'a jechuudha.

Haa ta'u malee, maalummaafi hiikkaa gochaa yakka yaalii ajjeechaa, kaayyoo raawwiifi ulaagaawwan seeraa gochaa yakkaa kana hundeessaaniifi garaagarummaa gochaan yakkaa kun gochaa yakka miidhaa qaamaa cimaa irraa qabu ilaalchisee raawwii keessatti ogeessota seera bira rakkoowwan hubannoofi hanqina bal'aatu jira. Hanqinaaleen kunneenis sadarkaa eeruu fuuchuu, qorannoo, himannaa, falmii dhaddachaafi murtii irratti bal'inaan kan mul'atu yommuu ta'u, sadarkaa oliyyataattis darbe darbee kan mul'atuu dha. Mata duree itti aanu jalatti maalummaa fi hiikka yakka yaalii ajjeechaa kan ilaallu ta'a.

1.2.1. Yakka Yaalii Ajjeechaafi Maalummaa isaa

Gochoonni bu'uura seera yakkaatiin yakka ta'uun isaanii tumaalee keewwata seerichaa jalatti hammatamuun labsaman, haala seeraan tarreeffameen raawwachuuf kan yaalamaan yoo ta'e gochoonni kun yakka waan ta'aaniif itti gaafatamummaa hordofsiisu. Kanaarraa ka'uun barreessaan Fletcher jedhamu gochaa yakka yaaliin adabamuuf, "the actor must attempt an act punishable under the law, and further this attempt must be dangerous on its face"²⁹ jechuun ibseera. As irratti himatamaan yakkaa, yakka yaaliin itti gaafatamummaan adabbii yakkaa kan itti murtaa'uu danda'u, himatamaan kun yoo xiqqaate gochaan yakkaa seeraan gaafachisuu raawwachuu yaaluu akka qabu agarsiisa. Dabalataan hayyuun seeraa qajeeltoo seera yakkaa barreessuun beekamaan yakka yaalii ilaachisuun; "One way of analyzing the situation is to say that a defendant, in order to be guilty of attempt, must be in one of the states of mind required for the commission of the full offence, and did his best, as far as could, to supply what was missing from the completion of the offence. It is the policy of the law that such people should be punished notwithstanding that in fact the intentions of such a defendant have not

---

²⁹ George P Fletcher, *Constructing a Theory of Impossible Attempt*, 1986, p.53.

fulfilled.”³⁰ jechuun ibsaniiru. Akka yaada hayyuu kanaatti, namni tokko gochaa yakka yaaliin balleessa ta’uuf; kutaan yaadaa gochaa yakkaa raawwachuuf barbaachisoo ta’aan waliin jiraachuun dirqamaa akka ta’eefi Imaammanni seeraas namoonni akkasii adabamuu akka qaban kan agarsiisuu ta’uu ibsa. Haaluma walfakkaatu kanaan gochaan yakka yaalii ajjeechaas raawwatamuuf kan yaalamee yoo ta’e itti gaafatamummaa yakkaa kan hordofsiisuu ta’uu hubachuun ni danda’ama.

Hiikkaa gochaa yakka yaalii ajjeechaa ilaalchisee biyyootni garaagaraa akka sirna seera yakkaa biyyaa isaaniitti ibsa gochaa yakka ajjeechaaf kennameen walqabsiisuun kan hiikaaniidha. Fakkeenyaaf biyya Ingilizii keessatti yakka yaalii ajjeechaa ilaalchisuun seerri yakkaa biyyiitti; “... attempted murder is a crime to commit unlawful killing and simultaneously having a specific intention to cause the death of a human being”³¹, jechuun hiikka kenneera. Kunis gochaa ajjeechaa seeraa alaa fi yaada sammuu ajjeechaa dhala namaarratti raawwachuuf kan raawwatamee ta’ee; gochaan yakkaa haala kanaan raawwatamees bu’aafi galma barbaadame kan hin geenye yoo ta’ees gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa akka ta’e ni ibsa. Akka seera yakkaa biyya kanatti gochaan yakka yaalii ajjeechaa hanga umurii guutuutti adabsiisuu danda’a. Haaluma walfakkaatuun biyya Ameerikaa keessattis yakka yaalii ajjeechaa irratti Abukattootni seeraa hiikkaa kennaniiru. Innis, “In order to for a person to be guilty of attempted murder, that person should have deliberately or intentionally with extreme disregard for human life, attempted to kill someone.”³² jechuun hiikeera. Akka hiikkaa kanatti, namni gochaa yakkaa yaalii ajjeechaan balleessaa jedhamuuf, itti yaadee beekumsa guutuun gochaa lubbuu namaa du’aaf saaxiluu danda’u kan raawwatee yoo ta’eedha.

Gama biraan biyyuma Ameerikaa keessatti gochaa yakka yaalii ajjeecha ilaalchisee himannaa dhiyyate tokko keessatti manni murtii dhimmicha oliyyannoon ilaaluun “The main element of attempted or frustrated homicide is the accused’s intent to take his victim’s life. The

---

³⁰ Bloy and Parry’s, Principles of Criminal Law, 4th edition, Cavendish Publishing, Great Britian, London, 2000, p.176.

³¹ Weebsaayitii https://en.wikipedia.org/wiki/Attempted_murder, gaafa November 26, 2018 akka ilaalameetti.

³² Toora weebsayiitii <https://definitions.uslegal.com/a/attempted-murder/>, gaafa November 26, 2018 akka ilaalameetti

prosecution has to prove this clearly and convincingly to exclude every possible doubt regarding homicidal intent. And the intent to kill is often inferred from, among other things, the means the offender used, and the nature, location, and number of wounds he inflicted on his victim.”³³ jechuun ibseera. Ibsi kunis himanni yakka yaalii ajjeechaa itti yaadamee, nama ajjeesuuf kan raawwatamee ta’uu agarsiisuu akka qabuufi haala kanaas haala raawwii gochaa, meeshaa ykn tooftaa fayyadame, bakka miidhameefi baay’ina madaa qaama miidhamaarra gaheerraa hubachuun akka danada’amu ni addeessa. Egaa mata duree itti aanu jalatti immoo yakki yaalii ajjeecha sirna seeraa biyya keenya keessatti haala kamiin akka ibsamee, haala kamiinis hojiirraa oola akka jiruufi raawwii keessatti rakkoolee tokko tokkoo kaasuun haala salphaa ta’een ilaaluuf ni yaalla.

1.2.2. Yakka Yaalii Ajjeechaa Sirna Seeraa Itiyoophiyaa Jalatti

Seerri yakkaa biyya keenyaa maalummaafi qabiyyee yakkichaa, ‘yakka yaalii ajjeechaa’ jedhuuf hiika kan hin kenninee yoo ta’ees; tumaalee seera yakkaa kutaa addaa yakkoota lubbuu namaa irratti raawwatamaniifi keewwata kutaa waliigalaa yaalii waliin dubbisuun hiika itti kennuun ni danda’ama. Kunis

‘yakki yaalii ajjeechaa gochaa yakkaa itti yaadamuun meeshaa yookiin tooftaa akaakuu kamiyyuu fayyadamuun nama ajjeesuuf kan raawwatamu ta’ee; sababa gochi yakkichaa hanga dhumaatti hin hordofneef yookiin hordofuu kan hin dandeenye yoo ta’e yookiin gochi yakkaa akka raawwatamu hanga dhumaatti hordofuun bu’aan barbaadamu lubbuun miidhamaa yoo du’uu baatedha.’³⁴

Maalummaa yakka yaalii ilaalchisee Seerri Yakkaa biyya keenyaa tumaa faallaa seerichaan kan ibsame yoo jiraate malee yaaliin yakkaa akka qajeeltootti yeroo hundumaa kan adabsiisu ta’u isaa ni tuma.³⁵ Kanaarra ka’uun gochaan yakka yaalii ajjeechaa haala tumaalee seera yakkaa keewwatoota 539fi 540 jalatti ibsameen ulaagaawwaan tarreeffamaaniin kan raawwatamaan

---

³³ Kanuma

³⁴ Seera yakkaa, keewwata 538(1)fi 27(1) waliin dubbisuun hiikaa qopheessitoota moojulichaan fudhatameedha..

³⁵ Seera Yakkaa Rippaabilikaa Dimokiraatawaa Feederaalawaa Itiyoophiyaa, 1996, Labsii Lakk.414/1996, keewwata 27(2).

ta'uun isaanii yoo mirkanaa'e gochaawwaan yaalii ajjeechaa kunneen itti gaafatamummaa yakkaa waan hordofsiisaniif ni adabsiisu.

Haala kanaan gochaa yakka yaalii ajjeechaa irratti qorannoo yakkaa qulqullina qabu gaggeessuun ragaawwaan rogummaa qaban sassaabuun, himannaa gahumsaa rogummaa qabuufi sirrii dhiyyeessuunifi murtii balleessummaa sirrii ta'e kennisiisuun barbaachisaadha. As irratti adeemsa falmiilee manneen murtiitti gaggeeffamuun firiiwwan dubbii keewwaticha yakki yaalii ajjeecha jalatti dhiyyate ragaadhaan mirkaneessuun dhimma murteessaadha. Kunis nama yakkaan himatame irratti murtii balleessummaa dabarsuudhaaf, namni himatame kun firiiwwaan dubbii keewwata itti himatame jalatti hammatamaan raawwachu yookiin raawwachuuf yaaluu isaa ragaa gahaafi amansiisaan mirkaneessuun dirqama.³⁶

Gochaa yakka yaalii ajjeechaa ilaalchisee seerri yakkaa biyya keenyaa qabxiiwwaan ijoo firiiwwan dubbii guutamu qaban ulaagaalee sadii tarreessa.³⁷ Ulaagaaleen kunneenis ulaagaalee akka qajeeltootti seera yakkaa addunyaa saayinsii yakkaa keessatti isaan beekamoofi murteessoodha. Seeronni yakkaa biyyoota hedduus qajeeltoo kanneen qaama qabiyyee dirqisiisoo seera yakkaa biyya ofii taassisuun itti dhimma bahaa jiru. Haaluma walfakkaatuun seerri yakkaa biyya keenyaaa, yakki tokko raawwatamee kan jedhamu, ijoowwan dubbii yakkicha hundeessan kutaa seeraa, kutaa gochaafi kutaa yaadaa bakka tokkotti guutamani yoo argaman qofa akka ta'eefi ulaagaalee kanneen sadaan keessa otuu tokko keessaa hin hanqatiin jiraachuu akka qaban ni dirqisiisa.³⁸

Haa ta'u malee haalli dirqisiisaan kun akkuma jiruutti ta'ee, haala addaan ijoo dubbii yakkicha hundeessan keessaa kutaan yaadaa mirkaneessuun otuu hin barbaachisiin haalli itti gaafatamummaan yakkaa mirkaana'u ni jiraata. Kunis yeroo raawwataan gochaa yakkaa

---

³⁶ Tolosaa Damee Jimaa, Dagannoon Nama Ajjeesuu Ilaalchisee Firiiwwaan Dubbii Seerichaan Kaa'aman Irratti Hundaa'uun Hojjechuufi Adabbii Sirrii ta'e Murteessuun Walqabatee Rakkoollee Qabatamaan Mul'atan, Joornaalii Seeraa Oromiyaa, Jildii 3ffaa, lakk.1, bara 2006, Adaamaa, fuula 43-44.

³⁷ Seera yakkaa, keewwata 23(2) haaluma walfakkaatun ijoowwan dubbii yakka muummee raawwatamuuf yaalame sana hundeessan kutaan seeraa, kutaan gochaafi kutaan yaadaa waliin guutamu qabu. Kutaan yaada yakka yaalii ajjeecha haala tumaa seera yakkaa keewwata 58(1(A,B)) jalatti ibsameen guutamu qaba.

³⁸ Seera Yakkaa, keewwata 23(2).

Jaarmiyaa mirgi namummaa seeraan kennameef yoo ta'eedha. Jaarmiyaaleen namummaan seeraan kennameef kutaan seerummaafi gochaa kan guutaan yoo ta'e; akka raawwataa yakkaa muummeetti, kakaastummaafi miiltummaan yakka raawwachuun haalli itti balleessaa ta'uun adabamuu danda'an ni jira.³⁹ As irratti haalli itti ibsamuus hooggantootaa yookiin hojjetoota jaarmiyichaa keessa tokko haala hojii Jaarmiyichaa waliin walqabaateen faayidaa Jaarmiyichaa karaa seeraan alaa gaggeessuuf yaaduun yookiin dirqama seera Jaarmiyichaa darbuun yookiin Jaarmiyichaa seeraan ala akka meeshaatti fayyadamuun gochaa yakka kan raawwatee yoo ta'eedha.

Raawwiin yakka yaalii ajjeechaa jiraachuu ilaalchisee, qabiyyeewwan agarsiistuu ta'uun tajaajilaan jiru. Agarsiistuun kunneenis gochaan yakkaa yaalii ajjeechaa jiraachuufi jiraachuu dhabuu isaatiif safartuuwwan addaan baasuun beekuuf gargaaraan keessaa isaan ijoo armaan gadii haa ilaallu..

1.2.2.1. Gocha Seeraan Ala Nama Ajjeesuuf Yaaluu

Akkuma armaan dura ibsamuuf yaalame, gochaan yakka yaalii ajjeechaas gochaa itti yaaduun raawwatamuu waan ta'eef, gochaan yakkaa kunis karaa seeraan faallaa ta'een lubbuu dhala namaa ajjeesuuf kan yaalamee ta'uu danda'u qaba.⁴⁰ Kunis kan agarsiisuu himatamaan yakkaa kun gochicha kan raawwate, haala seeraan hayyamameen alatti ta'uudha. Gama biraan gochaan yakkaa yaalii ajjeechaa haala seeraan hayyamamee keessatti kan raawwatameefi haalawwaan hin adabsiifneefi dhiifama taassisan keessatti yoo ta'e yookiin gochaan yaalii ajjeechaa kun dirqama seeraan kenname bahachuu keessatti kan raawwatame yoo ta'e gochaan kun yakka yaalii ajjeechaa karaa seeraan alaan nama ajjeesuun hin gaafachisu. Fakkeenyaaf, gochaan yakka yaalii ajjeechaa kun dirqama ofirraa ittisuu keessatti kan raawwatame yoo ta'ee yookiin gochaa dirqama seeraan kennamee raawwachuun kan akka loltuu dirree waraanaa irratti diina rasaasaan rukutuun to'annoo ofii jala oolchuu, miidhamtoota irratti gochi yaalii ajjeechaa kan raawwate yoo ta'ees dirqama seeraan hayyamamee keessatti waan raawwatameef gochaan akkasii yakkaan

---

³⁹ Seera Yakkaa, keewwata 23(3)fi 34 waliin dubbisuun ni hubatama.

⁴⁰ Seera yakkaa, keewwatoota 538(1)fi 27(1)

hin gaafachisu.⁴¹Kanaaf yakki yaalii ajjeechaa itti yaadamuun karaa seeraan ala ta'een lubbuu namaa ajjeesuuf kan raawwatame ta'uu qaba.

1.2.2.2.Gochaa Miidhaa Yookiin Bu'aa Du'aa Hordofsiisuu Ta'uu Qaba

Gochaan himatamaan raawwatu miidhaa yookiin bu'aa du'aa haala hordofsiisuu danda'uun itti yaaduun kan raawwatamee ta'uu qaba. Haalli kun kan agarsiisuu gochaan yakkaa yaalamee kun lubbuu miidhamaa dhuunfaa irratti bu'aa du'aa kan hordofsiisuu ta'ee; sababa gochaan yakkaa kun otuu miidhaa homaatuu hin qaqqabsiisiin sadarkaa yaaliitti addaan citeef yookiin gochichi guutummaa guutuun kan raawwatee yoo ta'ees sababa gidduu lixummaa qaama alaan yookiin deeggarsa yaalaa fayyaa miidhamaa dhuunfaaf taassisameen lubbuun isaa kan baraarama ta'uu akka malu agarsiisa. Gama biraan gochaan yakkaa yaalii ajjeechaa raawwatamee jedhame kun haala qajeeltoo seera yakkaa biyya keenyaa keessatti tumameen, akkaataa haala beekamaan (in normal course of things) yookiin adeemsa baratameen gochi himatamaan yakkaa kun miidhamaa irratti raawwatu of danda'ee bu'aa jedhame, du'a kan argamsiisuu danda'u ta'ee yoo argame akka ta'e kan ibsuudha.⁴²kanaaf gochi kunis of danda'ee bu'aa ajjeechaa hordofsiisuuf gahaa kan ta'e ta'uu qaba.

1.2.2.3.Gochaan Yakkaa Kunis Dhala Namaa Irratti Kan Raawwatu Ta'uu

Akkuma ibsa Hatataa Zamikiniyaat irraa hubachuun danda'amu, gochoota yakkaa seera yakkaa keewwatoota 539 fi 540 irra darbuun raawwataman kan dhala namaa irratti raawwatamaan ta'uu haala ifatti agarsiisuun hammatamee jira.⁴³ Kanaaf gochaan yakka yaalii ajjeechaas lubbuu dhala namaa irratti kan raawwatamee ta'uu akka qabuufi gochaan kunis yeroo gochaan raawwatutti

---

⁴¹ Seera yakkaa kwt 78 fi dirqama loltummaa kan ilaallatu dubbisa.

⁴² Seera yakkaa, keewwata 24(1) paragraph 2.

⁴³ Seera yakkaa, kitaaba shanaffaa, mata duree tokko, yakkoota namoota biroofi firoota irratti raawwataman keessa boqonnaan tokko yakkoota lubbuu nama irratti raawwataman haala raawwiifi akaakuu isaanii waliin tumaalee seera yakkaa keewwata 538fi itti aanan jalatti ibseera. Tumaa seera yakkaa keewwata 27(1)fi tumaalee seera yakkaa kutaa kanaa keewwatoota 538, 539fi 540 waliin dubbisuun yakki yaalii ajjeechaa lubbuu dhala namaa irratti kan raawwatamu ta'uun beekamu qaba.

nama lubbuun jiruu ta'uu akka qabu agarsiisa. Qabxii ijoo kana ilaalchisee hirmaattootni leenjii kana gaaffii armaan gadiin kan gabbifataan ta'a.

Gaaffiilee Marii

1. Dhala namaa jechuun akkaataa seeraa biyya keenyaan maal jechuu dha? Namummaan yoom eegalee yoom xumura argata? Qabxii kana ilaalchisee seerri yakkaa biyyaa keenyaa waan ibsuu jiraa?
2. Gochi yakka yaalii ajjeechaa daa'immaan sadarkaa ulfaan gadameessa haadhaa keessa jiraan irratti raawwachu danda'aa? Sababootafi akkaataa gochi kun itti raawwatamuu danda'u ibsaa.
3. Namni daa'imni ulfaan garaa haadhaa keessa jiru akka lubbuun dhalachuun guddatu hin barbaadne tokko garaa haadha ulfaa dhiituun miidhaan cimaan daa'imma ulfan garaa haadhaa keessa jiruu irra gahuun ulfi kun akka addaan cituu yookiin daa'imni du'aan akka dhalatu kan taassisee yoo ta'e yakka maaliin gaafatamaa? Sababni du'aa daa'ima kanaa miidhaa dhiittaa ta'uun raga namaafi mana yaalaan kan hubachifame yoo ta'ee, himatamaan yakkaa kun tumaa seera yakkaa kamiin gaafatamaa?
4. Akkuma qabatamaan dhimmoota manneen murtii dhiyyataan irraa hubachuun danda'amu, ijoolleen durbaa gaa'elaan alatti daa'immaan ulfaa'uun erga da'anii booda ofii isaaniitiin yookiin miseensa maatii isaaniitiin gochaan daa'immaan fayyaa dhalatani itti ajjeeraan yookiin itti gatan ni mul'ata. Gochi kun yakka yaalii ajjeechaa jedhamuuf ulaagaalee guutamuu qaban kaasuun waliin irratti mari'adha.

1.3. Maloota Raawwii Gochaa Yakkoota Yaalii Ajjeechaa

Yakki yaalii ajjeecha yakka lubbuu dhala namaa irratti raawwatuudha. Yakki kunis ta'e jedhamee lubbuu dhala namaa ajjeesuuf itti yaadamee kan raawwatamuu akka ta'e ibsa armaan duraa keessatti kennameerraa hubachuun ni danda'ama. Maloota gochaa yakka yaalii ajjeechaa raawwachuuf dandeessisan addaan baasanii beekuun gochi yaalii ajjeechaa yaadamee raawwatame tokko jiraachuu isaatiif maloota gargaaraan keessa tokkoodha. Kunis gochi yaalii ajjeechaa gocha yakka ajjeechaa lubbuu namaa irratti raawwatamee sababa garaagaraaf galma barbaadamee otuu hin gahiin hafe waan ta'eef, maloota raawwii gochaa yakka yaalii ajjeechaas mala raawwii gochaa ajjeechaarraa kan hubatamu ta'a.

Haala kanaan malli raawwii yakkoota ajjeechaa kutaa tumaalee seera yakkaa dhimma kana ilaallataan irraa hubachuun akkuma danda'amutti; bifa goreefi tarreeffamaan addaan baasuun hin ibsamne. Haa ta'u malee maloota raawwii yakkoota ajjeechaa ittiin raawwatamuu danda'aan ilaalchisee seerri yakka biyyaa keenya bifa waliigalaan ibsee jira.⁴⁴ Innis namni gochaa yakka ajjeechaa raawwatuu, *'ajjeesaan lubbuu' meeshaa yookiin tooftaa kamiyyuu fayyadamuun gochichaa raawwachuu kan danda'u ta'uu* isaa ni tuma. As irratti qabxiin hubatamu qabu meeshaan yookiin tooftaan kun bu'aa gochaa yakka ajjeechaa lubbuu namaa kan ta'ee kan du'a hordofsiisuu danda'u ta'uu qaba.

Gama biraan maalummaa meeshaalee yookiin tooftaawwan gochaa yakkaa ajjeechaa raawwachuuf oolanii ilaalchisee seerri yakkaa kun waan ifaan tarreesse hin qabu. Tarreessuunis waan seericha irraa eegamu miti. Kanaaf meeshaalee yookiin tooftaaleen gochaa yakkaa ajjeechaa geessisuu danda'an akkuma haalaafi amala meeshichaatti yookiin tooftichaatti addaan baasuun kan fayyadamu himatamaa gochaa yakka ajjeechaa lubbuu ta'a jechuu dha. Dhimmi ijoo as irratti habatamuu qabuu meeshaan yookiin tooftaan ajjeesaan lubbuu fayyadamee kun bu'aa yakkaa ajjeechaa kan geessisuu danda'u ta'uu akka qabuudha. Gama biraan meeshaan yookiin tooftaan gochaan yakkaa ajjeechaan ittiin raawwatamaan kanneen maal akka ta'aniifi bu'aa gocha yakka ajjeechaa jedhame sanaa geessisuuf gahaa ta'uu isaanii akka haala dhimmichaatti madaaluufi murteessuu kan qabu qaamolee hojii qorannoo yakkaa gaggeessan qorataa poolisiifi qaama himannaa yakkaa dhiyyeessu Abbaa Alangaafi Mana Murtii keessatti dhimmicha irratti immoo murtii kan kennuu Abbaa Seeraa ta'a.

Maloota raawwii yakkoota yaalii ajjeechaa ilaalchisee haaluma tumaalee seera yakkaa yakkoota ajjeechaan waan ilaalamuuf, malootni gochaan yakkaa kun ittiin raawwatamaan bifa waliigalaan meeshaalee yookiin tooftaalee bu'aa gochaa yakkaa ajjeechaa hordofsiisuu danda'aniin kaminiyyuun fayyadamuun kan raawwatamaan ta'uu akka qabaniidha. Meeshaaleen gochaa yakkaa yaaliin ajjeechaa ittiin raawwatamuu danda'an isaan muraasaafi beekamoo tarreessuun yoo barbaachisee kanneen akka meeshaa waraanaa gosa garaagaraa (meeshaa waraanaa qawwee, shuguxii, bombii), ulee qabannaafi muka garaagaraa rukuttaan

---

⁴⁴ Seera yakkaa, keewwata 538(1).

lubbuu namaa ajjeesuu danda'aan, meeshaalee qara qabaan eeboo, cuubee, qottoo, hamtuu, shaattaa(gajamoo lafa ittiin ciraan), mancaa, dhagaa fi kkf kaasuun ni danda'ama.

Tooftaaleen gocha yakka yaalii ajjeechaa raawwachuuf himatamaan fayyadamuu danda'u immoo afaaniifi funyaan namaa ukkamsuun yookiin mormaa namaa hudhuun akka sirni hargansuu namaa addaan citu taassisuun ajjeesuuf yaaluu yookiin bishaan keessatti gadi ukkamsuun bishaan fe'uun akka du'aaf saaxilamuu taassisuuf yaaluu, daawwaa nyaata yookiin dhugaatii keessa buusuun namni sun nyaata yookiin dhugaatii waliin daawwaa lubbuu namaa ajjeesuu danda'u kennuun akka du'aaf saaxilamuu taassisuun ajjeesuuf yaaluu, keemikaaloota ajjeesuu danda'an fayyadamuun, bakka ajjeechaaf nama saaxiluu kam irraa iyyuu nama darbachuu fi tooftaalee biroo kamiyyuu fayyadamuun gochaa yakka yaalii ajjeechaa raawwachuun kan danda'amu akka ta'e hubatamu qaba.

Himannaan yakkaas meeshaan yookiin tooftaan gochaan yakka yaalii ajjeechaa ittiin raawwatamuuf yaalamee karaa ifa ta'een qabiyyee himannichaa keessatti hammachisuun barbaachisaadha. Qabatamni mala raawwii yakka yaalii ajjeechaa kunis agarsiistuuwwaan gochi yakkaa raawwatamee sun of danda'ee bu'aa gochaa yakkichaa hordofsiisuu danda'uufi danda'uu dhabuu isaa kan ittiin madaalamuu keessaa tokko waan ta'eef xiyyeeffannoon ilaaluun barbaachisaadha.

Walumaagalatti qaamoleen gochi yakka yaalii ajjeechaa raawwatamu qoratan,qorataa poolisiifi Abbaa Alangaa, kan himannaa dhiyyeessu, Abbaan Alangaafi Manneen murtiis meeshaa yookiin tooftaa gochaan yakka yaalii ajjeechaa kun ittiin raawwatamee tilmaamaa keessa galchuun akkaataa haala beekamaan (in normal course of things) yookiin adeemsa baratameen gochi himatamaan yakkaa kun miidhamaa irratti raawwate of danda'ee bu'aa jedhame, du'a kan argamsiisuu danda'u turee jechuun murteessuuf gadi qabani ilaaluun barbaachisaadha.

1.4. Gosoota Yakkoota Yaalii Ajjeechaa

Akkuma tumaalee waliigalaa qajeeltoo seeraa yakkaa biyya keenyaa keewwata 27(1) irraa hubachuun danda'amu, gochaan yaalii yakkaa yoo haala addaan tumaa seerichaa kutaa addaa keessatti ifatti dhorkamee malee akka qajeeltootti ni adabsiisa. Haala kanaan tumaalee addaa seera yakkaa keewwatoota 539fi 540 keewwata 538 waliin dubbisuun yoo ilaalluu, gochi yakka yaalii ajjeechaa itti yaadamee meeshaadhaan yookiin tooftaa akaakuu kamiyyuu

fayyadmuun lubbuu namaa irratti raawwachuu kan danda'uufi adabbiinis haaluma sadarkaa ciminaa fi salphina gochaa yakka yaalii ajjeechaa raawwachuun balleessaa taassifamaniin kan murtaa'u ta'uu agarsiisa. Kanaaf yakkoota yaalii ajjeechaa itti yaadamuun raawwataman kanneen tumaalee seera yakkaa biyya keenyaan haguuggii seera argatan qabatama dhimmootaa waliin walcinaa qabuun kutaa itti aanan keessatti kan xiinxalaman ta'u. Inni jalqabaa gochaa yakka yaalii ajjeechaa haala tumaa seera yakkaa keewwata 539 jalatti ibsameen miidhamaa dhuunfaa irratti kan raawwatu yommuu ta'u; inni lammaffaan immoo gochaa yakka yaalii ajjeechaa idilee haala tumaa seera yakkaa keewwata 540 jalatti ibsameen kana raawwatuudha.⁴⁵

1.4.1. **Yakka Yaalii Ajjeechaa Cimaa**

Yakki yaalii ajjeechaa cimaa biyya Ameerikaatti yookiin Mootummoota Naannoolee biyyichaa keessatti First Degree Murder jedhamuun kan beekamuu yommuu ta'uu; haalli raawwii yakkaa kanaas himatamaan yakkaa gochicha kan raawwatu dursee itti yaadee karoorsuunifi miidhaafi bu'aa addaan baasee xiinxaluun kan raawwatee ta'uu akka qabu ni ibsa. Yakkichaas akkana jechuun:

“A(II) murder, which shall be perpetrated by means of poison, or by lying in wait or by any other kind of willful, deliberate and premeditated killing, or which shall be committed in the perpetration or attempt to perpetrate any arson, rape, robbery, or burglary shall be deemed murder of the first degree...”⁴⁶hiika kenneera.

Hiikaan kunis gochi yakka ajjeechaa cimaa qophii taassisuunifi karoorsuun fedhii guutuun kan raawwatamu akka ta'e agarsiisa. Kana malees yakkoonni kan akka gubiinsa ibiddaa geessisuun

---

⁴⁵ Gosoota yakka ajjeechaa lubbuu dhala namaa irratti raawwatamaan haala raawwii gochaa yakkaafi cimina yakkichaa akkasumaas ka'umsaa yaada raawwii gochaa yakkaa kanneen bu'uura godhachuun bakka sadiitti qooduun ilaaluun ni danda'ama. Isaanis gochaa yakkaa ajjeechaa lubbuu namaa cimaa haala tumaa seerichaa keewwata 539 jallatti ibsameen raawwatamu, gocha yakka ajjeechaa idilee haala tumaa seera yakkaa keewwata 540 jalatti hammatameen raawwatuufi yakka ajjeechaa namaa salphaa haala keewwatoota itti aanan jalatti ibsamaniin raawwatamaniti. ,

⁴⁶ Frank A. Schubert, Criminal Law, The Basics, Northeastern University, Emeritus, Los Angeles, California, USA, 2004, fuula 245.

nama ajjeesuuf yookiin ajjeesuuf yaaluu, yakka dirqiin gudeeduu miidhaa olaanaa du'a hordofsiisee yookiin yaalii ajjeechaa of keessaa qabu raawwachuu, gochaa yakkaa saamichaa raawwachuuf miidhamaa ajjeesuu yookiin ajjeesuuf yaaluu akkasumaas gochaa hanna raawwachuuf mana cabsuun miidhamaa ajjeesuu yookiin ajjeesuuf yaaluun gocha yakka ajjeechaa cimaa yookiin yaalii ajjeechaa cimaan kan gaafachisu ta'uu ni addeessa.

Akka biyya keenyaatti yakki yaalii ajjeechaa cimaa haala tumaa seera yakkaa keewwata 539 jalatti ibsameen kan yaalamee ta'uu akka qabu tumaa keewwata kanaa fi tumaa keewwata yakka yaalii waliin dubbisuun dirqama. Hubannoof akka toluuf keewwata seera yakkaa Itiyoophiyaa bara 1996 bahe, keewwata 539 hiika Afaan Oromoo irraa fudhatame ilaaluun gaarii ta'a.

Keewwata 539 Ajjeechaa Namaa Cimaa ta'e

1. Namni kamiyyuu:

- (a) Nama ajjeesuuf yaanni yookiin sababni inni duraan qabu, haalli ajjeechaa yookiin ajjeechaan itti raawwatame, sababni waliigalaa adabbii cimsu /keewwata 84/ yookiin sababni biroo /keewwata 86/ yommu ilaalamu ajjeesaan keessumattuu garajabeessa, suukanneessaa, yookiin balaafamaa ta'uu isaa haala ibsuun; yookiin
- (b) Miseensa garee wanbadee nama ajjeesuuf yookiin yakka wanbadummaa raawwachuuf gurmaa'ee ta'uun; yookiin
- (c) Yakka biroo raawwachuuf akka isaaf mijaawuuf yookiin yakki raawwatame akka hin beekamne taassisuuf jecha;

itti yaadee kan nama ajjeese yoo ta'e; hidhaa cimaa umurii guutuun yookiin du'aan ni adabama.

Yakki yaalii ajjeechaa cimaan haala tumaa seera yakkaa keewwata 539 jalatti tarreeffameen kan raawwatamee yoo ta'ee, himannaanis tumaa seera yakkaa keewwata 27(1)fi 539 waliitti hidhuun, firiwwan ijoo keewwaticha kutaa xiqqaalee jalatti ibsamaan keessaa qabatamaan himatamaan gocha inni raawwatee haala ifa ta'een hammachisuun dhiyyeessuun dirqama. As irratti Abbaan Alangaa haala raawwii gochaafi meeshaa yookiin tooftaa gochaan yakkaa ittiin raawwatee akkuma jiruutti ta'ee, yaadni yookiin sababni himatamaan yakkaa kana raawwachuuf duraan qabu, haalli yaaliin ajjeecha kun itti raawwatamee sababoota waliigalaa adabbii cimsaan kanneen tumaalee seera yakkaa keewwatoota 84 yookiin 86 jalatti ibsamaaniifi himatamaan gochicha

haala garaajabeenyummaa, suukkaneessaafi balaafamaa ta'een kan raawwatee ta'uu isaa ibsuu qaba. Dabalataan gochaan yakkaa haalota tumaa seera yakkaa keewwata 539(1, B, C)fi (2) jalatti ibsameen kan raawwatamee yoo ta'e, himanni dhiyyatuus haala qabxiiwwaan ijoo kanneen hammateen dhiyyachuu qaba. Ragaaleen firiiwwan dubbii kana hubachisaanis akkaatumaa haala isaatti waliin dhiyyachuu qabu.

Dhimma kanaan walqabatee rakkoo ijoo raawwii hojii keessatti qabataman mul'atan, ogeeyyiin qaamolee haqaa sadarkaa himanna hundeessuu irraa eegalee hanga murtiin kennamutii haalota yookiin ulaagaawwan tumaa seera yakkaa kana jalatti hammataman addaan baasuun sirnaan hubachuu dhabuudha. Kanaaf ulaagaalee kanneen tokko tokkoon addaan baasuun kaa'uun barbaachisaadha. Ulaagaaleen kanneenis:

- Raawwatan gocha yakka yaalii ajjeechaa cimaa raawwachuuf dursee itti yaaduun (premeditation) gochicha haala garaajabeenyummaa of keessaa qabuun, karaa suukanneessaa ta'een yookiin haala balaafamaa ta'een raawwachuu qaba. Kunis yakkamtichi gochicha dursee karoorfachuun, haalota raawwiif tolan mijeeffachuun, iddoo filachuun meeshaalee barbaachisoo ta'an qopheeffachuun, walumaagalaatti haalota galma gahiinsa yakkichaaf murteessoodha jedhu dursee itti yaaduun qophii gochuun kan raawwatu akka ta'ee hubachuun ni danda'ama.
- Yaadni yookiin sababni raawwatan gocha yakkaa kun miidhama kana ajjeesuuf inni duran qabu (motives) gochicha akka raawwatu kan isa taassisee yookiin kakaase ta'ee gochichaas haala garaajabeenyummaa of keessaa qabuun, karaa suukanneessaa ta'een yookiin haala balaafamaa ta'een raawwachuu qaba. Yaadni yookiin sababani kunis akkuma haala dhimmichaatti ilaalamu qaba. Fakkeenyaaf raawwatan miidhamicha ajjeesuun faayidaa argachuu barabaadu qabaachu mala. Kun yaada inni itti ajjeesuuf ka'e nama hubachisa. Kana malees waliitti bu'iinsa yookiin jibbaa kanaan dura miidhamaa waliin qabu haaloo qabachuun gochaa raawwachuu danda'a. kanaaf yaadni yookiin sababni gochi yakkaa kun itti raawwate haala raawwii gochichaa irraa ka'uun akkuma haala isaatti hubachuun barbaachisaadha.
- Meeshaan gocha yakkaa raawwachuuf himatamaan fayyadame (weapon) kan du'a geessisuu danda'u ta'ee meeshaa balaafamaa ta'uu akka qabu agarsiisa. Meeshaaleen kunneenis meeshaalee waraanaa kan akka boombii, qawwee, billaa yookiin albee

yookiin meeshaalee balaafamoo ta'an kamuu kan fayyadamee ta'ee; gochicha haala suukkaneessaa yookiin garajabeenyummaa of keessaa qabuun kan raawwate ta'uu qaba.

- Malli yookiin tooftaan (means) gochaan yakkaa kun ittiin raawwatame haala sukkaneessaan, garajabeenyummaa of keessaa qabuun yookiin mala balaafamaa ta'een raawwachuu qaba. Fakkeenyaaf miidhamaatti mana duubaan cufuun ibiddaan gubani ajjeesuu, keemikaalota kanneen akka asiidii yookiin beezii gubaatii qaama hamaa geessisan fayyadamuu fi kkf ta'uu danda'u.
- Haalli gocha ajjeechaa yakkaa kun itti raawwatamees haala suukkanneessaa yookiin garajabeenyummaa of keessa qabuun ta'u qaba. Haalli kunis yeroo gochaan raawwatamu yookiin ergi gochi raawwateen boodas tarkaanfiiwwaan garajabeenyummaa akkasumaas hameenyummaa himatamichaa agarsiisan irraa hubachuun barbaachisaadha.
- Inni biraan gochi yakkaa kun haalota waliigalaa yookiin sababa addaa adabbii cimsaan (seera yakkaa keewwata 84 yookiin 86) haala of keessatti hammateen kan raawwatame ta'uu akka qabu seerichi ni tuma.

Bu'uuruma kanaan Abbaan Alangaa ulaagaalee yakkicha hundeessaan keessaa tokko qabiyyee himatichaa taassisuun dhiyyeessu qaba. Haaluma kanaan ragaaleen gama Abbaa Alangaan dhiyyaatanis gochaan yakkaa haala himannaa dhiyyateen kan hubachisan yoo ta'e, Manneen Murtii sadarkaan jiraanis bu'uura himata dhiyyateen murtii balleessummaafi adabbii kennuu qabu. Dhimmi ijoo kana irratti manneen murtii xiyyeeffannaan ilaaluu qaban inni guddaan gochaan himatamaan kun raawwatee haala firiiwwan dubbii tumaa seera yakkaa himannaan ittiin dhiyyateen gochaa yakkaa raawwachuu isaatiif ragaan haala gahaafi amansiisaan hubachiseera? kan jedhuudha. Deebiin as irratti kennamuu eeyyee kan jedhu yoo ta'ee, hanga himatamaan yakkaa mirga ragaa ittisaa qabuutti fayyadamee ofirraa hin ittisneetti murtiin balleessummaa gochaa yakka yaalii ajjeechaa cimaa raawwachuun kan kennamu ta'a. Adabbiinis keewwata murtiin balleessummaa ittiin kenname jalatti haala qajeeltoo adabbii yakka yaaliitiin murtaa'u qaba.

Haa ta'u malee ulaagaawwan tumaa seera yakkaa keewwata 539(1, A) hundeessuuf tarreeffamaan ilaalchisee ogeessota seera bira yaada lamatu jira. Yaadni garee Iffaan qabxiiwwaan yookiin ulaagaaleen keewwaticha jalatti tarreeffamaan tokko isa biroo irratti kan hirkataan waan ta'aniif waliin guutamuu qabu jedhu. Ulaagaalee kanneen keessa tokko kan

hanqate yoo ta'e haallan gochaa yakkaa kana hundeessaan ulaagaaleen kunneen waan hin guutaminiif murteen balleessummaa tumaa keewwata seera yakkaa kana jalatti kennamuu hin qabu jechuun yaada isaanii tarkaanfachisu.

Dhimma kana ilaalchisee warri gartuu yaada 2ffaa immoo ulaagaalee tarreeffamaan keessaa tokko guutamee kan argamee yoo ta'e, himatamaan yakkaa kun gochaa yakkaa ajjeechaa yookiin yaalii ajjeechaa cimaan balleessaa ta'uu akka qabu irratti waliigalu. Akka yaada garee kanaatti gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa cimaa raawwachuuf, himatamaan yakkaa kun, miidhamaa dhuunfaa ajjeesuuf yaadni yookiin sababni inni qabu of danda'ee qabxii ilaalamuu qabuudha. Kunis himatamaan gochaa yakkaa kana raawwachuuf kaayyoo galmaan gahuuf yaade yookiin gama haaloo qabaachuun miidhamicha bifa garajabeenya of keessaa qabuun, haala suukanneessaa yookiin balaafamaa ta'een ajjeesuuf kan yaalee ta'uu akka qabu ibsu.

Garaagarummaa hubannoo ogeessota seeraa sadarkaan jiran bira jiru dhipheessuuf ulaagaalee tumaa seera yakkaa keewwata 539(1, A) hundeessan gadi qabani ilaaluunifi hubachuun baay'ee barbaachisaadha. Keessuma jechootafi qabiyyee keewwaticha keessatti ibsaman sirnaan hiikaafi ibsama isaa waliin beekuu barbaachisa. Raawwatan gocha yakkaa yakkicha keessuma kan raawwate bifa garajabeessa (cruel), suukanneessaa (abominable) yookiin balaafamaa (dangerous) ta'een ta'uu akka qabu ni ibsa. Kanaaf jechoota kana tokko tokkoon addaan baasuun ibsama isaa hubachuun barbaachisaa ta'a.

Jechi garajabeessa (cruel) jedhu hiikni gama kuusaa jechoota seeraan kenname “the deliberate and malicious infliction of mental or physical pain upon person or animal. As applies to people abusive, outrageous or inhumane treatment that results in the wanton and unnecessary infliction of suffering upon the body or mind.”⁴⁷ Akka hiika kana irraa hubatamutti, gochi kun beekumsa guutuutiin itti yaadamuun kan raawwatamu yommu ta'u, innis miidhaa yookiin dhukkubbii hamaa ta'e kan sammuu yookiin qaama namaa irraan geessisu akka ta'e ibsa. Dhukkubbiin kunis miiraa qaamaa namaa irratti dhukkubbii hamaa, haala baratama irraa adda ta'eefi karaa faallaa namummaa ta'een kan raawwatamudha. Kana malees gochichi haala suukanneessaan kan raawwatamu bifa jibbiisissaa, baay'ee gadhee ta'een akkasumaas haala hammeenyummaa of

---

⁴⁷ Toora weebaayiiti <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/cruelty>, akka gaafa January 26, 2019 ilaalameetti.

keessaa qabuun kan raawwatamu ta'a. Inni biraan gochi kun haala balaafamaa ta'een raawwachuu akka danda'u ni agarsiisa. Gochaalee kanneen garajabeessa, suukanneessaafi balaafamaa jedhaman akkaataa haala qabatamaa hawaasaa, aadaa, duudhaa, safuufi baratama irratti hundaa'uun kan hubatamaniidha. Walumaagalatti haalli raawwii gocha yakkaa kun dursee karoorfamuu, yaada yookiin sababa gochicha akka raawwatuuf isa taassisuu qabaachuun, meeshaa waraanaa, mala (tooftaa), haalli raawwii ajjeechaa yookiin haalota waliigalaa yookiin addaa adabbii cimsaaniin yommuu ilaalamu gochicha haala garajabeenyummaa, suukanneessaa yookiin balaafamaa ta'een kan raawwatamu ta'uu akka qabu ni agarsiisa.

Gama biraan gochaan yakka ajjeechaa miseensa garee wanbadee nama ajjeesuuf yookiin yakkaa wanbadummaa raawwachuuf gurmaa'aniin kan raawwatame yoo ta'e; gochi yakka ajjeechaa haala akkasii keessatti raawwatamuus gochaa yakka ajjeechaa lubbuu namaa cimaan kan gaafachisu ta'a.⁴⁸Haaluma walfakkaatuun gochaan yakka kun miidhamaa dhuunfaa irratti raawwatamee akka tasaa miidhamaan lubbuun kan oole yookiin osoo hin du'iin kan hafe yoo ta'e, yakki haala akkasii keessatti raawwatamee kun gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa cimaan kan gaafachisuudha. Kana malees gochaan yakka yaalii ajjeechaa yakka biroo raawwachuuf akka mijaawuuf yookiin yakki raawwatamee ture akka hin beekamne taassisuuf jecha itti yaaduun nama ajjeesuuf kan yaale yoo ta'e, yakkichi gochaa yakka yaalii ajjeechaa cimaan kan himachisuufi itti gaafatamummaa yakkaa kan hordofsiisu ta'uu seera yakkaa keenya waliin dubbisuun hubatamuu qaba.⁴⁹

Qabatamaan gochaawwan yakkaa yaalii ajjeechaa cimaa lubbuu namoota hedduu irratti kan raawwatamaan ta'uu ni beekama. Kunis dhimmoota qabatamaan yeroo adda addaa manneen murtiitti dhiyyaachuun murtii argatan irraa hubachuun ni danda'ama. Gochaawwan yakkaa kunneen miidhaawwaan kana hin jedhamnee qaamaafi fayyaa namootaa akkasumaas dhiibbaawwan xinsammuu yeroo irraan geessisaan qabatamaan hawaasaa keessatti ni mul'ata. Haa ta'u malee gochaawwan yakkaa yaalii ajjeechaa cimaa ilaalchisee himannaafi murtiin balleessummaa qabatamaan kennamaa jiran, qaamolee haqaa biratti garaagarummaa guddaa kan qabuudha. Qabxiilee kana qabatamaan gabbisuuf xiinxala dhimmoota armaan gadiitti jiran haa

---

⁴⁸ Seera yakkaa, keewwata 539(1,B)

⁴⁹ Seera yakkaa keewwata 27(1)fi 539(1, C) waliin dubbisuun ilaala.

ilaallu. Xiinxalli kun galmee yakka ajjeechaa cimaa ta'ee irratti taassisuun kan barbaachiseef, ulaagaaleen tumaa seerichaa hubdeessaan hubachuuf akka toluuf ta'uu isaa beekamu qaba.

Dhimmaa 2ffaa

Dhimma Mana Murtii Waliigalaa Federaalaa, Dhaddachaa Ijibbaataan Galmee lakk.45927⁵⁰ murtii argate kana akka fakkeenyaatti kaasuun haa ilaallu. Dhimma ijibbaataa kanaaf ka'umsa kan ta'e, himata Abbaan alangaa Godinaa, Mana Murtii Olaanaa Godina Wallaggaa Bahaatti waamamaa ammaa irratti dhiyyeesseen, Waamamaan seera yakkaa bara 1996 bahe, keewwata 539(1A) irra darbuudhaan nama ajjeesuuf itti yaaduun, **miidhamtuu dhuunfaa jaalallee isaa kan turtee waan isaatti heerumuu diddeef haaloo qabachuun** erga guyyaa lamaaf Hoteelaa keessa waliin bulee booda ganama barii ka'uun cuubeedhaan garaa isheerraa iddoo tokko waraanuun, sarbaa miilla bitaas bakka lama waraanuun haala suukanneessaan waan ajjeeseef, yakka ajjeechaa cimaa raawwachuun himatameera kan jedhu yommuu ta'u, manni murtii olaanaa Godinichaas ragaalee ittisaa waamamaa kufaa gochuun, murtii balleessummaa ilaalchisee waamamaan **bu'uura himata dhiyyateen haalota ulaagaalee tumaa keewwatichaa hundeessaan guutuun waan hin mirkanoofneef jechuun** himata dhiyyatee bu'uura seera deemsa falmii yakkaa keewwata 113(2)tiin gara tumaa seera yakkaa keewwata 540 jijjiiruun murtii balleessummaa adabbii hidhaa cimaa waggaa kudha afurii (14) waliin murteesseera.

Abbaan Alangaas murtii Mana murtii kana komachuun mana Murtii Waliigalaafi Ijibbaataa Oromiyaatti komiifi iyyata isaa kan dhiyyeefatee yommuu ta'u, Dhaddachaaleen lameenu murtiin mana murtii olaanaa hanqina hin qabu jechuun murtii jalaa cimsaniiru. Egaa Abbaan Alangaa Naannoos murtiin mana murtiin kennamee kun dogoggoora bu'uuraa seeraa qaba jechuun iyyata isaa Mana Murtii Waliigalaa Federaalaa Dhaddacha Ijibbaatatiif dhiyyeesse. Manni Murtii Waliigalaa Federaalaa Dhaddacha Ijibbaataas dhimmichi dogoggoora bu'uuraa seeraa qabaachuu waan hubateef, falmii bitaafi mirgaa erga dhagaheen booda, komii dhiyyatee bu'uura seeraan walcinaa qabuun xiinxaleen booda, **keessumaa ulaagaawwaan tumaa seera**

---

⁵⁰ Dhimmi kun dhimma himata yakkaa Abbaa Alangaa Naannoo Oromiyaa fi Waamamaa Masaraat Mokonnaan gidduu ture, Mana Murtii Waliigalaa Federaalaa, Dhaddachaa Ijibbaataan Galmee lakk.45927 keessatti dhaddacha gaafa Sadaasa 13, 2000, ooleen dhimma murtii argateedha.

yakkaa keewwata 539(1A) hundeessaan keessaa himatamaan dursee itti yaaduuniifi qophii taassisuun yookiin haalota adabbii cimsaan seera yakkaa keewwata 84 yookiin keewwata 86 jalatti tarreefamaaniin ta'ee haala garajabeenyummaa, suukanneessaafi balaafamaan gochichaa kan raawwatee ta'uu akka qabu kaasuun ibseera. Qabxiwwan kunis of danda'uun kan dhaabbataan akka ta'ee dabalataan ibseera.

Dhimma kanaas ilaalchisee Waamamaan gochaa yakkaa kan raawwatee, jaalallee isaa kan turte mallaqa ofiin erga barsiiseen booda waan sitti hin heerumu jetteef, haaloo qabachuun, erga Hoteela waliin bulee booda cuubeedhaan deddeebisee waraanuun akka du'aaf saaxilamtee ragaan mirkaneesseera. Waamamaan **gochaa kana kan raawwate dursee haaloo qabachuun, itti yaaduufi qophaa'uun kan raawwate ta'uu ni agarsiisa jechuun murtii manneen murtii jalaa diiguun, Waamamaa tumaa seeraa yakkaa keewwata 539(1A) jalatti balleessa taassisuun**, hidhaa cimaa waggaa digdamaan (20) akka adabamuu murteesseera.

Dhimma kana keessatti hmannaan gama Abbaa Alangaan dhiyyate gochaan waamamaan raawwate ulaagaa tumaa keewwata seera yakkaa 539(1, A) hundeessaan keessaa haaloo qabachuun gocha yakka kana raawwachuu isaa hammachisuun sirriidha. Haa ta'u malee gama Abbaa Alangaan qabxiin ragaadhaan hin hubachifamnee gochicha haala suukkanneessaan raawwachuu wanti hubachisu hin jiru. Ragaan firii dubbii kana mirkaneessuus hin dhiyyanne. Qabatamaan gochaan miidhamaan raawwatees cuubeedhaan garaa miidhamtuu altokko waraanuu, akkasumaas miilla sarbaa bitaa bakka lama waraanuu agarsiisa. Haalli kun immoo suukkanneessaa waan jechisiisu hin fakkaatu. Haa ta'u malee waamamaan gochicha jaalallee isaa kan taate irratti gocha kana raawwachuun isaa garajabeenyummaa isaa agarsiisa. Haalli kun qabiyyee himannaa keessatti caqafamuu qaba ture.

Gama biraan Manneen Murtii Naannoo keenyaa (Oromiyaa) sadarkaan jiran ulaagaaleen tumaa keewwaticha (seera yakkaa keewwata 539(1, A)) hundeessan guutuun waan hin mirkanoofneef jechuun murtii balleessummaa keewwata seera yakkaa ajjeechaa idilee jalatti jijjiiruuni fi sadarkaa oliyyannoottis murticha cimsuun, yaada gartuu 1ffaa waan tarkaanfachisaan fakkaatu. Sababiin ulaagaaleen kun waliin guutamuu qabu ejjennoo jedhu waan calaqqisiisaniidha. Haa ta'u malee akkuma ejjennoo yaada gartuu 2ffaa fi murtii Mana Murtii Ijibbaata kana irraa hubatamuutti ulaagaaleen kunneen tokkoon tokkoo isaanii of danda'uun kan dhaabbataan waan ta'aniif, yakkoota ajjeechaa cimaas ta'ee yaaliin ajjeechaa cimaa ulaagaalee tumaa seera yakaa

keewwata 539(1, A) hundeessaan keessa tokko yookiin tokkoo ol bifa agarsiisuun kan raawwatame yoo ta'e, murtiin balleesummaafi adabbiinis keewwatuma kana jalatti kennamu qaba.

Dhimmi (**Dhimma 3^{ffaa}**) kun dhimma Manni Murtii Olaanaa Godina Jimmaa, Galmee Lakk.36921⁵¹ ta'e irratti ilaalee murteesse dha. Dhimma kana keessatti Abbaan Alangaa Godinaa, himatamaan Maashar Daallee seera yakkaa keewwattoota **27(1)fi 539(1)(A)** darbuun nama ajjeesuuf yaadee gaafa 06/09/2008 guyyaa keessaa tilmaamaan sa'aatii 4:30 irratti Godina Jimmaa, Aanaa Sigimoo, Magaalaa Sigimoo bakka Darra'oo jedhamee waamamuutti miidhamaa dhuunfaa Nizaamuu Abbaa Fiixaa jedhamutti dhimma daangaa lafaa irratti armaan dura miidhamaan kun himatamaa kana irratti eeruu yakkaa dhiyyeessee aanaa Sigimootti adabsiisee ture haaloo qabachuudhaan gajaraa yookiin shattaadhaan mataa gara mirgaa irra rukutee miidhaa cimaa irraan gahuun yakka yaalii ajjeechaa cimaa raawwateera jechuun Mana Murtii Olaanaa dhimmicha ilaaluuf aangoo qabuutti himata isaa dhiyyeeffateera.

Manni Murtii kunis himannaa dhiyyate kana simachuun falmii ragaa bitaafi mirgaa erga dhagaheen booda, ragaan himatamaa irraa hin ittisnee jechuun ragaa ittisaa kufaa erga godheen booda, gochaan himatamaan raawwate kunis yeroo ilaalamu himatamaan gochaa kana kan raawwate gajaraa mukti ittiin muramuun ta'uu isaa, sababa kanaanis qaamni miidhamaa garri caaluu kan hin hojjennee ta'uu (parseentaa 75 ol hojii kan dhaabee ta'uu ragaan mana yaalaa Hospitaalaa Ispeeshaalayizdii Yuuniveersiitii Jimmaa irraa dhiyyate akka agarsiisuufi qabatamaan miidhamaanis dhaddacharratti qaamaan dhiyyatee of danda'ee kan hin sochooneefi arrabni isaas dubbachuuf kan rakkisuu ta'uun mirkanaa'eera) akkasumaas gochaa kanaas immoo kan raawwate haaloo qabachuudhaan ta'uu isaa yeroo ilaalamu, miidhamaan yaalumsa godhameen lubbuun isaa kan hafe yoo ta'e illee himatamaan garajabeenyummaafi hammeenyummaan gochaa kana miidhamaa irratti kan raawwate ta'uu kan agarsiisuudha jechuun Manni Murtichaa himatamaan garajabeenyummaafi hammeenyummaan lubbuu miidhamaa balleessuuf yaadee gajaraan mataa miidhamaa irra rukutuun yakka yaalii ajjeechaa

---

⁵¹ Himata falmii Yakkaa Abbaa Alangaa Godina Jimmaafi Himatamaa Maashar Daallee, Mana Murtii Olaanaa Godina Jimmaa, Galmee Lakk.36921 ta'e irratti dhaddacha gaafa 23/03/2009 ooleen dhimma murtii argateedha.

cimaa raawwachuu isaatiin keewwata seera ittiin himatame, jalatti sagalee guutuudhaan murtii balleessummaa kennuun, adabbii hidhaa cimaa waggaa kudha saddeetiin (18) adabeera.

Dhimma kana keessatti akkuma himannaa dhiyyateera hubatamuu, gochi yakkaa kun kan raawwatame haaloo qabachuun, meeshaa balaafamaa ta'e gajaraan fayyadamuun isaa ulaagaalee keewwaticha hundeessan keessaa lama waliin kan guutamanidha. Kanaaf himanni kun haala kanaan dhiyyachuun isaa rogummaa kan qabudha. As irratti qabiyyeen himannaa Abbaa Alangaa qabxii lamaffaa ilaachisee meeshaa balaafamaan gochaan raawwachuu haala ifa ta'een hin ibsine. Gama biraan murtiin gama Mana Murtiin kennamees ulaagaawwaan tumaa keewwatichaa hundeessan keessaa gochaan haaloo qabachuun kan raawwate ta'uu akkasumaas meeshaan gochaan yakkaa kun ittiin raawwatamee meeshaa balaafamaa ta'e gajaraa kan mukti ittiin muramu fayyadamuun haala garajabeenyummaafi hammeenyummaa of keessa qabuun gochi yakka yaalii ajjeechaa cimaa raawwatamu waan agarsiisuuf keewwtuma kana jalatti murtii balleessummaafi adabbii kennuun isaa dhama qabeessaadha. Kanaafuu akka dhimma kana irra hubatamuutti ulaagaaleen tumaa keewwata seera yakkaa 539(1, A) hundeessaan keessaa tokko jiraachuun gahaa akka ta'eefi ulaagaan kunis of danda'uun kan dhaabbatu ta'uu isaa hubatamu qaba.

Gaaffiilee Marii

- a. Waa'ee ulaagaawwan tumaa seera yakkaa keewwata 539(1, A) jalatti tarreeffamaan ilaalchisuun ogeessonni seeraa garee 1ffaan himatamaan yakkaa, gochaa yakkaa ajjeechaa yookiin yaalii ajjeechaa bu'uura tumaa keewwatichaan balleessaa jedhamuuf ulaagaaleen kun waliin guutamuu qabu yoo jedhan gartuun 2ffaan immoo ulaagaaleen kun tokkoon tokkoo isaanii of danda'uun waan dhaabbataniif, ulaagaan tumaa keewwatichaa hundeessaan keessaa tokko guutuun gahaadha jedhu. Isin Yaada gartuu kamii deeggartuu? Yaada keessan sababa waliin ibsaa.
- b. Xiinxala dhimmaa 3ffaa kana ilaalchisuun murtii mana murtii isa kamtuu sirriidha? Maaliif? Gochaan armaan duraa kun akka carraa ta'ee otuu miidhamtuun kan lubbuun oolte ta'ee gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa isa kamiin gaafachisa?
- c. Xiinxala dhimmaa 4ffaa ilaalchisuun murtiin Mana Murtii Olaanaan kenname kun ulaagaawwaan tumaa seera yakkaa keewwata 539 (1) (A) hundeessuuf teessifamaan keessa qabxii isa kam kan guute isinitti fakkaata?

- d. Dhimma 4ffaa, akka Manni Murtii Olaanaa kun ibseetti, **himatamaan gajaraa mukti ittiin muramuun mataa miidhamaa keessa yeroo tokko rukutuun miidhaa cimaa irraan gahuun isaa garajabeenyummaafi hammeenyummaa** isaa kan ibsuu jettu? Maaliif?
- e. Himatamaan gochaa yakkaa kana kan raawwatee haala Xiinxala dhimmaa 4ffaa kana keessatti ibsameen ta'ee, **kanaan dura haaloo yookiin waldhabdee wayituu kan hin qabne yoo ta'ee**, himannaa yakkaa bu'uura tumaa seera yakkaa keewwattoota kamiin dhiyyatee murtiin balleessummaa kannamuu qaba jettu? Sababa waliin kaasuun yaada keessaan ibsaa.
- f. Namoonni gochaa yakkaa raawwatan yeroo baay'ee ragaa balleessuf akka toluuf jecha gochaawwan biroo yommuu raawwatan mul'ata. Akka fakkeeniyatti yoo kaasne erga miidhamaa dhuunfaa ajjeesani booda, boolla qotuun reeffa isaa awwaaluu, bakka namni arguu hin dandeenyeetti gatuu yookiin dhoksuun ni mul'ata. Kunis reeffa miidhamaa hallayyaatti darbuu, akka bineensi nyaatuuf bosonaatti gatuu, bishaan keessatti gatuu fi gochaa kkf ni raawwatu. Haaluma walfakkaatuun himatamaan yakkaa tokko miidhamaa dhuunfaa ajjeesuuf rasaasaa tokkoon miidhaa rukutuun erga kuffisee miidhamaanis waan of wallaaleef waan du'e itti fakkaate qaama isaa qabuun, lafa dhagaafi qoree irra harkisuun bosonaatti gatee kan miliqee fi miidhamaan akka tasaa namoonni bosona keessa turaan arguun lubbuun isaa waan keessaa hin baaneef gara mana yaalaatti geessuun lubbuun akka ooluu kan taassisaan yoo ta'e, himatamaan yakkaa kun gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa keewwata kam jalatti himatamuu qaba jettu? Maaliif?

1.4.2. Yakka Yaalii Ajjeechaa Idilee⁵²

Yakka ajjeechaa idilees ta'ee yaalii ajjeechaa isaaf, seerri yakkaa biyya keenyaa hiikkaan kallattiin kenneef hin jiru. Haa ta'u malee maalummaafi hiikkaa yakkaa kanneeni ilaalchisee seerichi bifa birqabaan ibsuuf yaaleera. Kunis “ namni kamiyyuu gochaa yakkaa ajjeecha haala tumaa seera yakkaa keewwata 539 jalatti ibsameen cimaa yookiin akkaataa keewwattoota 541 fi

---

⁵² Hiikkaan Afaan Oromoo keewwata seera yakkaa 540f kenname yakka ajjeechaa namaa dasiba ta'e jechuun waan hiikeef, yeroo ammaa kanaas Manneen murtii Naannoo keenyaa sadarkaan jiran jecha 'dasiba' jedhuun bakka buusuun fayyadamu kan eegalan ta'uun beekamu qaba.

itti aanani jiran jalatti ibsameen salphaa haala hin taaneen itti yaadee nama biroo kan ajjeese yookiin ajjeesuuf kan yaalee yoo ta'e;" gochaan yakkaa haala kanaan itti yaadamuun raawwatamuu kun gochaa yakka ajjeechaa namaa idilee (dasiiba) yookiin yaalii ajjeechaa namaa idilee akka ta'ee hubachuun ni danda'ama.⁵³ Keewwata tumaa seera yakkaa ajjeechaa namaa idilee kallaattiin yookiin irra keessoo ilaaluun wanti hubatamuu inni biraan gochi yakkaa kun gocha yakkaa itti yaaduun nama seeraan ala ajjeesuu yookiin ajjeesuuf yaaluu akka ta'eedha. Kanaaf gochaan yakkaa yaalii ajjeechaa namaa idilee kun itti yaadamuun karaa seeraan ala ta'een haala tumaa seera yakkaa keewwata 540 jalatti ibsameen kan raawwatamee ta'uu qaba.

Gama biraan gaaragarummaan yakka yaalii ajjeechaa namaa cimaa fi yakka yaalii ajjeechaa namaa idilee, sadarkaa yaada sammuu kan akka dursanii itti yaaduun qophii gahaa taassisuun yookiin yaada sammuu haaloo qabaachuun, haala raawwiifi cimina yakkichaa, kaayyoo yookiin fedhiin duduuba yookiin fuldura gochaa kana raawwachuuf himatamaa kana kakaaseen kan addaan bahu ta'a. Kanarraa ka'uun bu'uura seera yakkaa biyya keenyaatiin gochaan yakkaa yaalii ajjeechaa tokko haalli raawwii isaa, malli ittiin raawwatameefi meeshaan ittiin raawwatamee hammeenyummmaa himatamaa yakkaa fi cimina yakkichaan yoo madaalamuu hawaasa biraatti gochaa suukaneessaa, garaajabeenyummaa yookiin balaafamaa kan of keessaa hin qabne yoo ta'e, gochi kun gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa namaa idilee ta'a jechuudha. Gabaabaadhumatti, gochaan yakkaa yaalii ajjeechaa idilee akkuma ajjeechaa idilee sababa ka'unsaa gochaa yakkaa, haala cimina yakkichaafi itti fayyadama meeshaalee yookiin tooftaalee himatamaa yakkaa madaalli keessa galchuun kan ibsamuudha.⁵⁴

Haaluma kanaan yakki yaalii ajjeechaa idilee haala tumaa seera yakkaa keewwata 540 jalatti ibsameen kan raawwatame yoo ta'e, himannaanis tumaa seera yakkaa keewwata 27(1)fi 540 waliitti hidhuun, firiiwwan ijoo keewwaticha sababa ka'umsa gochaa yakkaa, haala raawwii

---

⁵³ Seera yakkaa keewwata 540 fi 27(1) waliin dubbisuun maalummaafi hiikaa yakka yaalii ajjeechaa karaa birqaba ta'een kennuun akka danda'amu agarsiisa.

⁵⁴ Himatamaan yakkaa meeshaa yookiin tooftaa kamiyyuu otuu hin fayyadamiin, meeshaalee yookiin tooftaalee balaafamoo hin taanee fi meeshaalee balaafamoo ta'aan kan akka meeshaa waraanaa yookiin meeshaa qara qabaan yookiin tooftaa balaafamoo ta'ee fayyadamuun gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa raawwachuu kan danda'u ta'uun dabalataan Qajeelfama Adabbii Lakk.02/2006 gabatee fuula 41 dubbisuun hubachuun ni danda'ama.

yakkichaafi meeshaa yookiin tooftaa himatamaan fayyadamuun gochaa yakkaa inni raawwatee haala ifa ta'een hammachisuun dhiyyeessuun dirqama.

Qabiyyeeni fi ibsi himatichaa haalota yookiin ulaagaawwan tumaalee keewwattoota yakkaa biroo keessatti hammatamaan tarreessuun himannaa yakkaa yaalii ajjeechaa namaa idilee dhiyyeessuu hin qabu. Ragaan firiiwwan dubbii kana hubachisaanis akkaatumaa haala isaatti waliin dhiyyachuu qabu. Bu'uuruma kanaan ragaaleen gama Abbaa Alangaan dhiyyaataan gochaan yakkaa haala himannaa dhiyyateen kan hubachisaan yoo ta'e, himatamaan mirga ragaa ittisaa dhiyyeeffachuu seeraan kennameef fayyadamuun ragaa ittisaan kan ofirraa hin ittisne yoo ta'e; Manneen Murtii sadarkaan jiraanis bu'uura himata dhiyyateen murtii balleessummaafi adabbii kennuu qabu.

Haa ta'u malee gochaawwan yakkaa yaalii ajjeechaa namaa idilee gocha yakka yaalii ajjeechaa cimaa irraa addaan baasuun yookiin gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa namaa idilee miidhaa qaamaa cimaa irraa addaan baasuun himannaafi murtii balleessummaa adabbii waliin kennuu ilaalchisee qabatama jiru irraa ka'uun, qaamolee haqaa biratti garaagarummaan raawwiifi hanqinni hubannoo kan jiraan ta'uu himannaa dhiyyataniifi murtiilee sadarkaa adda addaatti kennaman irraa hubachuun ni danda'ama.

Dhimma kanaan walqabatee murtii sadarkaa Mana Murtii Ol'aanaa irraa eegaluun sadarkaa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa, Dhaddacha Ijibbaataatiin kennamee waan jiruuf akka fakkeenyaatti kaasuun hanqinaalee sadarkaan jiran kana qabatama taassisuun gaarii ta'a. Dhimma (**Dhimma 4^{ffaa}**) galmee lakk.284960⁵⁵ ta'e irratti ilaalamee murtii argateedha. Ka'umsi falmii kana Mana Murtii Olaanaa Godina Jimmaa yommuu ta'u; Himannaa Abbaan Alangaa godinichaa Waamamaa irratti dhiyyeesseen, seera yakkaa bara 1996 bahe, keewwata 27(1) fi 540 irra darbuun nama ajjeesuuf itti yaadee, Godina Jimmaa Aanaa Shabee Somboo Ganda Haloo Sabbooqaa naannoo waddeeyyii jedhamu keessatti gaafa 01-03-2010 guyyaa keessa tilmaamaan sa'aatii 10:00 irratti miidhamaa dhuunfaa Madaad Abbaa Raayyaa jedhamu, sababa miidhamaan dhimma nageenya irratti eessuma waamamaa waliin waliitti bu'iinsa qabuuf haaloo qabatee

---

⁵⁵ Himata falmii Yakkaa Galmee Lakk.284960 ta'e irratti, Iyyataa Abbaa Alangaa Naannoofi Waamamaa Ismaa'eel Amiin gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa, Dhaddacha Ijibbaataatiin dhimma dhaddacha gaafa 10/03/2011 ooleen murtii argateedha.

cuupheen yookiin billaadhaan cinaacha miidhamaa gara bitaa si'a tokko waraanee ammaas dabalee cinaacha gara mirgaa si'a tokko waraanee miidhaa cimaa irraan gaheen deeggarsa yaalaattiin lubbuun miidhamaa waan ooleef yakka yaalii ajjeechaa idilee raawwateera jechuun himannaan dhiyyatee, Manni Murtii Olaanaa falmii bitaafi mirgaa ragaa waliin madaaluun, gochi waamamaan raawwate yaalii ajjeechaa osoo hin ta'iin gochaa miidhaa qaamaa cimaa raawwachuu kan agarsiisuu waan ta'eef bu'uura seera deemsa falmii yakkaa keewwata 113(2)tiin gara yakka miidhaa qaama cimaa seera yakkaa keewwata 555(c) jalatti jijjiiruun balleessaa jechuun hidha cimaa waggaa sadiitiin adabeera.

Iyyataan gama isaatiin murtii kana komachuun komii isaa Mana Murtii Waliigala Oromiyaa Dhaddacha Dhaabbii Lixaaf kan dhiyyeesse yommuu ta'u, manni murtiichaas murtii jalaa waan cimseef, murtii kana irratti qabxii komii waamamaan bu'uura himannaa dhiyyateen gochaan yakkaa raawwatamuu ragaan namaafi barreeffamaa bakka hubachisanii jiranitti manni murtii jalaa keewwata murtii balleessummaa jijjiiruun hiikkoo seera gara malee hiikuun dogoggoora bu'uura seeraa raawwateera jechuun murtiin jalaa fooyyeessuun murtii balleessummaafi adabbiin akka kennamuuf gaafateera. Manni Murtii kunis Murtii Manneen Murtii jalaa fooyyeessuun, murtii balleessummaa bu'uura himannaa dhiyyateen seera yakkaa keewwata 27(1) fi 540 jalatti balleessaa taassisuun, waamamaan hidhaa cimaa waggaa turban (7) akka adabamu murteesseera.

Dhaddachi Ijibbaataa sababa murtii Manneen Murtii jalaa jijjiireef yoo ibsu, “Waamamaan meeshaa ajjeesuu danda'u billaa qabatee tureen, iddoo namni waraanaamee du'uu danda'u dugda jala karaa bitaafi mirgaa waraanee miidhamaan sababa yaalamiinsa cimaa taassifameefiin du'a irraa kan hafe ta'uu mirkana'eera” kan jedhuudha.

Dhimma kana ilaalchisee, xiinxalli Dhaddacha Ijibbaataa qajeeltoo seera yakkaa biyya keenyaan kan wal unatuufi dhama qabeessa ta'uu agarsiisa. Kunis gochaan yakkaa yaalii ajjeechaa raawwatamee jedhame kun haala qajeeltoo seera yakkaa biyya keenyaa keessatti tumameen, akkaataa haala beekamaan (in normal course of things) yookiin adeemsa baratameen gochi himatamaan kun miidhamaa irratti raawwatee ture, of danda'ee bu'aa jedhame, du'a kan argamsiisuu danda'u akka ta'e kan ibsuudha.⁵⁶Hanqinaaleen gama Manneen murtii jalaan

---

⁵⁶ Seera yakkaa, keewwata 24(1) paragraph 2.

mul'atan yoo ilaalluu, bu'uura seeraan meeshaa gochaan yakkaa ittiin raawwatee, qaama miidhamaa iddoon gochaan yakkaa irratti raawwatamee yookiin bakki waraaname sun kan akka salphaatti du'aaf nama geessisuu danda'uu ta'uufi sababiin gochaan yakkaa itti bu'aa barbaadamee du'a hordofsiisuu hafeef, deeggarsa yaalaa fayyaa godhameen ta'uu sirnaan madaaluun dhabuu akka ta'ee ni hubatama.

Dhimma kana irratti hanqinni gama Abbaa Alangaan jiru ilaalchisee tumaan seera yakkaa caqafameefi tarreen himannicha keessatti qabiyyeen ibsamaan kan wal hin simne ta'ee mul'ata. Sababiin isaa akkuma tarree himannaa keessaa hubatamuutti waamamaan gochaa yakkichaa kan raawwate, lola eessumaa waamamaafi miidhamaa gidduu jiru sababeeffachuun akka ta'eeff gochaa yaalii ajjeechaa kanas dursee itti yaaduun meeshaa gochaan yakka ittiin raawwatamees mijeeffachuun gochicha akka raawwate kan ibsu yommuu ta'u, qabiyyeen tarree himannichaas himata yakka yaalii ajjeechaa cimaa tumaa seera yakkaa keewwata 27(1) fi 539(1,A) jalatti bifa hammateen kan dhiyyate dha. Gama biraan gochaan yakkaa dursani itti yaaduun haaloo qabachuun kan raawwatamu ulaagaa yakka yaalii ajjeechaa idilee raawwachuuf tumame miti.

Dhimmaa 5ffaa

Dhimmi kun dhimma himata yakkaa Abbaa Alangaa Naannoo Saba, Sablammootaafi Uummattoota Kibbaa fi Iyyataa Faasil Taammirat gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Feederaalaa, Dhaddachaa Ijibbaataan Galmeelakk.63727 keessatti dhaddacha gaafa Waxabajjii 13, 2003, ooleen dhimma murtii argateedha.

Dhimma ijibbaataa kanaaf ka'umsa kan ta'e, himata Abbaan Alangaa Magaalaa Awaasaa, Mana Murtii Olaanaa Magaalichaatti iyyataa ammaa irratti dhiyyeesseen, iyyataan ammaa(himatamaan jalaa) seera yakkaa bara 1996 bahe, keewwatoota 27(1)fi 539(1, A) irra darbuudhaan gaafa 06-09-2002 halkaan keessaa sa'aatii 4:00 irratti, Magaalaa Awaasaa, kutaa magaalaa Gidduu galeessaa, Hoteela Tsahaay fuldura daandii asphaaltii irratti miidhamaa dhuunfaa Obbo Tasfaa'ab Lattamoo konkoolaataa konkoolaachisuutti dhiyyaachuun, hoteela Misiraaq natti agarsiisuu dandeessaa? Jechuun shakkamaa yeroof hin to'atamne waliin ta'uun erga waliin dudubbatanii booda, shakkamaan kun miidhamaan akka ofirraa hin ittisneef dahachuun yoo haala mijeessuu, himatamaan immoo miidhamaa dhuunfaa humnaan morma isarra waraanuuf yoo jedhu, miidhamaanis ofirraa yoo garagalu maddii mirgaa saanjaadhaan

waraanuun ilkaan fulduraa 3fi ilkaan gara gadii mangaagaa 5 irraa buqqisuun, gochaa yakka yaalii ajjeechaa cimaa raawwachuun himatameera kan jedhu yommuu ta’u, Manni Murtii Olaanaa Magaalichaas himatamaan jalaa kun ragaa ittisaan waan ofirraa hin ittisneef, ragaalee ittisaa iyyataa ammaa kufaa gochuun, murtii balleessummaa ilaalchisee iyyataan bu’uura himata dhiyyateen kutaa yaadaa gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa raawwachuun hin mirkanooftnee jechuun himata dhiyyatee bu’uura seera deemsa falmii yakkaa keewwata 113(2)tiin gara tumaa seera yakkaa keewwata 555(A, C)tti jijjiiruun murtii balleessummaa adabbii hidhaa cimaa waggaa saddeeti (8) murteesseera.

Abbaan Alangaas murtii Mana Murtii kana komachuun mana Murtii Waliigalaa Naannichaaf komii isaa kan dhiyyeefatee yommuu ta’u, Manni Murtii Waliigalaa Naannichaas dhimmicha simachuun bitaafi mirgaan erga falmisiiseen booda, murtii mana Murtii jalaa fooyyeessuun, himatamaa jala tumaa seera yakkaa keewwattoota 27(1)fi 540 gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa namaa idileen balleessaa taassisuun hidhaa cimaa waggaa kudha lamaan (12) akka adabamu murteesseera. Iyyataan ammaa kunis murtiin mana murtiin kennamee kun dogoggoora bu’uuraa seeraa qaba jechuun iyyata isaa Mana Murtii Waliigalaa Naannichaa Dhaddacha Ijibbaataatiif kan dhiyyeesse yoo ta’u, Dhaddachi kunis Murtiin Mana Murtii Waliigalaa Naannichaa hanqina hin qabu jechuun waan cimseef, murtiin Manneen Murtii jalaa dogoggoora bu’uura seeraa qaba jechuun komii isaa Mana Murtii Waliigalaa Federaalaa Dhaddacha Ijibbaataatiif komii isaa dhiyyeesseera. Manni Murtii Waliigalaa Federaalaa Dhaddacha Ijibbaataas ijoo dubbii Iyyataan gochaa yakkaa miidhaa qaamaa cimaa moo gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa namaa idileen balleessaa ta’uu qaba jedhu qabachuun xiinxala dhimmicha irratti taassiseera. Haala kanaan, sababni Manni Murtii Olaanaa gochaa yakkaa kana gara tumaa seera yakkaa keewwata 555 (A, C)tti jijjiireef, “dhugumaan himatamaan kun otuu yaada ajjeechaa qabaate waan yaade kana galmaan gahuuf, miidhamaa deddeebisee waraanuu waan isa dhorke hin jiru” jechuun akka ta’e ibsuun gama Mana Murtii Waliigalaa Naannichaan immoo sababni ibsame, “himatamaan Saanjaa qabatee tureen morma miidhamaa waraanuuf kan gadi itti lakkiseefi miidhamaan akka tasaa waan jalaa garagaleef maddii (mangaagaa) waraanuun saanjicha keessatti sochoosuun ilkaan 8 akka irraa buqqiseefi haala duraan akkuma saanjaa itti lakkiseen morma miidhamaa otuu waraaneera ta’e carraan lubbuun ooluu miidhamaa dhiphaadha” jechuun himatamaa jalaa tumaa seera yakkaa keewwattoota 27(1)fi 540 jalatti balleessaa akka taassise addeesseera.

Dhaddachi Ijibbaataa kunis gochaan yakka yaalii ajjeechaa haala seera yakkaa keewwata 27(1, paragraph 2) jalatti ibsameen, "... yakkichi akka jalqabametti kan lakkaawamu gochi raawwatame haala hin shakkisiisneefi kallattiin gara galma yakkicha raawwachuuf yaadameetti geessisuuf kan raawwatame yommuu ta'ee."akka ta'e ibsuun, dhugumaan Iyyataan dursee itti yaaduun haala saanjichaan morma miidhamaa waraanuuf gadi itti lakkiseen otuu miidhamaan jalaa miliqsuu baatee, morma isaa argatee waraaneera ta'ee, gochaan kun bu'aa du'aa hordofsiisuu akka danda'u tilmaamuun rakkisaa akka hin taane ibseera. Mormaarra Saanjaan waraanuun immoo haala tumaa seera yakkaa keewwata 24(1), paragraph 2ffaatiin akkaataa haala beekamaa yookiin adeemsa baratameen (in normal course of things ...) bu'aa du'aa hordofsiisuu waan danda'uuf, bu'aafi sababni waliitti dhufeenya kallatti kan qabani jechuun akka danda'amu kaaseera. Kanaaf, Iyyataan ammaa tumaa seera yakkaa keewwattoota 27(1)fi 540 jalatti, gochaa yakka yaalii ajjeechaa namaa idileen balleessaa jedhamuun isaa dogoggoora bu'uura seeraa hin qabu jechuun murtii Mana Murtii Waliigalaafi Dhaddacha Ijibbaataa Naannichaa cimseera.

Xiinxala Dhimma 6ffaa kana irra wanti hubatamu, manneen murtii tokko tokko kutaa yaadaa himatamaa mirkaneessuuf xiinxala yaada amansiisaa hin taaneefi bu'uura seera hin qabne yeroo dhiyyeessan ni mul'ata. Fakkeenyeef dhimma kana keessatti Manni Murtii Olaanaa 'dhugumaan otuu yaada miidhamaa ajjeesuu qabatee, itti deddeebisee waraanuun miidhamaa ajjeesuu wanti isa dhorke hin jiru' jechuun isaa xiinxala sababawaa miti. Kutaan yaadaa himatamaa gochaa yakkaa raawwachuun dura qophii inni taassisuufi haala raawwii gochichaa irraa habatamuu qaba. Kunis gochaan himatamaan raawwate kun akkaataa haala beekamaan yookiin adeemsa baratameen bu'aa barbaadamu sana hordofsiisuu danda'a moo hin danda'u kan jedhuutu deebii argachuu qaba. Kanaaf dhimma of harka qabnu kanaas yoo ilaallu, gochaan himatamaan jala raawwate kun itti yaaduun meeshaa nama ajjeesuu danda'u saanja qopheeffachuun, haala mijeeffachuun, saanjaan morma waraanuuf gadi itti lakkisee waan miidhamaan jalaa naanneesseef, mangaagaa miidhamaa waraanuun ilkaan saddeet irra cabsee kun otuu morma miidhamaa dhuunfaa bakka akka salphaatti du'aaf nama saaxiluu danda'uu waraaneera ta'ee, gochi kun bu'aa du'aa hordofsiisu ni danda'a ture. Gama biraan tumaan seera yakkaa Iyyataan kun jalatti himatameefi gochi yakkaa raawwatame jedhame qabiyyeen himatichaas ta'ee ragaan dhiyyate hin hubachisu. Kanaaf himanni bu'uura keewwattoota seera yakkaa 27(1)fi 540 tiin dhiyyachuu qaba ture.

Dhimmaa 6ffaa

Dhimma kanaaf ka'umsa kan ta'e⁵⁷, himata Abbaan Alangaa Godina Shawaa Bahaa Mana Muurtii godinichaaf dhiyyeesseen, Deebii kennaan ammaa seeraa yakkaa keewwata 27(1)fi 540 irra darbuudhaan miidhamaa dhuunfaa Xilaahuun Tasfaayee jedhamutti lola itti kaasee shugguxii qabatee tureen rasaasa tokko itti dhokaasee jilba miilla bitaa rukutee rasaasa lammaffaa itti dhokaasuuf yoo jedhu rasaasni waan jalaa ciniinteeff miidhamaan du'a jala hafee yakka yaalii ajjeechaa raawwateera jechuun kan himatame yommuu ta'u; D/kennaanis gochaa yakkaa hin raawwanne jechuun waan waakkateef, Manni Murtii Olaanaa raga bitaafi mirgaa dhagahuun, D/kennaan gocha yakkaa itti himatame raawwachuun isaa mirkanaa'eera jechun himata dhiyyate jalatti balleessaa jechuun hidhaa cimaa waggaa sagaliitiin akka adabamu murteesse jira. Deebii kennaan ammmaa kunis murtii balleessummaafi adabbii irratti komachuun komii oliyyannoo isaa Dhaddacha Dhaabbii Bahaaf kan dhiyyeesse yoo ta'u; dhaddachi kunis falmii bitaafi mirgaa dhagahuun, murtii balleessummaa cimsuun adabbii qajeelfama adabbiin ala bahuun hidhaa cimaa waggaa sadiin akka adabamu murteesseera.

Iyyataan ammaa gama isaatiin murtii kana komachuun oliyyannoo isaa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Ijibbaataatiif kan dhiyyeesse yoo ta'u, dhaddachi kunis falmii bitaafi mirgaa erga dhagaheen booda, murtii Manni Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddachi Bahaa adabbii irratti kennee ture dogoggoora bu'uura seeraati jechuun murticha diiguun murtii Mana Murtii Olaanaa cimseera.

Dimmaa 7ffaa

Dhimma kanaaf ka'umsa kan ta'e⁵⁸, himata Abbaan Alangaa Godina Addaa Oromiyaa Naannawaa Finfinnee barreeffamaan Mana murtii Olaanaa godinichaatti dhiyyeesseen, himatamaan Dassaalenyi Daaksisaa jedhamu, seera yakkaa keewwata 27(1)fi 540 irra darbuun

---

⁵⁷ Dhimma falmii yakkaa Iyyataa Abbaa Alangaa Naannoo Oromiyaafi Waamamaa Ashabbir Asfaaw gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Ijibbaataatiin galmee lakk. **283931** ta'e irratti dhaddacha gaafa 17/03/2011 ooleen kan murtii argateedha

⁵⁸ Dhimma falmii yakkaa Abbaa Alangaa Godina Addaa Naannawaa Finfinneefi himatamaa Dassaalenyi Daaksiisaa gidduu tureen, Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Naannawaa Finfinnee galmee lakk. **17849** ta'e irratti dhaddacha gaafa 18/04/2011 ooleen kan murtii argateedha.

nama ajjeesuuf itti yaadee gaafa 19/06/2010 halkaan keessaa tilmaama sa'aatii 1:00 yeroo ta'uutti, godina kana Aanaa Muloo Ganda Faallee keessatti miidhamaa dhuunfaa Tasfuu Raggasaa jedhamu osoo inni mana dhugaatii Tanaanyee Lammaa jedhamtu dhugee gadi bahaa jiruu balbala fulduraatti lola itti kaasee meeshaa waraanaa shugguxii lakk. 17022665 ta'e yeroo lama itti dhokaasee garaafi funyaan isaa irra dhahee yaalaa argateen du'a jalaa waan ooleef yakka yaalii ajjeechaa raawwateera jechuun kan himatame yommuu ta'u, himatamaanis jecha isaa yoo kennu gochaa kan raawwate ta'uu ibsuun haala raawwii gochaa ilaalchisee miidhamaan dhakaadhaan isa darbatee jalaa yoo jedhu ammaas kazaaraa himatamaa harkaa fuudhee tureen harka isaa irra dhahee shugguxii natti baafannaan of irraa ittisuuf waan raawwadheef balleessa hin qabu jechuun mirga ofii eeggachuun ibseera. Manni Murtiis himatamaan mirga ofii eeguun himannaa isa irratti dhiyyate waan waakkateef, ragaan gama Abbaa Alangaan dhiyyataan kan namaafi barreeffamaa walcinaa qabee xiinxaluun himatamaan bu'uura seera deemsa falmii yakkaa keewwata 142(1)tiin akka of irraa ittisuu kan ajajee yoo ta'u, ragaan gama himatamaan dhiyyataan irraa hin ittisne jechuun kufaa erga taassiseen booda ijoo dubbii himatamaan gochaa kana akka himannaa Abbaa Alangaa keessatti ibsametti miidhamaa dhuunfaa ajjeesuuf itti yaadee raawwatee? Qabxii jedhu qabachuun, miidhamaa dhuunfaa ajjeesuuf dursee itti yaadee kan raawwate osoo hin taane dhugaatii waliin dhugaa erga turanii booda, sababa nama Adaanuu jedhamtu irratti waliitti dubbatanii kan tureen waliitti bu'iinsa uumameen kan raawwate yoo ta'u; miidhamaa kana shugguxii itti dhukaasee dhahee miidhamaan osoo dhaabbatu qaamni biraa jidduu seene adda qabee osoo hin jirannee, ofumaa dhiisee deemuun isaa miidhamaa ajjeesuuf yaada kan hin qabne ta'uufi miidhaa qaamaa irraan gahuuf kan raawwate ta'uu isaa waan agarsiisuuf keewwata seeraa himatamaan ittiin himatame bu'uura seera deemsa falmii yakkaa keewwata 113(2)tiin jijjiiruun miidhaa qaamaa cimaa geessisuun tumaa seera yakkaa keewwata 555(c) jalatti balleessaadha jechuun adabbii hidhaa cimaa waggaa lamaafi baatii jahaan akka adabamu murteesse jira.

Dhimmaa 8ffaa

Dhimmi kun kan jalqabe⁵⁹, Mana Murtii Olaanaa Godina Shawaa Lixaatti yoo ta’u; Iyyataan ammaafi himatamaan biroo waliin ta’uun seera yakkaa keewwata 32(1, A), 27(1)fi 540 irra darbuun nama ajjeesuuf yaadanii miidhamaa dhuunfaa Kumalaa Abarraa jedhamu gaafa 02-11-2009 halkaan keessaa sa’aatii 4:00 yoo ta’u, himatamaa 2ffaa kan ture siree bultii qabatee miiltoo isaa kan ta’aan namoota lama waame sadii ta’anii buluuf yoo jedhan keessummeessituun Hoteelichaa siree tokko irra sadii ta’anii buluun hin danda’amu yoo jettu lola itti kaasuun Iyyataan ammaa cuubee baafatee ceekuu miidhamaa isa gara bitaa waan waraaneef yakka yaalii ajjeechaa idileen himatamaniiru kan jedhuudha.

Ragaan namaafi barreeffamaa karaa Abbaa Alangaa dhagahamaan Iyyataan ammaa ceekuu miidhamaa cuubeedhaan waraanuun akka kuffisee kan irratti dubbataniifi Iyyataan kunis ragaa ittisaa isaattin akka ofirraa ittisuufi Himatamaa jalaa 2ffaa irratti immoo waan hin dubbatamneef bu’uura seera deemsa falmii yakkaa keewwata 141tiin bilisaan akka gaggeefamu ta’eera. Iyyataan ammaas gama isaatiin ragaa ittisaa kan hin qabne ta’uu barreeffamaan Mana Murtichaaf waan dhiyyeesseef, Manni Murtii kunis yakka ittiin himatame jalatti balleessaadha jechuun, yaada adabbii bitaafi mirgaa qajeelfama adabbii waliin xiinxaluun adabbii hidhaa cimaa waggaa 13tiin akka adabamuuf murteesse jira. Iyyataanis gama isaatiin murtii kana komachuun oliyyata Mana murtii Waliigalaa Oromiyaatti kan dhiyyeeffate yoo ta’ees, Manni Murtichaa murtiin jalaa hin komachisu jechuun komii dhiyyate kufaa gochuun murtii jalaa bu’uura seera deemsa falmii yakkaa keewwata 195(1)tiin cimseera.

Iyyataan kunis murtiin kenname dogoggoora bu’uura seera qaba jechuun komii isaa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa, Dhaddacha Ijibbaataatiif kan dhiyyeesse yoo ta’u, dhaddachi ijibbaataa komii dhiyyate simaachuun bitaafi mirga falmisiisuun , murtii balleessummaa ilaalchisee ceekuun miidhamaa kan waraanamee ta’uu ragaan bahame jira, miidhaan ceekuu isaa irra madaan 2x4cm kan ta’e irra gahuu ragaan mana yaalaa Hospitaala Amboo irraa dhiyyate ni ibsa jechuun Iyyataanis gama isaatiin ragaaleen Abbaa Alangaa waan mirkaneessaan kana waan ofirraa hin

---

⁵⁹ Dhimma falmii yakkaa Iyyataa Guddataa Tarraafaafi Abbaa Alangaa Naannoo Oromiyaa gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Ijibbaataatiin galmee lakk. **284508** ta’e irratti dhaddacha gaafa 03/03/2011 ooleen kan murtii argateedha.

ittisneef, murtiin balleessummaa tumaa seera yakkaa keewwata 27(1)fi 540 jalatti kenname hin komachisu jechuun adabbii bu'uura seera yakkaa keewwata 27(3), 179fi Qajeelfama lakk.2/2006 keewwata 24tiin adabbii haalaan salphisuun Iyyataan hidhaa cimaa waggaa 9tiin akka adabamuuf murteesseera.

1. Himatamaan yakka yaalii ajjeechaa namaa idilee ta'e raawwachuun himatamuuf yookiin balleessaa jedhamuuf ulaagaawwaan murteessoofi barbaachisoo ta'an jiraachuu qaban keessaa inni tokko himatamtichi gocha yakkichaa kan itti yaadee raawwate ta'uu isaa mirkaneessuun dirqama. Haalli kun gochaa yakka yaalii ajjeechaa namaa idileen wal qabatee kutaan yaadaa himatamaa akkamiin yookiin haala kamiin mirkaneessuun danda'ama?
2. Haala raawwii gochaa yakkaa himatamaan raawwateefi bakka miidhaan qaama miidhamaa dhuunfaa irra gaheeraa ka'uun tilmaamaa kutaa yaadaa kana fudhachuun ni danda'ama? Deebii keessan sababaan deeggaruun ibsa.
3. Xiinxala dhimmoota 7ffaafi 8ffaa walcinaa qabuun murtii mana murtii isa kamiitu dhama qabeessa jettu?
4. Akka ibsa murtii dhimma 8ffaa irraa hubatamuutti, 'himatamaan erga miidhamaa rasaasaan rukutee booda, ofuma isaatiin dhiisee deemuun isaa;' manni murtii tilmaama himatamaan kutaa yaada gocha yakka yaalii ajjeechaa raawwachuu hin qabu jedhu akka fudhatuuf sababa gahaafi amansiisadha jettu? Rasaasni uumama isaan keemikaala nama ajjeesuu qabachuun isaa hoo akkamiin ilaalama?
5. Xiinxala Dhimma 9ffaa irraa ka'uun, himata Abbaan Alangaa gochaa yakka yaalii ajjeechaa jedhee dhiyyeesse kana akkamiin ilaaltu? Gochi yakkaa yaalii ta'uu isaa kan agarsiisu qabiyyee himataa keessatti haalota barbaachisoo ta'an Abbaan Alangaa ifatti kaa'eera jettu?
6. Bakka miidhamaan waraanaa irraa ka'uuniifi hanga miidhaa qaqqabee tilmaama keessa galchuun gochaan yakkaa ragaan hubachisee kun dhugumaan gochaa yakka yaalii ajjeechaa ni guuta? Murtiin manneen Murtii sadarkaan jirani seera rogummaa qaban waliin wal bira qabuun qeeqa.

7. Himannaa Abbaan Alangaa dhimma **6ffaa** irratti hundeesseen, himatamaan gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa namaa cimaa raawwateera jechuun tumaalee seera yakkaa keewata 27(1) fi 539 (1, A) irra darbuun gochaa yakkaa kan raawwate ta'uu ni agarsiisa. Qabiyyeen himannichaa keessaa ulaagaan tumaa seera yakkaa himannaan jalatti dhiyyate agarsiisuu kamii? Isin otuu Abbaa Alangaa galmeen qorannoo yakkaa kun dhiyyateef ta'ee himannaa tumaa seera yakkaa keewwata kam jalatti himata yakkaa hundeesitu” Sababa waliin ibsaa.

8. Dhimmi kun (**Dhimmaa 9ffaa**) dhimma Mana Murtii Olaanaa Godina Jimmaatti galmeelakk.45108 ta'e keessatti murtii argateedha. Dhimma kana keessatti himanni Abbaan Alangaa Godinichaa himatamaa Naziif She Mohammad irratti dhiyyeesseen, “Himatamaan kun seera yakkaa bara 1996 bahe, keewwata 27(1)fi 540 irra darbuun, nama ajjeesuuf yaadee, gaafa 18-11-2009 guyyaa keessaa sa'aatii 11:00 yommuu ta'u; Aanaa Oomoo Naaddaa, Ganda Guddataa Bulaa, iddoo addaa bakka Ciisa Horii jedhamutti miidhamaa dhuunfaa Badiruu She Mohammad sababa daa'imma rukuteef lola waliitti kaasuun miidhamaa dursa uleedhaan mataa mirgaa erga dha'een booda cuubeedhaan mataa gara bita iddoo lama, qoma bitaa iddoo tokkoofi harka mirgaa ciqilee gadii si'a tokko waraanee yakka yaalii ajjeechaa waan raawwateef himatameera.”, kan jedhu yommuu ta'u; himatamaanis gochicha dirqama ofirraa ittisuu keessatti akka raawwate ibsuun gochaa yakkaa akkaataa tarree himannaa keessatti ibsameen hin raawwannee jechuun waan waakkateef, Manni Murtiis ragaawwan akka dhagahamaan taassiseera.

Haala kanaan ragaan namaa kan Abbaa Alangaa haala raawwii gochaa yakkaa ilaalchisee himatamaan sababa ijjoollen miidhamaa dhuunfaa miidhaan isaa nyaachisaniif waan rukuteef, ijjoollen miidhamaas iyyinaan miidhamaan iyya ijjoolllee isaa dhagahuun yeroo dhufu, himatamaan miidhamaa dhuunfaa uleedhaan mataa gara mirgaa altokko rukutee, itti dabaluu cuubeedhaan mataa gara bitaa si'a lama, qoma bitaafi harka bitaa ciqileedha gadi waraanuun namoonni addaan baasanii mataa miidhamaa kanaa iskarviidhaan hidhuun gara mana yaalaa akka geessaniifi ragaan mana yaalaas miidhaan qaamaa miidhamaa dhuunfaa bakka adda addaa irra gahuu waan ibsuuf, jechuun sagalee guutuudhaan sadarkaa irratti dubbatameen akka ofirraa ittisuu bu'uura seera deemsa falmii yakkaa keewwata 142(1) ajajeera.

Ragaaleen ittisaa namoonni sadii karaa himatamaan dhiyyatanii jecha ragummaa isaanii kan kennaan yoo ta'ees, jechi ragummaa isaan kennaan waan wal faallessuuf bu'uura seeraan himatamaa irraa hin ittisnee jechuun kufaa taassiseera.

Murtii balleessummaa ilaalchisee, Manni Murtichaa xiinxala gaggeesseen, “haala waliigalaa ragaa A/Alangaa irraa kan hubatamu himatamaan ijjoolllee miidhamaa rukunnaan miidhamaan kurree (iyya) dhagahee dhufee himatamaan wal loluu yookiin wal reebuu walitti bu'insa uumame keessatti himatamaan qaama miidhamaa adda addaa irra miidhaa cimaa geessisuu malee himatamaan kun miidhamaa kan ajjeesuuf yaadee gochicha kan raawwate ta'uu wanti agarsiisuu waan hin jirreefi waliitti bu'insa kana keessatti himatamaan illee miidhamuu yookiin rukutamee dhiiguu ragaan A/Alangaafi ittisaas waan jiraniif; waliitti bu'iinsa tasaa uumameen miidhaan qaama miidhamaa adda addaa irra himatamaan qaqqabuufi miidhaan muraasnis himatamaa irra qaqqabuu ala *himatamaan kun kutaa yaadaa miidhamaa kana ajjeesuuf gochaa kana raawwachuu wanti agarsiisu waan hin jirreef, ragaan mana yaalaas haala waliigalaan miidhaa cimaaan qaama miidhamaa irra gahuu malee bakkeen miidhaan qaqqabee jedhameefi haalli miidhaa isaa akkasumaas bakkeen miidhaan gahee akkaataa haala beekkamaa yookiin adeemsa baratamaan gochi himatamaan bu'aa jedhame argamsiisuu danda'a jedhamamee kan yaadamu miti waan ta'eef*, bu'uura seera deemsa faalmii yakkaa keewwata 113(2) ajajuun seera yakkaa keewwata 27(1) fi 540 jalaa baafnee, seera yakkaa keewwata 555(c) jalatti balleessadha” jechuun sagalee guutuun gochaa yakka miidhaa qaamaa cimaa jalatti balleessaa taassisuun hidhaa cimaa waggaa lamaafi baatii jahan akka adabamu murteesseera.

- a. Xiinxala dhimmaa kana ilaalchisee Manni Murtii Olaanaa Godinichaa taassiseen, “ himatamaan kun kutaa yaadaa miidhamaa kana ajjeesuuf gochaa yakkaa kana raawwachuu waan hin jirreef, ragaan mana yaalaas haala waliigalaan miidhaa cimaaan qaama miidhamaa irra gahuu malee bakkeen miidhaan qaqqabee jedhameefi haalli miidhaa isaa akkasumaas bakkeen miidhaan gahee akkaataa haala beekkamaa yookiin adeemsa baratamaan gochi himatamaa bu'aa jedhame argamsiisuu danda'a jedhamamee kan yaadamu miti waan ta'eef,” jechuun keewwata himannaan yakkaa ittiin dhiyyate jijjiiruun isaa akka murtii dhama qabeessadha jettu? Maaliif?
- b. Gochaa yakkaa kanaan miidhaa cimaa miidhamaa dhuunfaa irra gahuu waan hubataniif maatiin miidhamaa dhuunfaa gara Hospitaalaa Ispeeshaalayizdii

Yuuniveersiitii Jimmaatti geessuun akka yaalamuu waan taassisaniif, Hospitaalichiis miidhaan qaama miidhamaarraa gahee yommuu ibsu, *“baqaqiinsi 3x3x2 gubbaa qoma isaa gara bitaa irra, baqaqinsa sirri mataa sm5 mataa isaa gara bitaa irraafi sm4, sm3, sm3 mataa isaa gara mirgaa irraa qaba, baqaqiinsa sm5 harka isaa bitaa fi dhiita’uun harka mirgaafi bitaarra akka qabu ibsuun yaalii hodhaa madaafi kunuunsi erga godhameen booda kan fayyee ta’uu* ibseera. Gargaarsi yaalaa fayyaa kun otuu miidhamaaf battalatti hin godhamnee ta’ee bakki miidhaan gahee kun akkaataa haala beekamaan yookiin adeemsa baratamaan gochi himatamaa bu’aa jedhame argamsiisuu hin danda’u jettu?

- c. Ogeessi yaaalaa fayyaa miidhamaa yaalee qaamaan dhaddacharratti dhiyyachuun otuu miidhamaan yeroo gabaabaa keessatti yaalii fayyaa hospitaalaa isaanii kan hin argannee ta’ee miidhaan qaqqabee sun du’a hordofsiisuu danda’a kan jedhu yoo ta’e, himatamaan bu’uura himata dhiyyateen balleessaa ni taassistuu? Kutaa yaadaa ilaalchisee hoo akkaiim mirkaneessitu?

1.5. Yakka Yaalii Ajeechaa fi Miidhaa Qaamaa Cima

Yakkoonni yaalii ajjeechaa fi miidhaa qaamaa cimaa yakkoota lubbuufi qaama dhala namaa irratti raawwatamaan keessa isaan tokkoodha.yakkoonni kun yakkoota itti yaadamuun lubbuufi qaamaa namaa irratti raawwataniidha. Gochoonni yakkaa kunis yakkoota nama birootaan namoota biroo irratti miidhaa cimaa kan lubbuu geessisuuf aggaamamaaniifi miidhaa qaamaa cimaa geessisaniidha.

Haalli raawwii gochoota yakkaa kanaa ajjeechaa raawwachuufis ta’ee miidhaa qaamaa cimaa geessisuuf miidhaan miidhamaa dhuunfaarra gahu haala miidhaa qaamaa cimaa of keessa qabuun yommuu ta’eetti, gochoota yakkaa kana addaan baasuun himannaa yakkaafi murtii balleessummaa keewwata seera yakkaa rogummaa qabu jalatti kennuun walqabatee hanqinaaleen qabatamaan ogeessota qaamolee haqaa sadarkaan jiran biratti ni mul’ata. Hanqinaleen kunneenis gama tokkoon hanqina gahumsaafi hubannoo ogeessota qaamolee haqaa irraa kan maddaan yoo ta’u gama biraan immoo haala raawwii gochoota yakkaa yakkaa kanaa fi waliitti dhufeenya qabaachuu isaanirra kan maddaan akka ta’eedha. Haalli raawwii gochaa yakkoota kanaa ilaalchisee yakkoonni lameenu karaa seeraan ala ta’een meeshaa

ajjeechaa geessisuun yookiin tooftaa biroo kamiyyuu fayyadamuun gochaa miidhaa qaamaa cimaa bu'aa ajjeechaa hordofsiisuu danda'uu yookiin miidhaa qaamaa cimaa haala lubbuu miidhamaaf yaadeessaa ta'een waan raawwatamaniif addaan baasanii hubachuun yeroo tokko tokko rakkisaadha.

Gama biraan immoo kaayyoo yookiin bu'aan yakkoota kana raawwachuun argamu garaagarummaa waan qabuuf, haaluma wal fakkaatuunis sirni fi seerri itti gaafatamummaa mirkaneessuus adda waan ta'eef, sirni itti gaafatamummaa yakkaas bu'uura gochaa yakkaa himatamtootni yakkaa kun raawwataniin mirkanaa'uu qaba. Kanaaf ogeessonni qaamolee haqaa yakkoota kana addaan baasuun hubachuun himanna yakkaa fi murtii balleessummaa keewwata seera yakkaa ro gummaa qabu jalatti balleessaa taassisuun adabbii gochaa yakkaa balleessichaan wal madaaluu kennuuf gargaaruu kutaa itti aanu keessatti haa ilaallu.

1.5.1. Kaayyoo Raawwii Yakkichaa

Akkuma beekamu raawwataan gochaa yakka tokko yakka sana yommuu raawwatu, yakkicha raawwachuun dantaa yookiin faayidaa ofiif yookiin qaama sadaffaa argamsiisuuf barbaadu yookiin miidhaa miidhamaa dhuunfaaraan gahuuf raawwachuu danda'a. Faayidaan yookiin dantaan barbaadamu kun immoo argamuu kan danda'uu yoo kaayyoon gochaa yakkaa raawwachuu kun galma barbaadamu gahuun bu'aa yaadame sana argamsiiseedha. Yakki yaalii ajjeechaa namaa kaayyoo nama ajjeesuuf karoofatee tureetu galma barbaadame sana otuu hin gahiin kan hafe akka ta'e ni beekama. Haala kanaan yakkoonni lameen kun kaayyoo yookiin bu'aa argamsiisuu yookiin miidhaa geessisuu barbaadaan kan mataa mataa isaanii ni qabaatu jechuudha.

Haala kanaan kaayyoon yakka yaalii ajjeechaa namaa inni guddaan (the ultimate goal) lubbuu miidhamaa dhuunfaa sanaa ajjeesuudha. Gama biraan kaayyoon himatamaa gochaa yakkaa miidhaa qaamaa cimaa raawwatuu immoo lubbuu miidhamaatiif haala yaadeessaa ta'een yookiin qaama yookiin sammuu isaarra mudaa yeroo maraa yookiin qaama yookiin kutaa qaamaa yookiin qaamolee miiraa barbaachisoo ta'an hir'isuuf yookiin karaa biroo kaminiyyuu miidhaa yookiin dhukkubbii cimaa nama biroo irraan geessisuuf kan raawwatu akka ta'e tumaa seera yakkaa keewwata 555 ilaaluun hubachuun ni danda'ama. Kaayyoolee lamaan gochoota yakkaa kana addaan baasuun hubachuuf sababoota raawwii gochoota yakkaafi fedhii

himatamaan yakkaa galmaan gahuuf barbaaduu fi kkf akkuma haala isaatti ragaa ro gummaa qabuun qabxiilee biroo waliin xiinxaluun barbaachisaadha.

Walumaagalaatti kaayyoo yakkoota kanneen galmaan gahuuf adeemsi murteessan keessa darbamu tarkaanfii gochaa yakka raawwachu waan ta'eef, haalli raawwii gochaa yakkoota kanaas yakkoota kana addaan baasanii hubachuuf qabxii murteessa waan ta'eef, qabxii kanas ilaaluun gaariidha.

1.5.2. Haala Raawwii Gochaa Yakkaa

Gochoonni yakkoota yaalii ajjeechaafi miidhaa qaamaa cimaa kaayyoowwaan garaagaraa galmaa gahuuf kan raawwatamaan waan ta'aniif, kanaas addaan baasuun beekuuf haala raawwii gochoota yakkaa kanneen gadi fageenyaan ilaaluun barbaachisaadha. Gochaan yakkaa raawwatame tokko maal akka ta'e dhimmoota hubachisaan keessaa tokko haala raawwii yookiin tooftaa raawwii gochaa yakkichaa ilaaluun bu'aa qabatamaan gochaan yakkaa hordofsiiseen yookiin miidhaa geessisuu danda'uun walcinaa qabuun madaaluun murteessa ta'a.

Haala kanaan, haalli raawwii gochaa yakka yaalii ajjeechaa bifuma tumaalee seera yakkaa yakkoota ajjeechaa raawwachuuf ibsamaniin kan ilaalamu yommuu ta'u; raawwataan yakka yaalii ajjeechaa meeshaa yookiin tooftaa kamiyyuu fayyadamuun gochaa yakkaa raawwachu akka danda'uudha.⁶⁰Kana jechuun haala raawwii gochaa yakkaa kanaaf meeshaan yookiin tooftaan himatamaan yakkaa fayyadame kun kan bu'aa gochaa yakkaa ajjeechaa du'a hordofsiisuu kan malu ta'uu qaba.

Haalli Raawwii gochaa yakkaa kunis meeshaan yookiin tooftaan gochaa yakkaa raawwachuuf faayidaarra oolee, qaamni miidhamaa bakki miidhamee yookiin waraaname bakka akka salphaatti du'aaf nama saaxiluu danda'u ta'uufi baay'inaa miidhaa qaamarra gahees tilmaama keessa galchuun gochaa yakkaa raawwatamee addaan baasuuf ni gargaara. Dhimma kana fakkeenyaan gabbisuuf murtii mana Murtii waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Ijibbaataan

---

⁶⁰ Seera yakkaa keewwata 538(1).

kename tokko ilaaluun gaarii ta'a⁶¹. Haala raawwii gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa, miidhaa qaamaa cimaa irraa addaan baasuun murtii balleessummaa kennuuf sababa isaa yoo ibsu: "...meeshaa ajjeesuu danda'u billaa qabatee tureen, iddoo namni waraanaamee du'uu danda'u dugda jala karaa bitaafi mirgaa waraanee miidhamaan sababa yaalamiinsa cimaa taassifameefiin du'a irraa kan hafe ta'uu mirkana'eera."

Yeroo baay'ee meeshaawwaan gochaa yakkaa yaalii ajjeechaafi miidhaa cimaa geessisuuf gargaaraan kan wal fakkaataan yoo ta'ees, haala raawwii gochaa keessatti bakka miidhameefi sababa bu'aan barbaadamees galma gahuu hafeef ilaaluun gaarii ta'a. Gama biraan, tooftaawwaan beekamoo kanneen akka daawwaa nyaata yookiin dhugaatii waliin kennuun nama ajjeesuuf yaaluu, afaaniifi funyaan miidhamaa ukkaamsuun yookiin morma miidhamaa hudhuun akka sirni hargaansuu isaa addaan cituu taassisuun addumatti haalli raawwii gochaawwan kanneeni gochaa yakka yaalii ajjeechaa raawwachuuf kan raawwatamaan ta'uun hubatamuu qabu.

Hanqinaaleen hubannoo gama kanaan ogeessota qaamolee haqaa sadarkaan jiran biratti mul'atuu keessa muraasni yakka yaalii ajjeechaa meeshaa yakkichi ittiin raawwatameen waliitti hidhuu dhabuu, qaama miidhamaa bakki gochaan yakkaa irratti raawwatee yookiin irratti raawwachuuf ture sana xiyyeeffannaan addaan baasuun ilaalu hafuu akkasumaas miidhamaan sababa maaliif lubbuun isaa kan oole akka ta'ee gadi qabuun ilaaluufi madaaluu dhabuu akka ta'ee kaasuun ni danda'ama. Walumaagalaatti haalli raawwii gochaa yakkaa kun agarsiistuu gochaa yakka yaalii ajjeechaa fi miidhaa qaamaa cimaa addaan baasuuf gargaaruu keessaa tokko yoo ta'ees, qabxiin kun kutaa yaada sammuu himatamaa yakkaan waliitti hidhanii ilaaluun barbaachisaa dha.

1.5.3. Garaagarummaa Kutaa Yaadaa Gochaan Ittiin Raawwatamuu

Akkaataa qajeeltoo tumaa seera yakkaa biyya keenyaan raawwataan yakkaa tokko itti gaafatamummaa yakkaa kan qabaatu, gochaa yakkaa raawwatee sana itti yaaduun fedhii guutuun

---

⁶¹ Himata falmii Yakkaa Galmees Lakk.284960 ta'e irratti, Iyyataa Abbaa Alangaa Naannoofi Waamamaa Ismaa'eel Amiin gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa, Dhaddacha Ijibbaataatiin dhimma dhaddacha gaafa 10/03/2011 ooleen murtii argateedha.

yookiin dagannoon kan raawwate ta'uun yoo mirkanaa'e qofaa akka ta'e ni tuma.⁶²Gochoonni yakkaa haala kanaan raawwatamanis itti gaafatamummaa yakkaa hordofsiisu.

Akkuma jalqaba irratti ibsuuf yaalameefi rakkoolee qabatamaan raawwii hojii keessatti mul'atan irraa hubachuun danda'amuutti, yakkoota yaalii ajjeechaafi miidhaa qaamaa cimaa addaan baasuun himannaa yakkaa fi murtii balleessummaa keewwata rogummaa qabu jalaatti kennuufi murtii adabbii gochaa yakkaa himatamaan raawwateen wal madaaluu murteessuu ilaalchisee qabatamaan hanqinaalee bal'atu qaamolee haqaa sadarkaan jiran biratti mul'ata. Maddi rakkoolee kana keessaa tokko ulaagaawwan gochaalee yakkaa hundeessan keessaa kutaa yaada himatamtoota yakkaa kanaa haala yookiin karaa salphaa ta'een hubachuun rakkisaa ta'uu isaati. Qorattootni Saayiinsii Hawaasa akka ibsaniitti, dhalli namaa uumama dhokataa akka ta'e lafa kaahu. Kanarraa ka'uun kutaa yaadaa dhala namaa akka salphaatti addaan baasanii beekuun rakkisaa dha jedhu. Kanaaf kutaa yaada sammuu himatamaa yakkaa yaalii ajjeechaa fi miidhaa qaamaa cimaa addaan baasuun hubachuun rakkisaadha. Haqa kana ilaalchisee hayyuun seeraa tokko akkana jechuun ibseera:

“The task of formulating laws to govern the mental elements of crime has remained difficult; because of the abstract nature of the notions involved and such laws must take into account the inescapable link between subjective and objective criteria, since the human mind, whatever its essential nature, remains unknowable except in so far as it is revealed by conduct.”⁶³

Haa ta'uu malee yaada salphaaan ulaagaawwan gochaa yakkaa hundeessaan irraa ka'uun, kutaan yaada yakki yaalii ajjeechaa namaa fi miidhaa qaamaa cimaa namaarraan geessisuuf raawwataman garaagara ta'uu isaanii tilmaamuun hin rakkisu. Ta'uus dhimmi ijoo fi falmisiisaan kutaa yaada himatamaa yakkaa kanneeni akkamiin addaan baasanii beekuun danda'ama?kan jedhu qabxii xiyyeeffannoo barbaaduu dha. Namni kamiyyuu waan sammuu yaade gara gochaatti yookiin qabatamaatti jijjiirruun yookiin jijjiiruuf yaaluun isaa hin oolu. Kanaaf haala

---

⁶² Seera yakkaa keewwata 57.

⁶³ F M NEASEY, The Mental Element in the Law of Murder, Published Western Australian Law Review, Vol.21, 1991, Fuula 36.

raawwii gochaa himatamaa irraa ka'uun kutaan yaada inni gochichaa raawwachuuf qabu maal akka ture hubachuun ni danda'ama.

Akkuma jalqaba ibsuuf yaallee kaayyoofi fedhiin himatamaa gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa raawwatee miidhamaa dhuunfaa ajjeesuuf akka turee beekamaadha. Kutaa yaadaa gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa himatamaan yakkichaa qabachuu isaa mirkaneessuuf, bu'aa barbaadamuu du'a geessisuuf haalli qophii himatamtichaa, meeshaawwaan yookiin tooftalee gochaa yakkaa raawwachuuf inni fayyadamee turee, haala raawwii gochaa yakkaa keessumaa bakki himatamtichi miidhamaa sana ajjeesuuf miidhee turee bakka akka salphaatti du'aaf nama saaxiluu danda'uu ta'uunfi haalota biroo dhimmichaan hidhata qabaan akkuma barbaachisummaa isaatti ilaaluun gaariidha. Gama biraan haalli raawwii gochaa yakkaa keessumaa bakki himatamtichi qaama miidhamaarraatti miidhaa geessise sun haala salphaan du'aaf miidhamaa saaxiluu hin dandeenyeen yoo ta'e, gochaan yakkaa miidhaa cimaa miidhamaa irraan kan dhaqqabsiisee yoo ta'ees haala tumaa seera yakkaa keewwata 555 jalatti ibsameen gochaa yakkaa miidhaa qaamaa cimaan gaafatamu qaba. Haala kana fakkeenyaan ifa taassisuun yoo barbaachise, Irree miidhamaa dhuunfaa cuubeedhaan waraanuun miidhaan cimaa geessisuun qofaa isaatti, himatamaan gochaa yakkaa yaalii ajjeechaa raawwachuuf kutaa yaadaa qabaachuu mirkaneessuuf gahaa miti. Tarii miidhaan irree miidhamaarra gahuu kan danda'e himatamtichi laphee yookiin morma miidhamaa waraanuuf cuubee jedhamee gadi itti lakkisee adeemsa miidhamaan cuubee kana bakka waraanamuuf ture oolchuun ofirraa qolachuu keessatti kan miidhamee yoo ta'eefi haalli kunis ragaadhaan kan hubachifamee yoo ta'e, himatamaan yakkaa kun kutaa yaada sammuu ajjeechaa kan qabu ta'uu tilmaamaa qabatama raawwii irraa mirkaneessuun ni danda'ama.

Dhimma kana qabatamaan gabbisuuf murtii Mana Murtii waliigalaa Federaalaa Dhaddacha Ijibbaataan kenname tokko ilaaluun gaarii ta'a.⁶⁴ Kutaa yaadaa gochaan yakkaa yaalii ajjeechaa kan yakka miidhaa qaamaa cimaa irraa addaan baasuuf haalli manneen murtii sadarkaan jiran itti xiinxalaan garaagarummaa kan qabuufi qabatamaan hojii keessatti rakkoon kun kan calaqqisuu ta'uu agarsiisa. Haala kaanaan, sababni Manni Murtii Olaanaa gochaa yakkaa kana gara tumaa

---

⁶⁴ Xiinxala Dhimma 4ffaa irraa ka'umsa dhimmichaa ilaaluun barbaachisaadha, Mana Murtii Waliigalaa Federaalaa, Dhaddachaa Ijibbaataan Galmeel lakk.63727 keessatti dhaddacha gaafa Waxabajjii 13, 2003, ooleen dhimma murtii argateedha.

seera yakkaa keewwata 555 (A, C)tti jijjiireef, “dhugumaan himatamaan kun otuu yaada ajjeechaa qabaate waan yaade kana galmaan gahuuf, miidhamaa deddeebisee waraanuu waan isa dhorke hin jiru” jechuun himatamaan kun kutaa yaadaa gochaa yakka yaalii ajjeecha raawwachuu hin qabu jechuun ibseera.

Mana Murtii Waliigalaa Naannichaa dhimmichuma kana oliyyannoodhaan ilaaluun yommuu murtii kennuu, sababni ibsame, “Himatamaan Saanjaa qabatee tureen morma miidhamaa waraanuuf kan gadi itti lakkiseefi miidhamaan akka tasaa waan jalaa galagaleef maddii (mangaagaa) waraanuun saanjicha keessatti sochoosuun ilkaan 8 akka irraa buqqiseefi *haala duraan akkuma saanjaa itti lakkiseen morma miidhamaa otuu waraaneera ta’e carraan lubbuun ooluu miidhamaa dhiphaadha*” jechuun himatamaan kutaa yaada yakka yaalii ajjeechaa qaba jechuun tumaa seera yakkaa keewwattoota 27(1)fi 540 jalatti balleessaa akka taassise ni agarsiisa.

Gaaffilee Marii

1. Himata (**Dhimma 10^{ffaa}**) Abbaan Alangaa Godiina Arsii lixaa Mana Murtii Olaanatti dhiheessen himtamtoonni Biruk/Baddiluu Ayyalaa fa’a N₂ miidhamaa Jiboo Arsee ta’e jedhanii walgargaaruudhaan himatamaan tokkoffaan baangaadhaan sammuu irra yeroo tokko rukutee sammuu buruksee miidhaa cimaa irraan yoo gahu himatamaan 2^{ffaa}n waangargaareef yakka yaalii ajjeechaa cimaa raawwataniin himatamaniiru kan jedhuu dha.

Kana mirkaneessuuf ragaan namaa fi mana yaalaa dhihaateera. Ragaan mana yaalaa buqqeen mataa himatamaa kan cabee fi dhiigni gara keessaatti kan dhangala’e ta’uu fi opireeshiniin kan godhameef ta’uu ibseera. Ragaan namaas himatamaan marga miidhamaan bitatee turetti horii naqanii maaliif itti naqxaan yoo miidhamaan jedhuu maaltu si galche jechuudhaan baangaan sammuu irra rukutee iyyansa godhameen namoonni kan irraa baasan ta’uu ragaaniiru. Manni Murtii Olaanaa Godina Arsii Lixaa yakki yaalii ajjeechaa osoo hin taane yakka miidhaa qaamaa cimaati jechuun s/y kew.555/b/ jalatti baleessaa taassisee hidhaa cimaa waggaa sadiitiin adabeera.

- a. Dhimma kana irratti himata abbaa alangaa akkamitti ilaaltu?
- b. Murtii manni murtii Olaanaa kenne hoo?

2. Dhimmi kun (**Dhimma 11**) dhimma galmee MMA Haroomayaa lakk. 36063 ta'erraa akka mariif ta'utti fudhatamee dha. Akka galmee kana keessaa hubachuun danda'amutti himatamtoonni Abrhaam Hossoo fi Xaahir Abraahim jedhaman miidhamaa dhuunfaa Mahaammad Abdoosh jedhamu sihi kana ajjeesuu feena jechuudhan mancaa gama qaraatiin harka, mataa, fi ceekuu bitaa gubbaa diruun sonba isaa gubbaatti dhiigaa fi qilleensa sababa kuufachiiseef Waajjirri Haqaa Aanaa Haramaayaa yaalii ajjeechaatiin gaafatamuu qabu jechuun gara Waajjira Haqaa Godiinatti ergeera. Waajjirri Haqaa Godiinaa garuu akkaataa seera yakkaa kwt 27/1'tti himatamtoonni miidhamaa kana ajjeesuuf itti yaadanii sababa gochi biroo gidduu seenee gocha isaanii kan faashaleesse fi yaaliin kun kan hin milkooftne ta'uu ragaan ibsu waan hin jirreef tumaa yakkoota miidhaa qaamaa jalatti keewwata roggummaa qabuun himanni banamee seeratti akka dhiyaatan jechuun galmee qorannoo gadi deebiseera.

➤ Haala raawwii gocha yakka kanaa irraa ka'uun ejjennoo Abbaa Alangaa Aanaa moo kan godinaatu dhama qabeessa jettu? Sababa keessan waliin ibsa..

3. Marii Paanalii (**Dhimmaa 12ffaa**) Abbootii Alangaa Aanaa Haroomaayaatiin gaafa 8/8/2010 gaggeeffame irratti eeruun yakkaa dhiyaatee ture himatamaan Ibraahim Jiruu miidhamaa dhuunfaa Adam Ilii gaafa 10/3/2010 guyyaa irraa sa'aa 6:00 yoo ta'u mancaa gara qaraan miidhamaa kana morma gama bitaa fi irree gama bitaa iddoo lama diree miidhaa irraan dhaqqabsiiseera kan jedhu yoo ta'u, ragaan yaalaa Hospitaala Haroomayaa irraa barraa'een miidhamaan dhuunfaa kun yeroo yaalaaf isaan bira deemu madaa keessatti murame hammi isaa cm 10x5 tahe irree bitaa gama moggaa irraa qabaachuu isaa , madaa keessatti murame hammi isaa cm 8x4 tahe irree bitaa walakkaa irraa qabaachuu akkasumas, madaa keessatti murame cm 2x4 gahu morma gama bitaa irraa dhiiga yaa'u waliin akka qabaachaa ture qulqulleessuun gabaasani jiru. Kanuma bu'uureeffachuun Abbootiin Alangaa sagalee wal fakkaataa taheen , himatamaan miidhamaa kana erga miidhaa irraan gaheen booda ofii isaan iddoo sanatti dhiisee deemu illee, haallii fi bakki qaama miidhaa irra dhaqqabsiise akkasumas, armaan dura maatii himatamaa waliin lola qabaachuu isaan yaada ajjeesuu kan qabu ta'uu isaa agarsiisa jechuun galmee qaama aangoo qabu Waajjira Haqaa Godiina Harargee Bahaaf erganiiru.

Haa ta’u malee, Abbaan Alangaa Godiinaa qajeelfamaa lakk. W/H/G/H/B/356 gaafa 10/8/10 barreessen galmee qorannoo yakkaa gadi deebiseera. Sababni ibsees, ‘gochi raawwatame guyyaa irraa sa’aatii 6:00’tti yoo ta’u, iddoo ifa ta’etti kan raawwatamee fi lolli kanaan dura dachii irratti qabanis abbaa himatamaa waliin malee himatamaa waliin miti; dabalataanis namni tokko guyyaa adii bakka ifaa fi dirree irratti yaada ajjeechaan nama eeggachuun gocha kan raawwate kan jedhu kana agarsiisuu hin dandeenye. Dhuma irratti osoo yaada ajjeechaa qaba ta’ee yeroo tokko morma, yeroo lama harka irra hin dhahu ture; jechuun akkasumaas harka irra dhahuun immoo of danda’ee balaa ajjeechaa kan geessisuu hin dandeenye dha.

Sababa olitti ibsame kanaaf himatamaan gochi raawwate yaalii ajjeechaa raawwateera kan nama jechisiisu waan hin taaneef, galmeen kun miidhaa qaamaa cimaan himanni akka irratti dhiyyatu jedheera.⁶⁵

- ejjennoo Abbootiin Alangaa sadarkaa sadarkaan jiran qabatan kana haala raawwii gocha yakkaa irra ka’uun seeran wal bira qabuun irratti mari’adha.

---

⁶⁵ Barreeffama Qorannoo Mirkaneessa Shaakallii Hojii Irraa Leenjii Hojiin Duraaf Leenjituu Biiftuu Geetinnatiin Fulbaana 2011 Qophaahe Irraa Haala Mariif Toluun Kan Fudhatame.

Boqonnaa Lama

2. Yakkoota Miidhaa Qaamaa

Seensa

Mirgoota ilmoon namaa nama ta'uun umamuu isaan qofa uumaan kenniteef keessaa tokko mirga nageenya qaamaa namaati. Mirgi nageenya qaama mirga namoomaa dhalli namaa safartuu dabalataa kan biroo tokko malee dhala namaa ta'uu isaan qofa qabuu dha.⁶⁶ Addunyaan mirga kana hin kennitu; maddi mirga kanaa uumaa dha. Uumaan nama gaafa nama gootee uumtu mirga kana kenniteefi uumti.

Waan ta'eef gaheen mootummaa mirga akka kanaa kanaaf beekamtii kennuun kanajuu, kabachiisuu fi guutuu dha.⁶⁷ Biyyi teenyas mirgoota kanaaf seera olanaa biyyattii kan ta'e heera mootummaa irraa qabee seerota jiraniin beekamtii kennitee jirti. Kun immoo tumaalee heerchaa hedduu irraa kan hubatamu ta'us addatti tumaan heerichaa kw'n 10(1) “[m]irgoonni namoomaa..., uumama dhala namaa irraa kan maddan...” jechuun mirgi kun mirga umaan namni nama ta'ee waan ummameef qofa namaaf kennite ta'uu isaa beekamtii kenneefii ifatti kaa'eera. Mirgi nageenya qaamaa immoo gartuu mirgoota kanneenii keessaa isa tokko fi tumaa heerichaa kwt. 16'n kan haguuggamee jiruu dha

Mirgi kun mirga walii galteewwan idil addunyaa biyyi teenya mallateessitee fudhattee fi akka tumaa heera mootummaa kwt 9/4'tti qaama seeraa biyya keenyaa ta'aniinis beekamtii mirga argatee dha.⁶⁸ Mirgi namni tokko qaama isaa irra miidhaan akka hin geenye eegamuudhaf qabu mirga bu'ura heeraa qabu fi sadarkaa addunyaattis beekkamaa ta'ee dha.⁶⁹ Kana irraa kan ka'e

---

⁶⁶ Francisco F. Martin, et al, International Human Rights and Humanitarian Law: Treaties, Cases and Analysis, The center for International Human Rights Law, Inc.(2008), pp.1-4

⁶⁷ Kanuma

⁶⁸ ICCPR, kwt'n 9 fi 10, UDHR, kwt'n 3 fi 5

⁶⁹ Heera Mootummaa Ripaablika Dimokiratawaa Federalawaa Itiyooophiyaa, Nagarit Gazexaa Labsi. Lakk.1/1987 (kana booda H/M jedhamee caqasamu), kwt. 16, yadannoo lakk. 3 illee ilaala.

biyyi teenya dirqama mirga kana kabajuu, kabachiisuu fi eeguu heeraanis ta'ee waliigalteewwan idiladdunyaa mallateessitee fudhatteen ni qabdi.

Yakki miidhaa qaamaa gosoota yakkaa qaamaa fi fayyaa namaa sarbuun mirga dhalli namaa qaamaa fi sammuu isaa irra miidhaan akka hin geenye eegamuudhaf qabu cabsu keessaa tokko dha.⁷⁰ Biyyi teenyas dirqama mirga kana kabajuu, kabachiisuu fi eeguuf qabdu bahuuf tarkaanfilee hedduu kan fudhatte yoo ta'u isaan keessaa inni duraa tumaa seera yakkaa ifatti gochoota miidhaa qaamaa fiduu danda'an dhorku fi adabu qabaachuu, fi seericha keessattis tumaalee yakkaa ifatti mirga bu'uraa kanaaf eegumsa taasisuuf teessisuu dha.⁷¹

Qixa kanaan yoo ilaallame seera yakkaa keenya kwt 553 irraa hubachuun akka danda'amutti namni kamiyyuu itti yaadees ta'e daguudhan qaama, sammuu ykn fayyaa nama biroo irraan miidhaa gahee yoo argame itti gaafatamummaa yakkaa qaba. Kanaaf namni mala kamittiyyuu fayyadamuun gocha ykn miti gocha yaada guutuudhaanis ta'e daguudhan qaama ykn sammuu nama biroo irraan miidhaa gahuu danda'e raawwate kamiyyuu, itti gaafatamummaa yakkaa ta'a jechuu dha.⁷²

Seerri yakkaa keenya yakka miidhaa qaamaa yakka miidhaa qaamaa gocha tuttuqqii qaama nama tokkoo irratti hayyama midhamaan ala raawwatamu irraa (physical assault) qabee hanga gocha miidhaa qaamaa cimaatti (grave body injury) adda adda qoqoodee kan kaa'e yoo ta'u, yakkoota kanneenis yakka midhaa qaamaa cimaa (kew. 555), salphaa (kew. 556) fi harka darbaa (kew. 560) ykn kanneenin ala kan ta'e sadarkaa seera darbaatti (petty offence) (kew. 840), daguutiin yakka midhaa qaamaa raawwatamu immoo addatti seera yakkaa keewwata 559 jalatti haguuggii kenneefi argama.

Akkuma armaan olitti ibsuuf yaallametti kayyoon barreessaa ammaa yakka miidhaa qaamaatiin wal-qabatee dhimma ka'u hunda xiinxaluu osoo hin taane, dhimmoota qabatama hojii keessatti rakkoo ta'anii fi garaagarummaan irraa calaquisu adda baasuudhaan xiinxaluu dha. Kana waan

---

⁷⁰ Wayne R. Lafave, *Criminal Law*, Horn Book Series 4th ed (2004), p.814

⁷¹ Seera Yakkaa Mootummaa Ripaabiliika Dimookiraatawaa Federaalawaa Itiyoophiyaa, Labsii Nagarit Gazexaa Lakk. 414/1996 (kana booda S/Y RDFI), kwt'n 555,556, 560, 559 fi 840.

⁷² S/ Y RDFI, kwt 553

ta'eef barreessan ammaa kun kutaa barreeffama kanaa kanaaan yakkoota miidhaa qaamaan wal qabatee dhimmoota hojii keessatti rakkoon irratti mul'atu qofa sacca'uudhaan haala fedhii leenjii adda baheef ta'uun akka itti aanu kanatti dhiyaateera.

Haaluma kanaan leenjifamtoonni xumura leenjii kanaan boodaa:-

- Gosoota yakkaa miidhaa qaamaa tumaa S/Y FDRI kwt'n 555, 556(1), 556(2) fi 560 jalatti kufuu qaban irratti ejjannoowwan adda addaa mul'atan addaa baasuun ni tarreessu;
- Ulaagaalee yakka miidhaa qaamaa cimaa, salphaa, fi harka darbiinsaa hundeessuf barbaachisu adda baasuun ni ibsu;
- Garaagarummaa fi walitti hidhata yakka miidhaa qaamaa cimaa, salphaa, fi harka darbiinsaa salphaatti ibsuu danda'u;
- Dogongoroota hojii keessatti gosoota yakkaa miidhaa qaamaa tumaa S/Y FDRI kwt'n 555, 556(1), 556(2) fi 560 jalatti hammatamaniin wal qabatee uummamu ifatti dubbatanii sirreessuf qophiini ta'u.

2.1.Yakka Miidhaa Qaamaa Cimaa

Yakki miidhaa qaamaa cimaa gosa yakka miidhaa qaamaa keessaa isa qaama ykn sammuu namaa irraan miidhaa cimaa geessisuu dha. Akkaatan yakki kun itti raawwatamus hammeenyummaa kan of keessaa qabuu fi miidhaan inni qaamaa fi sammuu miidhamaa irraan gahu ciminaa fi amala dhabbii kan qabuu dha.⁷³

Hayyonni seera yakkaa miidhaa qaamaa ykn sammuu yakka akka kanaa kanaan dhaqabu kun miidhaa qaamni nama miidhaan irra gahee haala uumaan isa uumteen guutee argamuu irraa hir'isu, akka hin fayyanne godhu ykn miidhaan kan gahe fuula miidhamaa irra yoo ta'e immoo bifa isaa yoo balleesse dha. Kana malees bifti miidhamaa bade kan jedhamu fokkuun irra gahe kun haala mul'achuu danda'uun yoo kan dhaqqabe ta'ee dha.

Qaamni miidhaa kanaan faayidaa kennuu dhaabes ta'e, bifti fuulaa baduu dhaabbiidhaan ta'uu akka qabuu fi kan yeroof qofa turu yoo ta'e akka gosa miidhaa kanaa jalatti hin ramadamne

---

⁷³ Bryan A. Garner, Black's Law Dictionary, 8th ed, West Publishing Press Co. (2004), p.801

yaada hayyota kanaarra ni hubatama. Miidhamaa kana haala uuman itti uumte irraa isa hanqisuu fi teessuma sirrii qaama namaa kan jijjiiru ta'uu akka qabaatu akeeku. Miidhaan dhaqabe kun qaama fi fuula namaa dhaabbiin bifa kan balleesse ykn kan hir'ise ta'uu qaba. Dhugaa kana hayyuun seera yakkaa 'Wayne R.Lafave' ⁷⁴

/grave body injury is an injury that affects the natural completeness and normal appearance of human face and body. It constitutes an injury that enfilicts a permanent disfigurment or dismemberment on human body and face. To be permanently disfigured means that the person is appreciably less attractive or that a part of his body is to some appreciable degree less useful or functional than it was before the injury. And also it is a requirement for grave body injury that the disabling injury be permanent, so that the temporary disablement of a finger, arm, eye, or other member [of the body] will not do.

jechuun ibsa. ⁷⁵

Hiikkoo haala walii galaan hayyota gara garaan yakka miidhaa qaamaa cimaa ilaalchisee kenname kana qabannee gara seera yakkaa keenyatti yoo deebine seerichaan gosa yakkaa kanaaf 'kana' jechuun hiikkoon kennameef hin jiru. Hiikkoo ifa ta'e kennuufii irra seerichi jiraachuu yakkichaa adda baafachuuf akka ooluuf qofa bu'aawwan gochi ykn miti gochi yakkichaa hordofsiisuu qabu tarreessee kaa'u filatee argama. ⁷⁶

Kunis:-

Keewwata 555. Miidhaa Qaamaa Cimaa Itti Yaadamee Raawwatamu

Namni kamiyyuu itti yaadee:

---

⁷⁴ Wayne R. Lafave, yadannoo olii lakk. 1, fuula 842_843

⁷⁵ *Haaluma wal fakkaatun kuusaan jechootaa Encarta'n miidhaa qaamaa imaa '[G]rave body injury is [an] injury which involves substantial risk of death, protracted and obvious disfigurement, or protracted loss or impairment of the function of a bodily member or organ or mental faculty.'* jechuun hiika.

⁷⁶ S/Y RDFI, kew. 555

- (a) lubbuu miidhamaaf haala yaaddessuun yookiin qaama yookiin sammuu isaarra mudaa yeroo maraa fiduun nama biroo irratti miidhaa kan geessise yoo ta'e; yookiin
- (b) qaama yookiin kutaa qaamaa yookiin qaamolee miiraa barbaachisoo ta'an nama biroo keessaa tokko kan hir'ise, akka hin tajaajille kan taasise yookiin haala suukkanneessaafi ifatti mul'atuun bifa isaa kan balleesse yoo ta'e; yookiin
- (c) karaa biroo kamiiniyyuu miidhaa yookiin dhukkuba cimaa nama biroo irraan kan gahe yoo ta'e;⁷⁷

miidhaa qaamaa cimaa raawwate jechuun akka danda'amu tumeera.

Akkuma ilaallamu tumaan seera yakkaa kun gaalee 'yakka miidhaa qaamaa cimaa' jedhuufis ta'ee jechiillee /juargons/ seeraa itti fayyadameef hiikkaa hin kennu. Ni kennas jedhamee hin eeggamu. Barreefamoota seera yakkaa rogummaa qabaniin gabbatee kan dubbifamuu qabu. Bu'ura kanaan tumaan seeraa kun yommuu xiinxalamu hiikkaa hayyonni miidhaa qaamaa cimaaf kennan irraa addaa miti. Dhugaan kun akka itti aanu kanaatti dhihaateera.

1. Lubbuu miidhamaaf haala yaaddessuun yookiin qaama yookiin sammuu isaarra mudaa yeroo maraa fiduun nama biroo irratti miidhaa kan geessise yoo ta'e; yookiin

Citni bareeffamaa kun tumaa seera yakkaa kwt 555/a/ irraa fudhatame. Akka jecha cita tumaa kanaa irraa hubatamutti miidhaan kan dhaqqabe qaama ykn sammuu miidhamaa irra ta'uu danda'a. Garuu miidhaan gahe kun miidhaa qaamaa cimaa dha jechuuf miidhaan kun lubbuu miidhamaaf haala yaaddessuun yookiin qaama yookiin sammuu isaarra mudaa yeroo maraa fiduun nama biroo irratti miidhaa kan gahe yoo ta'ee dha. Miidhaan akka kanaa kun miidhaa dhaabbataa fi hin fayyine kan gahe ta'uu akka qabu gaalee '*mudaa yeroo maraa*' jedhu irraa kan hubatamuu dha. Balaan gahe kan fayyuu ykn kan yeroof qofa turu yoo ta'e miidhaa qaamaa cimaa hin ta'u jechuu dha.

---

⁷⁷ Kanuma

2. Qaama yookiin kutaa qaamaa yookiin qaamolee miiraa barbaachisoo ta'an nama biroo keessaa tokko kan hir'ise, akka hin tajaajille kan taasise yookiin haala suukkanneessaa fi ifatti mul'atuun bifa isaa kan balleesse yoo ta'e; yookiin

Tumaa seera yakkaa 555/b/ hubachuuf dursa jechoota fi gaaleewwan inni itti fayyadame tokko tokkoon adda baasuun ilaaluun dhimma murteessa dha. Bu'uruma kanaan yakkichi kan raawwatamu qaama yookiin kutaa qaamaa yookiin qaamolee miiraa barbaachisoo ta'an irratti akka ta'e ni hubatama. Maalummaa qaamaa, kutaa qaamaa fi qaamolee barbaachisoo seerichi jechaa jiru adda baasun dhimma ijoo duraati. Ijoon itti aanu yakki miidhaa qaamaa cimaa seera yakkaa kwt 555/b/ jalatti kufu dhaqqabee jira jechuuf miidhaan qaama yookiin kutaa qaamaa yookiin qaamolee miiraa barbaachisoo ta'an irra gahe kun qaama yookiin kutaa qaamaa yookiin qaamolee miiraa barbaachisoo ta'an nama biroo kana kan hir'ise, akka hin tajaajille kan taasise yookiin haala suukkanneessaa fi ifatti mul'atuun bifa isaa kan balleesse ta'uu qaba. Kanaaf gaaleewwan '*... kana kan hir'ise, akka hin tajaajille kan taasise yookiin haala suukkanneessaa fi ifatti mul'atuun bifa isaa kan balleesse*' jedhan kunniin maal jechuu akka ta'e adda baasuu dha.

Bu'uruma kanaan ijoo duraa ilaalchisee calqaba kan deebi'uu qabu maalummaa jecha *qaama* jedhuuti. Qaama jechuun maal jechuudha dhimma jedhuuf dirreen barreeffamaa /barreeffamni / *Encarta jedhamu '[Body] is a physical form of human or animal: the complete material structure or physical form of a human being or animal.*' jechuun hiikoo kenneefii argama.⁷⁸ Haaluma walfakkaatun kuusan jechootaa Vicky jecha qaama (body) jedhu kana '*a whole physical structure, including the bones, flesh, and organs, of a person or an animal, whether dead or alive.*' jechuun hiikeera.

Hiikkoo barreeffamoota kanneeniin kennaman kanneen irraa ka'uun yoo ilaalle seera yakkaa kwt 555/b/ jalatti qaama (body) jedhamee kan mogahe wanta ilmaan namaa irraa ijarraman fi kan mul'achuu danda'u hunda isaa kan qabatu ta'uu isaati. Kanaaf *hir'ateera; tajaajila akka hin kennine godhameera; bifaa badeera* waan ta'eef miidhaan gahe miidhaa qaamaa cimaa dha kan jedhamu waan namni irraa ijaarramee kanaa dha.

---

⁷⁸ Microsoft® Encarta® 2009. © 1993-2008 Microsoft Corporation.

Ijoon dubbii asitti deebii argachuu qabu kan biroo jechoonni *qaama hir'isuu (maim)*, *tajaajila akka hin kennine gochuu fi bifa balleessuu* jedhan kanneen kan tumaa seera yakkaa kwt 555/b jalatti ilallaman kunniin maal jechuudha; maal bakka bu'u; jiraachuu isaaniif ulaagaan guuatu qabu maal maal dubbiiwwan jedhan hiikuu dha.

Bu'uruma kanaan qaamni namaa hir'ateera jechuuf maaltu guutuu qaba dhimma jedhuuf seera yakkaa keenya irraa wanti hubatamu hin jiru. Seerichi gochi ykn miti gochi ta'e tokko qaama namaa irratti raawwatamee kan hir'ise jechuu isaa irraa kan hafe hir'achuu jechuun maal jechuu akka ta'e ifatti hin kaasu. Waan ta'eef barreeffamoota dhimma kanaan walqabatani barraa'an sakata'uun hiikkoo isaa adda baasuun kaa'uun tumaa kana qixa sirriin hojiitti hiikuuf tarkaanfii isa jalqabaatti. Bu'uruma kanaan gaalee *hir'ina qaamaa (maim)* jedhu kana kuusaan jechootaa Encartaan '*to inflict a severe and permanent injury on a person or animal, especially one that renders a limb useless*' jechuu hiikoo kennaf.⁷⁹ Haaluma wal fakkaatuun kuusaan jechootaa 'Vicky' jecha '*maim*' jedhu kana '*cripple, disable, mutilate*' jechuun hiikoo itti kennee argama.

Hiikkoowwan jecha kanaaf barreeffamoota kanneenin kenname irraa hubachuun kan danda'amu gocha qaama namaa irratti raawwatame tokkoon qaamni namaa hir'ate jira kan jedhamu miidhaa irra gaheen qaamichi yoo cite/cabee bu'e ykn osuma irra jiruu hojii duraan uuman akka hojjatu kenniteef hojjchuu yoo dadhabeedha. Hir'achuun ykn tajaajila kennuu dadhaabuun kun akka ulaagatti fudhatamee miidhaan qaamaa cimaan jira kan jedhamu *dhaabbiin miidhamaa faana kan turu* yoo ta'ee dha.

Gaaleen biroo tumaa seera yakkaa kwt 555/b keessatti hojiirra oolee fi hikkoo barbaadu gaalee '*akka hin tajaajille godhe*' (*disabled*) jedhuu dha. Seerichi gaalee kanaaf hiikoon kenne hin jiru. Hin eeggamus. Barreeffamoonni rogummaa qaban kanneen biroo gaafa sakata'aman dandeettii faayidaa duraan kenna ture kennuu dhabuu akka ta'ee fi dhabiinsi dandeetti kun immoo kan akka miidhaa qaamaa cimaatti fudhatamu dhaabbin miidhamaa faana kan jiraatu akka ta'etti fudhachuun kaa'u. Fakkenyuma fudhannee ilaaluf guboon jechootaa 'Vicky' gaalee

---

⁷⁹ Asii ol yaadannoo lakk 11

'tajaajila kennuu dadhabuu' 'disability' jedhu kana 'a permanent physical or mental incapacity.' jechuun hiikeera.⁸⁰

Tumaa seera yakkaa kwt 555/b'n wal qabatee gaaleen ibsa dabalataa barbaadu kan biroo gaalee *'bifa balleesse' 'disfigures'* jedhuu dha. Seericha irraa bifa balleessuu jechuun maal jechuu akka **ta'e wanti hubatamu** hin jiru. Barreeffamoonni gama kanaan rogummaa qaban bifaa baduu jechuun nama , qaama namaa haala duraan turerraa fokkataa taasisuu jechuudha; waan inni duraan fakkaatu irraa jijjiiruu dha jechuun hiiku. Fokkisni uummamu kunis haala mul'ataa ta'een kan argamuu fi dhaabbiin miidhamaa faana kan jiraatu ta'uun akka irra jiraatu kaa'u.

Barreeffamoota kanneen keessaa fakeenyuma kaasuf black's law bifa balleessuu /*disfigurement*/ jechuun *'an impairment to the appearance of a person.'* jechuun hiika. Encartan immoo *'disfigured means that to spoil somebody's appearance: to mar the appearance of somebody to some appreciable degree, less useful or functional forever than it was before the injury.'* jechuun kaaha.⁸¹ Haaluma walfakkaatuun hayyuun seera yakkaa Wayne R.Lafave

To be permanently disfigured means that the person is appreciably less attractive or that a part of his body is to some appreciable degree less useful or functional than it was before the injury. And also it is a requirement for grave body injury that the disabling injury be permanent, so that the temporary disablement of a finger, arm, eye, or other member [of the body] will not do.

jechuudhan ibsa kenneefii argama.

3. Haala biroo kamiinuu miidhaa ykn dhibee cimaa nama biroo irraan yoo geessise (in any other way inflicts upon another an injury or disease of a serious nature,)

Namni wantoota yookiin tooftaa hedduutti fayyadamuun qaama nama biroo hubuu yookiin fayyummaa isaa miidhuu danda'a. kanaaf miidhaan ykn dhibeen dhaqabu kun maaliin dhaqabeen ulaagaa tumaa seera yakkaa kanaatii miti. Dhimmi ijoon ilaallamuu qabu dhibeen ykn miidhaan

---

⁸⁰ Haaluma kanaan wal-fakkaatuun hayyuun seera yakkaa Wayne R.Lafave ... *it is a requirement for grave body injury that the disabling injury be permanent, so that the temporary disablement of a finger, arm, eye, or other member [of the body] will not do.* ' jechuun hiika kenneefii jira.

⁸¹ Microsoft® Encarta® 2009. © 1993-2008 Microsoft Corporation.

mala kamittiyyuu fayyadamuun dhufe kun cimaa (injury or disease of a serious nature) ta'uu dhiisuu isaati. Dhibeen ykn miidhaan dhaqqabe kun cimaa yoo ta'e yakkichi tumaa s/y kwt 555/c jalatti kufa.⁸²

Dhimmichi walitti yoo qabamu yakki miidhaa qaamaa s/y kwt 555/ a, b, ykn c jalatti kufuu danda'u adda addummaa qaba. Hundi isaanii amala mataa mataa ofii kan isa tokko isa biroo irraa adda baasuu fi of danda'e qabu. Garaagarummuma kana keessatti garuu wanti tokko isaan taasisu hin jiru jechuu miti. Midhaan yakka kanaan dhaqqabu cimaa ta'uu fi dhaabbiidhaan miidhamaa faana kan jiraatu ta'uun isaa amala yakka miidhaa qaamaa tumaa seera yakkaa kwt 555 a-c jiran jala jiran hunda tokko taasisuu dha.⁸³

Yakka miidhaa qaamaa tumaa seera yakkaa kwt 555/a-c/'ttii haguuggaman ilaalchisee seerri kan jedhu kana ta'us haala qabatamaa amma lafa irra jiruun midhaan qaamaa ykn sammuu nama irratti raawwatamu kan wal-fakkaataa ta'e halli itti keewwattoota seera yakkaa garaa garaa jechuun kwt 555/a ,b, ykn c, darbees immoo kwt 556 (1), 556(2)(a) ykn 560 jalatti itti kufu ni mul'ata.⁸⁴

Gaffiillee Marii

1. Dhimmi kun (**Dhimma 13ffaa**) dhimma galmee Wa/ Haqaa Aanaa Gindhiir lakk.01700'n gaafa 5/07/2010 ilaale irraa haala mariif mijatutti fudhatamee dha. Dhimma kana irraa akka hubatamutti Abbaan Alangaa himata hundeessen, himatamaan miidhaa qaama namaa irraan gahuuf yaadee miidhamaa baangaadhaan harka bitaa quba guddaa irra dhahee akka hin tajaajille waan taasisseef jedhee s/y 555/b jalatti himatee jira. Ragaan namaa himatamaan gocha kana raawwachuu akka raga abbaa alangaatti rageera. Ragaan mana yaalaa miidhamaan sababa qubni isaa rukutameef jimmaatiin akka citee jiruu fi yeroo ammaa kanatti qubni isaa akka tajaajilaa hin jirre ibsa. Manni murtii aanichaa miidhaan gahe salphaadha jechuun s/y 556/2/a jalatti akka ofirraa ittisu jedheera.

---

⁸² Kabbabaw Birhanu , yakkoota qaama, fayyaa fi kabaja namootaa irratti raawwataman: yakka miidhaa qaamaa fi dirqisiisanii gudeeduu, moojulii leenjii hojiirraa gabaabaa, ILQSO, 2003

⁸³ Kanuma

⁸⁴ Kanuma

➤ Dhimma kana akkamiin ilaaltu? Ijjannoo isa kamtu sirriidha?

2. Dhimmi (**Dhimma 14ffaa**) kun dhimma yakkaa Go/Wallagga Bahaatti M/M Aanaa Waamaa Haagaloo lakk.g.m/m/ 01308'n gaafa 7/05/2009 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan obboo Takkaa Moosisaa Ittaanaa miidhamaa dhuunfaa Biraanuu Tolosaa Uleedhaan 'boqoo' dhahee ilkaan saddeet (8) waan irraa cabseef yakka rawwateen S/Y RDFI kwt 555(b) jalatti adabamuu qaba jechuun ragaa namaa fi barreeffamaa kana agarsiisuun deegaree himatee ture. Manni Murtii Aanichaas himatamaa tumaa seera yakkaa kwt 555(b) jalatti balleessaa taasiseera.

Dhimmuma kanaan wal fakkaatu (**Dhimma 15ffaa**) kan biroo kan M/M Aanaa Diigaluu fi Xijjoo lakk.g.m/m/ 12161 irratti gaafa 6/02/2010 murteesse haa ilaallu. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan Obbo Bilawuu Dannaqee miidhamaa dhuunfaa obboo Gabree Wandimmuu dhagaan dhahee ilkaan lama (2) waan irraa cabseef yakka rawwateen S/Y RDFI kwt555(b) jalatti adabamuu qaba jechuun ragaa namaa fi barreeffamaa dhugaa kana agarsiisuun deegaree himatee ture.

Manni Murtii Aanichaas yakkichi raawwatumullee himatamaa fi miidhamaan dhuunfaa waan araaramanii fi sababni walldhabdee waan hin beekkamneef himata A/Alangaa S/Y RDFI kwt555/b/ jalatti dhiyaate gara S/Y RDFI kwt556/2/ jalattii jijjiiruun himatamaa kana tumaa S/Y RDFI kwt556(2) jalatti balleessaa taasisuun hidhaa ji'a 6 (ja'aa)'n adabee daangaa waggaa 1(tokkoo)'n gageesseera.

Dhimmi kun immoo (**Dhimma 16ffaa**) dhimma yakkaa Go/Sha/Bahaa M/M Aanaa Adaamaatti lakk.gal.m/m/ 44204 ta'e irratti gaafa 14/05/2006 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan Obbo Abarraa Dachaasaa miidhamaa dhuunfaa obboo Taliilaa Shaalloo tomtomaan afaan keessa deddeebisee rukutee ilkaan tokko (1) sochoosee tokko immoo waan cabsee yakka rawwateen S/Y RDFI kwt555(b) jalatti adabamuu qaba jechuun ragaa namaa fi barreeffamaa dhugaa kana agarsiisuun deegaree himatee ture.

Manni Murtii Aanichaas ilkaan cabe guutuun waan danda'amuuf miidhaa qaamaa cimaatu gahe wanti nama jechisiisu hin jiru jechuun himata A/Alangaa S/Y RDFI kwt555/b/ jalatti dhiyaate gara S/Y RDFI kwt556(1) jalattii jijjiiruun himatamaa kana tumaa S/Y RDFI kwt556(1) jalatti balleessaa dha jedheera.

- ✓ Miidhaan cabiinsa ilkaan dhaqqabeera yoo ta'e kan kufu qabu S/Y RDFI kwt 555(b) moo 556(1)/(2) jalatti?
- ✓ Ilkaan qaamaa? Baayyinni hilkaan cabee garaagarummaan uumu jiraa?
- ✓ Murtii mana murtii kamiin kennametu isa sirrii dha jettu?
- ✓ Ilkaan cabe ilkaan annanii ykn ilkaan nama toffee ta'uun isaa garaagarummaa ni fidaa?

3. Dhimmii kun (**Dhimma 17ffaa**) dhimma yakkaa Go/I/A/Booraa M/M Aanaa Mattuu g.lakk.11869 irratti gaafa 4/7/2009 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan Obbo Awwaqee Taammiruu miidhamaa dhuunfaa obbo Kennesaa Ahimad gajara itti darbachuun miila isaa tokko rukutuun lafee cabsee madeesse jira jedhee S/Y RDFI kwt556(2) jalatti himatee ture. Manni Murtii Aanichaas bu'ura A/Alangaa miidhamaa fi himatamaan araaramaniiru jedheen araaran cufameera.

Dhimmi kun (**Dhimma 18ffaa**) dhimma yakkaa M/M Aanaa L/Hixoosaa lakk.g.m/m/ 13699'n gaafa 7/07/2009 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan obboo Ballaxaa Hordofaa miidhamaa dhuunfaa Tolaa Tsaggaa Uleedhaan miila mirgaa jilbaa gadi dhahee waan cabseef yakka rawwateen S/Y RDFI kwt555(b) jalatti himatee ture. Manni Murtii Aanichaas himatamaa tumaa seera yakkaa kwt 555(b) jalatti balleessaa taasisera.

- ✓ Ejjannoowwan ogeessota seeraa kanneeniin qabatan xinxaluun sakatta'aa ciminaa fi hanqina isaa adda baasaa kaa'aa?

4. Namni yakki miidhaa qaamaa irratti raawwatamee lafeen isaa cabee fi cabuun isaas mala yaalaan mirkanaa'e garuu adeemsa yaalaa taasifameefin fayyee kanaafis fayyeera jedhamee ragaan mana yaalaa dhiyaate, kan kufuu qabu S/Y RDFI kwt 555 jalatti moo 556/1 jalatti dha?

2.2.Yakka Miidhaa Qaamaa Salphaa

Seerri yakkaa keenya yakka miidhaa qaamaa salphaa jechuun maal dhimma jedhuuf hiikkaa ifa gala ta'e wanti kaa'eef hin jiru. kana irraa kan ka'e maalummaa fi ulaagaa yakka kanaa ilaalchisee barreeffamoota rogummaa qabaniin ifoomsuun dhimma duraati. Bu'uruma kanaan yakki miidhaa qaamaa yakka ta'e jedhamee qaama namaa irratti miidhaa geessisuuf yaadamee raawwatamuu dha. Ta'us yakka miidhaa qaamaa cimaadhan walbira qabamee yoo ilaallame

haalli raawwii isaa fi miidhaan gocha kanaan gahu salphaa dha.⁸⁵ Seericha irraa kan hubachuun danda'amu namni kamiyyuu haalawwan seera yakkaa kwt 555 jalatti ibsamaniin ala, itti yaadee qaama ykn fayyaa namaa irratti miidhaa kan geessise yoo ta'e akka yakka miidhaa qaamaa salphaa geessisetti ilallama.⁸⁶

Kanas seerichi

Keewwata 556. Miidhaa Qaamaa Salphaa Itti Yaadamee Raawwatamu

1. *Namni kamiyyuu haalawwan armaan olitti keewwata 555 jalatti ibsamaniin ala, itti yaadee qaama yookiin fayyaa namaa irratti miidhaa kan geessise yoo ta'e;*

iyyannoon dhuunfaa yommuu irratti dhihaatu hidhaa salphaa waggaa tokko hin caalleen yookiin adabbii maallaqaatiin ni adabama.

2. *Gochichi himannaa yakkaa dhiheessuun kan adabsiisuufi adabbichi hidhaa salphaa ji'a jahaa hanga waggaa sadii gahuu danda'u kan ta'u:*

(a) *balleessichi miidhaa kan geessise summiidhaan yookiin meeshaa ajjeesuun yookiin meeshaa biroo miidhaa qaamaa geessisuu danda'u kamiiniyyuu fayyadamuun yoo ta'e; yookiin*

(b) *balleessichi dirqama ogummaa yookiin kan biroo cabsuun miidhaa kan geessise yoo ta'e; yookiin*

(c) *miidhantichi dadhabaa, dhukkubsataa yookiin ofirraa ittisuu kan hin dandeenye yoo ta'edha.*

jechuun kan kaa'ee argamuu dha.

Tumaa seera yakkaa kana mata duree dhuma isaa kaasuun gaafa ilaallamu kan hubatamu yakki raawwatame tokko tumaa seera yakkaa kwt 556 jala galuuf dura miidhaa qaamaa salphaa ta'uu qaba. Kana jechuun miidhaan qaamaa cimaan tumaa seera yakkaa kwt 555 jala gala malee 556 jala akki itti dhufu hin jiru jechuudha. Kanaan dabalata miidhaan miidhamaa irra gahe

---

⁸⁵ Asii ol, yaadannoo lakk. 1 fuula. 816

⁸⁶ S/Y RDFI kwt 556

dirmammuuwwan, mallattoolee kulkula dhiigaa ykn dhukkubbi ykn gidiraa dafee darbu kan seericha kwt 560/1 sarara lammaffaa jalatti akka miidhaa qaamaatti ykn hir'ina fayyaatti hin lakkaa'aman jedhaman hin hammattu. Sababni isaas isaan dirmammuuwwan, mallattoolee kulkula dhiigaa ykn dhukkubbi ykn gidiraa dafee darbu seeran miidhaa qaamaa *ykn sammuu akka hin* taane agarsiifamanii jiru waan ta'eef halli itti akka miidhaa qaamatti fudhatamuun ibsi maqaa itti dabalamee miidhaa qaamaa salphaa jedhamu hin jiru waan ta'eef.

Kana malees tumaa seera yakkaa kwt 556 irraa akka hubachuun danda'amutti yakki yakka miidhaa qaama salphaa ta'uun isaa adda bahee tumaa seera yakkaa kana jala gale hallii itti sy kwt 556/1 ykn kwt 556/2 jala itti galuu danda'u jiraachuu isaati. Lamaan isaanii iyyuu miidhaa qaama salphaa kan ilaallatan ta'ullee lamaan isaanii gidduu garaagarummaa akka jiru seericha mataa isaa irraa kan hubatamuu dha. Yakki miidhaa qaama salphaa kewwattoota xixxiqqaa 1 fi 2 jalatti kaa'aman lamaan isaaniiyyu yakka miidhaa qaama salphaa fi inni tokko isa biroo irratti kan rarra'e ta'us, yakki miidhaa qaama salphaa raawwatame tokko sy kwt 556/2 jala galuuf ulaagawwan sadi seerichaan kaa'amani jiru. Isaaniis

- (a) balleessichi miidhaa kan geessise summiidhaan yookiin meeshaa ajjeesuun yookiin meeshaa biroo miidhaa qaama geessisuu danda'u kamiiniyyuu fayyadamuun yoo ta'e; yookiin
- (b) balleessichi dirqama ogummaa yookiin kan biroo cabsuun miidhaa kan geessise yoo ta'e; yookiin
- (c) miidhamtichi dadhabaa, dhukkubsataa yookiin ofirraa ittisuu kan hin dandeenye yoo ta'edha.

jechuun kaa'eera. Kanaaf miidhaan gahe miidhaa qaama salphaa ta'us balleessichi kun yakka kana kan raawwate haalawwan keewwattoota xixxiqqaa a- c jiran kanaan yoo ta'e tumaa seera yakkaa kwt 556/2 a-c jala kufuu danda'a. Kanneen miidhaa qaama salphaa ta'anii ulaagawwan seera yakkaa kwt 556/2 a-c jiran kana hin guunne immoo seera yakkaa kwt 556/1 jala galu jechuu dha.

Gaaffilee Marii

1. Dhimmi kun (**Dhimma 19ffaa**) MMA haramaayaa galmee lakk 35727 irratti 15/04/2008 ilaalee murteesse dha. Galmee kana keessaa akka hubatamutti A/A himatamaan miidhamtuu dhuunfaa harkaan morma qabee hallayyaatti darbuun miidhaa dhukkubbii mudhii, ciqileerraa koroxxi fi jilbarra sababa madeesef jedhee s/y kwt 556(2)(2) jalatti himatee ture. Manni Murtichaa gama isaan himatamaan miidhaa kana meeshaa miidhaa geessisuun fayyadamee hin dhaqqabsiifne jechuun s/y kwt 560(1) ofirraa haa ittisu jedhee jira.

✓ Ijjannoo dhimma kana ilaalchisee gama A/A fi MM qabatame akkamiin madaaltu? Maaliif?

2. Dhimmi (**Dhimma 20ffaa**)kun dhimma yakkaa Go/Wallagga Bahaati M/M Aanaa Giddaa Ayyaanatiin lakk.g.m/m/ 08289'n gaafa 5/07/2009 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan obboo Kabadaa Qanaatee miidhamaa dhuunfaa Obboo Waaqtolee Jammaraa mataa irra qottoodhaan dhahee miidhaa waan irraan gaheef S/Y RDFI kwt556(2)(a) jalatti himatee ture. M/murtichaa gaafa murtii kennu miidhan gahe salphaa waan ta'eef jechuun kwt himanni A/Alangaan jalatti dhiyaate S/Y RDFI kwt556(2)(a) irraa gara 556(1) jijjiirun balleessadha jedheeniira.

Dhimmi kun immoo (**Dhimma 21ffaa**) dhimma yakkaa Go/Jimmaa M/M/A Limmuu Kossaatin lakk.g.m/m/ 07057'n gaafa 5/08/2010 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamtoota obboo Shurafaa A/Giddii fa'a N₂ miidhamaa dhuunfaa Obboo A/Giddii A/Jiilchaa harka irra uleedhaan dhahee miidhaa waan irraan gaheef yakka raawwateen S/Y RDFI kwt32 (1) (a) fi 556(2)(a) jalatti himatee ture. Manni Murtii Aanichaas himatamtootaan S/Y RDFI kwt 556(2)(a) jalatti balleessitoota jedheeniira.

Dhimmi kun immoo (**Dhimma 22ffaa**)dhimma yakkaa Mana Murtii Federalawaa Sadarkaa Tokkoffaa Ramaddii Cirqoosi lakk.g.m/m/ 64753'n gaafa 5/07/2009 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaa obboo Muluusaw Diluu miidhamaa dhuunfaa Obboo Taamiruu Guddisaa dhakaa darbatee fuula isaa karaa bitaa waan madeesef yakka rawwateen S/Y RDFI kwt556(2)(a) jalatti himatee ture. Manni Murtii Federala kunis himannaa A/Alangaan ofitti fudhatee ilaalee keewwatuma jalatti himatame jalatti murtii balleessummaa itti kenneera.

Dhimmi kun (**Dhimma 23ffaa**) dhimma yakkaa Go/ Wa/ Bahaatti Mana Murtii A/Gi/Ayyaanatiin lakk.G.M/M/ 08503'n gaafa 06/09/2009 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaa obboo Tuulii Asrasi miidhamaa dhuunfaa Gurmuu Warqinaa dhagaa darbatee mataa irra waan dhahee madeesseef yakka rawwateen S/Y RDFI kwt 556(1) jalatti himatee ture. Manni Murtii aanichaas himannaa A/Alangaan dhiyaate ofitti fudhatee ilaalee himatamaan s/y kwt 556/1 jalatti balleessadha jedhameera.

- a. Ijjannoowwan galmeewwan kanneen keessatti A/Seeraa fi A/Alangaa biratti qabatame xiinxaluun madaalaa. Isa kamtu sirriidha? Maaliif?
  - b. Yakki raawwatame kun kwt 556/1/ jalatti ykn 556/2/ jalatti kufa jechuuf kan danda'amu ulaagaa maal irratti hundaa'ameeti? Galmeewwan kanneen irraa ka'aa mari'adhaa?
  - c. S/Y kwt 556/2/a jalatti gaaleen meeshaalee nama ajjeesuu/miidhaa qaamaa geessisuu danda'uu jedhu qabatamaan maal maal hammata? Meeshaa akkamiituu gartuu kana jalatti kufaa? Ulaagaa maaliin meeshalee gartuu kana jalatti kufan kaan irraa adda baasna?
3. Dhimmi kun (**Dhimma 24ffaa**) dhimma yakkaa Go/I/A/Booraa M/M Aanaa Mattuu lakk.g.m/m/ 11869'n gaafa 11/8/2003 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan Obbo Awwaqee Taamiruu Adaaba miidhamaa dhuunfaa obboo Kenesa Ahimad gajara itti darbachuun miila isaa tokko rukutuun lafee cabsee madeesse jira jedhee S/Y RDFI kwt 556(2) jalatti himatee ture. Manni Murtii Aanichaas galmicha araaran cufameera.

Dhimmi biroo immoo (**Dhimma 25ffaa**) dhimma M/M/Fe/Sa/Tokkofaa Ramaddii Cirqoos gaafa 21/4/03 dhimma lakk. Galmee 05732/03'n dhiyaateef irratti kenneedha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaa obboo Saamu'eel T/Maariyaam miidhamaa dhuunfaa barataa Mihirata'ab Hayilee sarbaa miila bitaa irraa cuubeedhaan yeroo sadi waraanuun miidhaa waan irraan gaheef yakka rawwateen S/Y RDFI kwt556(2)(a) jalatti himatee ture. Manni Murtii Federala sadarkaa tokkoffaas himannaa A/Alangaan ofitti fudhatee ilaalee booda galmichi araaraan cufameera.

- a. Ijjannoowwan ogeessota qaamolee haqaatiin galmeewwan dhimma 23ffaa fi 24ffaa irratti dhihaatan keessatti qabatame akkamitti ilaaltu?

- b. Himata yakkaa seera yakkaa kwt 556/2/ jalatti dhihaate araaraan kaasuun ni danda'amaa?
4. Yakki miidhaa qaamaa seera yakkaa kwt 556/1/ jalatti kufu kan akkamiitii? Maaltu kan seera yakkaa kwt 556/2/ jalatti kufu irraa adda isa baasa? Tokko hoo maaliin ta'uu?

2.3.Yakka Miidhaa Qaamaa fi Yakka Harka Darbiinsaa

Tumaa seera yakkaa keenya ifaan yakki harka darbiinsaa maal akka ta'e hiika kan kenneef ta'uu baatullee garuu yakkich kan raawwatamu miidhaa qaamaa yookiin hir'ina fayyaa osoo hin geessisiin ta'uu isaa fi dhimmoonni akka dirmammuu, mallattooleen kulkula dhiigaa ykn dhukkubni ykn gidiraan dafee darbu kan akka harka darbuutti ilaallamanii fi akka miidhaa qaamaatti ykn hir'ina fayyaatti hin lakkaa'amane ta'uu ni agarsiisa. Kanaaf gochoonni ta'eewwan kana qaama namaa irratti uuman haala fi maaliinuu haa raawwataman tumaa seera yakka kwt 560 jallatti kufu jechuu dha. Gama biraan seerichi yakka midhaa qaamaa kwt'n 555 fi 556 maal akka hammatu kaa'ee kan jiru ta'uu isaa kutaa barreeffama kanaa asiin duraa keessatti ilaallee kan jirruu dha.

Yakka harka darbiinsaa ilaalchisee seerri kan jedhu fi dhugaan jiru kana ta'us haala qabatamaa amma lafa irra jiru yoo ilaalle seeraa fi hojii jidduu garaagarummaa bal'ina qabutu jira. Dirmammuun, dhiiga naqachuun, miirri dhukkubbii yeroof turu ... akka miidhaa qaamaatti ykn hanqina fayyatti lakkaa'amuun seera yakkaa kwt 556(1) jalatti himatamaa fi balleessaas ittiin jedhamaa jira. Kun immoo tumaa seera yakkaa kwt'n 560(1) sarara 3^{ffaa} waliin ifatti waan walitti bu'uu dha.

Gaaffilee Marii

1. Dhimmi kun(**Dhimma 26ffaa**) dhimma MMA Haramaayaa galmees lakk 35725 irratti gaafa 12/9/2009 ilaalee murteesse dha. Galmees kana irraa akka hubachuun danda'amutti A/A himatamaan niidhamaa dhuunfaa manca gama gonfaatin ceekuu fi harka irra dhahuudhan mallattoo dhukkubbii sababa irraan gaheef jedhee s/y kewt 556(2)(a) jalatti himatus Manni Murtichaa miidhaan dhaqqabe mallattoo dhukkubbii qofa waan ta'eef jechuun s/y kewt 556(1) balleessaa jedheenii jira.
  - ✓ Ijjannoo dhimma kana ilaalchisee gama A/A FI MM qabatame akkamiin madaaltu? Maaliif?

2. Dhimmi kun (**Dhimma 27ffaa**) dhimma yakkaa Go/Jimmaatti M/M Aanaa Limmuu Kossaatti lakk.g.m/m/ 07301'n gaafa 6/05/2008 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamtoonni Obbo Mammad Hajii A/Goolee fa'a N₂ miidhamaa dhuunfaa obbo Zaakir Huseen himatamaa 1^{ffaa}'n booksiidhaan qolee irra rukutuudhaan himatamaan 2^{ffaa}'n miilaan dhiituu fi xilaan waan dhaheef yakka reebichaa rawwataniin S/Y RDFI kwt'n 32(1)(a) fi 556(1) jalatti himatee ture. Ragaan mana yaalaa miidhaan gahe akka hin jirre ni ibsa. Manni murtii aanichaas himatamtoota S/Y RDFI kwt 556(1) jalatti balleessitoota jedheeniira.

Dhimmi kun (**Dhimma 28ffaa**) immoo dhimma yakkaa Go/Ha/Bahaa M/M Aanaa Haromayaatti lakk.g.m/m/ 20463'n gaafa 5/09/2008 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamtoonni miidhamaa dhuunfaa ulee fi muka mancaan qaama miidhamaa hudduu gubbaa fi duugda irraa dhahuudhan dirmammuu fi miira dhukkubbii yeroo sanatti itti dhagahamee ture irraan waan gahaniif yakka rawwataniin akka gaafataman S/Y RDFI kwt556(2) (A) jalatti himatee ture. Ragaan mana yaalaa galmee kana keessa jiru duugdi miidhamaa dhuunfaa kan dirmamma'ee fi yeroo yallamutti miiri dhukkubbi yeroo sanatti itti dhagahamaa kan turee fi booda kan fayye akka ta'e ni ibsa. Manni murtii aanichaas dhimma kana ofitti fudhatee gaafa ilaalu keewwata A/Alangaa jalatti himate S/Y RDFI kwt 556(2)(a) gara tumaa seera yakkaa kwt 556(1)'tti jijjiirun isa jalatti balleessan jedheera.

Dhimmi 29^{ffaa}'n kun immoo dhimma yakkaa Go/Sha/Bahaa M/M Aanaa Adaama lakk.g.m/m/ 50819'n gaafa 5/07/2008 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan miidhamaa dhuunfaa dhagaadhan mataa isaa gara bitaa yeroo tokko dhahee miidhaa waan irraan geessiseef yakka rawwataniin akka gaafatamuuf S/Y RDFI kwt556(2) (A) jalatti himatee ture. Manni murtii aanichaas dhimma kana ofitti fudhatee gaafa ilaalu kwt A/Alangaa jalatti himate S/Y RDFI kwt556(2) (a) jalatti balleessiteeta jedheera. Ragaan mana yaalaa Hospitaala Adaamaa irraa barraa'e dhiyaate garuu kan jedhu yeroo qorannoon godhamuufitti mataa garaa bitaa irra madaa fi dirmammuu mul'atu hin qabu; Raajiin akka ibsuttis cabina lafees hin qabu jedha.

a. Dhimmoota armaan olii tokko tokkoon erga ilaalitanii booda hanqinoota raawwataman adda baasun irratti mari'adha.

3. Yakki s/y kwt 560 jalatti kufu kanneen s/y kwt 556 fi 555 jalatti kufan irraa maaliin adda baha?

2.4. Yaalii Yakka Miidhaa Qaamaa

Tumaa seera yakkaa keenya irraa akka hubachuun danda'amutti tumaa seera yakkaan ifatti tumamee jira yoo ta'e malee yaaliin yakkaa yeroo hundumaa yakkaan himachiisee kan adabsiisu dha. Kana waan ta'eef bu'ura seera yakkaa keenyaan haala ifa ta'een yaaliin yakka kana hin himachiisu jedhame kan tumame yoo ta'e malee namni kamiyyuu itti yaadee yakka raawwachuuf jalqabee gocha yakkichaa hanga dhumaatti kan hin hordofne ykn hordofuuf kan hin dandeenye yoo ta'e ykn gochi yakkichaa akka raawwatamu hanga dhumaatti hordofuun bu'aa barbaadame argachuu yoo baates gocha yakkicha raawwachuu yaaluu isaa qofaan balleessaa ni ta'a.

Seerichi yakki akka jalqabametti kan lakkaawamu gochi raawwatame haala hin shakkisiisnee fi kallattiin gara galma yakkicha raawwachuuf yaadameetti geessisuuf kan raawwatame yommuu ta'e akka ta'e akeeka. Ta'us yaaliin gocha yakkaaf kakaasuu yookiin miiltummaa ifaan seeraan kan adabsiisudha jedhamee yoo tumame malee akka hin adabsiifne akka ta'e tumaa seera yakkaa kwt 27/1 irraa ni hubatama.

Waa'ee yaalii yakkaa hanga kana yoo jedhame gara dhimma amma harkaa qabnuutti yoo deebine yaaliin yakka miidhaa qaamaa ifatti akka hin adabsiifne tumaalee seera yakkaa dhimmi ilaallatuun waan hin kaa'amneef yakkaa dha; ni adabsiisa jechuu dha. Haa ta'uutti yakki miidhaa qaamaa yakka bu'aa / result crime/ dha. Bu'aa argamu irraa ka'uun yakki miidhaa qaamaa jedhamu kun yakka miidhaa qaamaa salphaa, cimaa, ykn immoo miidhaan qaamaa cimaas ta'ee salphaan hin jiru waan ta'eef yakka harka darbiinsaatti jedhamee ramadamuun keewwanni seera yakkaa jalatti kufu filamaaf. Gama biraan immoo sadarkaa yaaliitti bu'aan yakka argamu waan hin jirreef miidhaan yakkaa gahu cimaa, salphaa ykn harka darbiinsa jechuun asumaa achi adda baasuun yaaliin taasifame yaalii yakka miidhaa qaamaa cimaa, salphaa ykn harka darbiinsa jechuun adda baasuun hin danda'amu.

Kana irraa kan ka'e qabatama hojii keessatti yakka yaalii miidhaa qaamaa ilaalchisee ijjannoowwan gara garaa yommuu calqqisutu mul'ata. Ogeessonni seeraa tokko tokko yakki yaalii miidhaa qaamaa seeran akka jiru agarsiisuun danda'amu illee qabatamatti garuu yakki miidhaa qaamaa yaallame isa kamiidha dhimma jedhu adda baasuun tumaa seeraa isa sirrii filachuun wal qabatee rakkoo guddaa ta'a; bu'aan gocha yaalii miidhaa qaamaa kun du'a, moo

miidhaa qaamaa cimaadha moo, miidhaa qaamaa salphaadha moo, harka darbiinsa dhimma jedhu adda baasuuf rakkisaa dha. Kana waan ta'eef gochichi osoo raawwatamee jira ta'ee bu'aan gochichaa miidhaa isa kana jechuun jala muranii ibsuun hin danda'amu jedhu.

Gama biraan ogeessonni qaamolee haqaa xiqqaa dha hin jedhamne midhaan qaamaa gocha raawwatame tokkoon gahuu danda'u muxxannoo jiru irraa ka'uun adda baasuun salphaa dha. Kana waan ta'eef shakkamaan gocha kana haalaa fi waan ittiin raawwachuuf yaale irraa ka'uun midhaan dhaqqabuu malu miidhaa qaamaa akkam akka ta'e slaphaadhummatti tilmaamuun ni danda'ama. Kanaaf dhimmichi akka akka isaati ilaallamuu qaba jedhu. Qabxiin kun mariin gabbatee ijjannoon kan itti qabatamu ta'a.

Gaaffii Marii

- Yakki yaalii miidhaa qaamaa jiraa? Jira yoo ta'e seera yakkaa keewwata kam jalatti kufa?

Boqonnaa Sadi

Yakkoota Bilisummaa fi Qulqullummaa Saalqunnamtii Irratti Raawwataman

Seensa

Mirgi bilisummaa fi nageenya qaama mirga namoomaa dhalli namaa nama ta'uu isaan qabu keessaa isaan ijoo dha. Kana waan ta'eef mirgoonni kunniin mirgoota heera mootummaa fi walgalteewwan idil addunyaa biyyi teenya mallatteessitee fudhateen mirga beekkamtii qabaniidha. Kana waan ta'eef mootommaan mirga kana dirqama kabajuu, kabachiisuu fi akka kabajamuuf haala mijeessuu heericha mataa isaa irraa maddu qaba. Kanaaf akka tolu mootommaan gochawwan mirgoota kanneen sarban seera yakkaan dhoowwaa taasisee argama. Kutaa barreeffamaa kanaa jalatti yakkoota bilisummaa fi qulqullummaa saalqunnamtiirratti raawwataman kanneen seera yakkaa keenya kwt'n 620-630 jiraniin haguuggamee jiru, keessaahu walitti dhufeenya yakka dirqisiisanii gudeeduu, fi yakka dhiira tokko dirqiin wal quunnamtii saalaa akka raawwatu taasisuu, miidhaa kabaja qulqullummaa sarbuu namoota of wallaalan yookiin sammun dadhaboo ta'an yookiin mormuu hin dandeenye irratti raawwatamu, miidhaa kabaja qulqullummaa sarbuu namoota hospitaala ciisan, to'annaa jala jiran yookiin hidhaman irratti raawwatamu, gocha rakkoo olaanaa yookiin hirkattummaa dubartiin tokko qabdu sababa godhachuun raawwatamu, miidhaa saalqunnamtii ijoollee umuriin isaanii waggaa kudha sadii ta'eefi waggaa kudha saddeet hin guunne irratti raawwatamu, fi miidhaa saalqunnamtii daa'imman irratti raawwatamuun walqabatee hanqinoota qabatamaan hojmaata lafa irra jiru keessatti calaqqisutti xiyyeefachuun gabaabinaan kan itti xiinxalamu ta'a.

Haaluma kanaan leenjifamtoonni xumura boqonnaa kanaan boodaa:-

- Maalummaa fi ulaagaalee jiraachuu yakka dirqisiisanii gudeeduu irratti ejjannoowwan adda addaa mul'atan addaa baasuun ni tarreessu;
- Garaagarummaa fi walitti hidhata yakka dirqisiisanii gudeedu fi miidhaa qaamaatiin wal-qabatee rakkoo jiru guutumati adda baasuun ni barreessu;
- Jiraachuu yakka dirqisiisanii gudeedutiif gahee jiraachu fi dhabamuun dubrummaa dubartii gudeeddante gahee akkam akka qabu ifatti ni dubbatu ;

- Yakka dirqisiisanii gudeeduu yakkoota bilisummaa fi qulqullina qaama saalaa irratti raawwataman kan biroo irraa adda baasuun wal-qabatee rakkoo jiru adda baasun sirreessuf ni kaka’u;

3.1.Yakka Dirqisiisanii Gudeeduu

3.1.1. Dhimmoota Waliigalaa

Hiikoon Yakka dirqisiisanii gudeeduuf kennamuu sirna seeraa irraa sirna seeraa tokko irraa kan biraatti, haayyuu irraa haayyuuti addaa addummaa qaba. Akka sirna seeraa biyya keenyaatti Yakki dirqisiisanii gudeeduu gocha wal-quunnamtii saalaa dhiirri dubartii haadha manaa isaa hin taane faana, fedha dubartii waliin wal-quunnamtiin saalaa taasifamuun ala, raawwatu dha.⁸⁷ Yakkichi yakka garaagarummaa saalaa bu’ureeffachuun dhiirotaan dubartoota irratti raawwatamuu dha.⁸⁸

Haala qabatamaa amma lafa irra jiruunyakka kana ilaalchisee ogeessota seeraa biraa malummaa fi ulaagaa jiraachuu yakkichaa adda baasuun wal qabatee rakkoo bal’aa ta’etu mul’ata. Kanneen keessaayis baduu fi jiraachuu dubrummaa akka ulaagaa yakka dirqisiisanii gudeedutti fudhachuu, dubartii akka raawwataa kallattii yakka dirqisiisanii gudeedutti ilaaluu, yakka dirqisiisanii gudeeduu yakka miidhaa qaamaan wal-jala fuudhuu, ulaagaaleen jiraachuu yakkichaaf barbaachisan haalan adda baasuu dhabuu fi kkf isaan ijoo dha.

Kutaa xiqqaa barreeffama kanaa jalattis waa’een yakka kanaa gabaabbinaan iddoowwan qabatama hojii keessatti rakkoon irraa calaqqisu irratti xiyyeefachuun kan itti xinxaluu fi furmaanni mariin gabbatte itti kaa’amu ta’a .

3.1.2. Ulaagaalee Yakka Dirqisiisanii Gudeeduu

Tumaan Seera Yakkaa keenya kwt’n 620’n yakki dirqisiisanii gudeeduu kana jechuun hiikoo kan itti kenne ta’uu baatus, yakki kun jira jechuuf ulaagaawwan guutamuu qaban ifatti kaa’ee argama. Ulaagaaleen seerichaan jiraachuu yakkichaa murteessuf barbaachisan kanneenis akka itti

---

⁸⁷ *Reflections: Documentation of the Forum on Gender, Number 5, July 2001, Panos Ethiopia, pp.38*

⁸⁸ Kanuma

aanu kanatti gabaabbinaan hanqinoota qabatama hojii keessatti dhimma kanaan walqabatee muuddatu faana dhiyaataniiru.

3.1.2.1. Dirqisiisun Dubartii Waliin Qunamtii Saalaa Raawwachuu

Akkuma maqaa isaa irraa ilaaluun danda'amu ulaagaan kun safartuuwwan xixxiqaa sadi of-jalatti hammatee jira. Isaaniis:-

- a. Dubartii irratti raawwatamuu gochichaa;
- b. Dhibuu Fedhii; fi
- c. Raawwatamuu wal-quunnamtii saalaa hoo ta'an akka itti aanu kanatti gabaabbinaan sakata'amaniiru.

a. Gochichaa Dubartii Irratti Kan Raawwatamuu Ta'uu

Sirni seeraa keenya haala sirnoota seeraa biyyoota biroo⁸⁹ hedduu irraa adda ta'een yakki dirqiin gudeeduu akka yakka addaa dhiiraan qofa dubartoota irratti raawwatamuu danda'utti fudhatee argama.⁹⁰ Waan ta'eef akka sirna seeraa biyya keenyaatti yakki dirqisiisanii gudeeduu yakka garaagarummaa saala bu'ura godhachuun dubartii ummuriin ishee waggaa 13 ol taate irratti qofa raawwatamuu dha.

Gochi saal quunnamtii ijjoolee dubraa⁹¹ umuriin isaanii waggaa 13 gadi ta'an irratti haala kamiiniyyuu raawwatamu of danda'ee akka yakkaatti fudhatamee maqaan '*Miidhaa Saalqunnamtii Daa'imman Irratti Raawwatamu*' jedhu kennamee fi seera yakkaa kwt 627 jalatti bulee argama waan ta'eef maquma kanaan kan yaammamuu fi tumaa kanaan kan bulu ta'a malee halli itti yakka dirqisiisanii gudeeduutti mogga'u hin jiru.

Haaluma wal fakkaatun dubartiin tokko dhiira tokko dirqisiistee ishii waliin saalqunnamtii akka raawwatu kan taasiste yoo ta'e gocha akka kanaa kana raawwchuu isheef seerri yakkaa keenya kwt 621 jalatti itti gaafatamummaa yakkaa akka qabdu ibsu illee seerichi yakka akka kanaa kana

---

⁸⁹ Kanuma

⁹⁰ Seera /y kw 33 fi 620/1 ilaala.

⁹¹ Daa'imman saalaan dubartii ta'an jedhamee haa ilaallamu.

dirqiin gudeeduu' (rape) gaalee/jecha jedhuun hin yaamu. Yakka 'Dhiira Tokko Dirqisiisanii Saalqunnamtii Akka Raawwatu Taasisuu' jedhee maqeessee argama. Kana waan ta'eef bu'ura seera yakkaa biyya keenyaatiin yakka dirqisiisuun gudeeduu kallattiin kan raawwatu dhiira malee dubartii miti jechuu dha.

Kanaan wal qabatee dhimmi asitti ka'uu qabu yakki namoota addaa qofaan raawwatamuu danda'u yommuu mudatu, keessumattuu yakkoota loltummaa ilaallatuun loltuu, yakkoota hojii mootummaan wal qabatan ilaalchisee hojjetaa mootummaa yookiin dubartii dirqisiisanii gudeeduuf dhiira ta'uun kan barbaachisu yommuu ta'u raawwataan yakkichaa kan jedhame garaagarummaa qabaachu baatu iyyuu, fedhaa fi beekumsa isaa guutuun hirmaataa guutuu yakkichaa yoo ta'e; akka raawwataa yakkaa muummeetti gaafatamuu irraa kan hin oolle ta'uun isaa seera yakkaa keenyan kwt 33 jalatti tumamee kan jiru ta'uu isaati. Kanaaf, waan yakki dirqiin gudeeduu yakka addaa ta'eef raawwachuuf dhiira ta'uun kan barbaachisu ta'us, dubartiin takka fedhaa fi beekumsa ishee guutuun hirmaataa guutuu yakkichaa taatee galma gahiinsa yakkichaaf kan tumsitu yoo ta'e akka raawwataa yakkaa muummeetti gaafatamuu irraa kan ooltu akka hin taanee dha.

Gaffiilee Marii

1. Dhimmi kun (**Dhimma 30ffaa**) dhimma dhaddachi ijibbaataa mana murtii waliigala Federaalaa galmee lakk.44031 ta'e irratti gaafa 08/06/2009 ilaalee murteesse dha. Dhimmichi kan jalqabe mana murtii aanaa Laaloo Assaabiitti dha. Abbaan Alangaa himanna mana murtii aanichaatti dhiyeesseen iyyattuun abbaa manaa ishee Yoseef Kabbadaa jedhamu waliin ta'uudhaan s/y keewwata **32(1)(A)** fi 620(2)(A) darbuudhaan Adoolessa 24 bara 1998 halkan keessaa sa'atii 3:00 ttin miidhamtuu dhuunfaa Burtukaan Dubbaallee Dirqisiisanii Gudeeduu raawwataniiru kan jedhu dha. Manni murtii aanichaa ragaa Abbaa Alangaa erga dhaga'een booda himatamtootni of irraa ittisuu osoo hin barbaachisiin akka s/d/f/y keewwata 141 tti bilisa gaggeesseera. Manni murtuu ol aanaa Godina Wallaggaa Lixaa dhimmicha ol iyyannodhaan ilaalee raga ittisaa himatamtootaa ofumaa dhaga'ee Yoseef Kabbadaa hidhaa cimaa waggaa torbaan iyyattuun immoo hidhaa cimaa waggaa sadiin akka adabantu murteesseera. Manni murtii waliigala Oromiyaa fi daddachi ijibbaataa mana murtii waliigala Oromiyaatis murticha cimsanii murteessaniiru.

Dhimmicha iyyannoodhaan kan ilaale dhaddachi ijibbaataa mana murtii walii gala Fedraalaa bitaa fi mirgi erga wal falmisiisee murtii kenneen "...Abbaan Alangaa himanna yoo dhiyeessu bakkaa fi yeroo yakki raawwatame fi kan himatamu tokkoo ol yoo ta'e immoo hirmaannaa tokkoo tokkoon isaanii qaban ifatti caqasuu akka qabu s/d/f/y keewwata 111 jalatti kan tumaame yoo ta'u Abbaan Alangaa firii dubbii himannaa irratti caqafame ragaa quubsaadhaan hubachiisuu kan qabu ta'uu tumaalee s/d/f/y keewwata 141 fi 149 irraa hubatama.

Yakki iyyattuun irratti hirmaatteetti jedhamme yakki dirqisiisanii gudeeduu akka s/d/f/y keewwata 32 tti kan iyyattuun hirmaataa ta'uu hin dandeenye yakka saala faallaa ta'een raawwatamuu danda'u waan ta'eef jalqabuma Abbaan Alangaa s/d/f/y keewwata 32(1)(A) fi 620 tti caqasuun himanni dhiyeesse hirmaannaa ishee kan ibsu miti. Iyyattuun akka s/y keewwata 33 tti hirmaataa ta'uu ishee immoo Abbaan Alangaa raga quubsaadhaan mirkaneessuu qaba. Akka s/y keewwata 33 tti yakka dirqisiisanii gudeeduu dubartii tokko irratti raawwateef dubartiin biraa hirmaannaa qabdi jechuudhaaf immoo dubartiin sun yaadaa fi beekumsa ishee guutuudhaan kan hirmaatte ta'uu Abbaan Alangaa mirkaneessuu qaba.

Abbaan Alangaa Iyyattuun hirmaannaa qabaachuu ishee mirkaneessuuf ragaa dhiyeesse keessaa kan dubbate miidhamtuu dhuunfaa qofa dha. Jechi isheen kennites gaafa yakkichi sun irratti raawwatame iyyattuun miidhamtudhaan mana yaalaa Magaala Gimbii deemna jettee Magaala Gimbii waliin oolanii galgala sa'a 3:00 yeroo ta'utti gara mana iyyattuu (himatamtuu tti) akka galan fi halkan sa'a 8:00 yeroo ta'utti immoo abbaa Warraa iyyattuu kan ta'e yoseef Kabbadaa miidhamtuu dirqisiisee gudeeduu isaa dubbatteetti.Kana yoo ilaallu iyyattuun miidhamtuu dhuunfaa waliin magaala Gimbii deemtee kan oolte fi dhiha irra kan dhufan abbaan Warraa ishee Yoseef Kabbadaa halkan keessaa sa'a 8:00 yeroo ta'utti ka'ee yakka kana akka irratti raawwatu yaadaa fi beekumsa guutuu qabaachuun hirmaachuu isheef ragaa naannoo ta'uu hin danda'u.Halkansa'a 8:00 irratti ennaa ta'u abbaan manaa iyyattuu miidhamtuu dirqisiisee yommuu gudeedu iyyattuun akka s/y keewwata 25(1) fi 33 tti fedhaa fi hayyama ishee guutuudhaan kan hirmaatte ta'uu wanti mirkanaa'e hin jiru" jechuudhaan murtii balleessummaa fi adabbii irratti kenname diigeera.

- a. Dhimma kana keessatti ijjanooowan ogeessonni seeraa sadarkaa sadarkaan jiran qabatan adda baasaa. Haqinaa fi cimina jiru irratti mari'adha.

b. Himatamtoonni s/y kwt.33 fi 620(2)(A)tiin walitti hidhamuun himatamuu isaanii akkamiin ilaaltu? Hirmaannaan isaanii akkamiin ibsama? Garaagarummaan kwt.32(1), 33 fi 37 akkamiin ibsama?

2. Dhimmi kun (**Dhimma 31ffaa**) dhimma MMWO Dhaddachi Bahaa gal lakk.250199 irratti gaafa 06/02/2008 ilaalee murteesseedha. Akka galmee kana keessaa hubatamutti dhimmichi kan eegale MMA Meettaatti yoo ta’u, himatamaa 2ffaan (Ol’iyyataan ammaa) fi himatamaa 1ffaan (mana murtii aanaatti) sy kwt.33 fi 620(2)(A) irra darbuun halkan keessaa tilmaamaan sa’aatii 7:00 irratti himatamaa 1ffaan sin fuudha jedhee miidhamtuu dhuunfaa Sa’aadaa Muummee jedhamtu yoo gudeedu, himatamaa 2ffaan (Ol’iyyataan ammaa) immoo mataa ishee gadi qabuun akka himatamaa 1ffaan gudeedu waan taasisseef himatamaniiru. Yakka ittiin himataman jalatti lamaanuu balleessaa jedhamaniiru. Yaada adabbii ilaalchisee abbaan alangaa himatamtoonni yakkicha gareedhaan raawwachuu fi halkan raawwachuu kan jedhuun sababoota adabbii cimsan lama yoo dhiyeeffatu, sababa adabbii salphisu ilaalchisee himatamaa 1ffaan guyyaa beellamaatti waan hin dhiyaanneef manni murtii ofii isaa yommuu kaasuuf himatamaan kun kuusaa yakkaa kan hin qabne ta’uu, haati isaa nama guddaa ta’uun sababa adabbii salphisu lama, himatamaa 2ffaan immoo abbaa ilmaan lamaa ta’uu, haadhaa fi abbaa nama guddaa qabaachuu, obbolaa lama barsiisuu, ooyiruu isaa nama dalaguuf kan hin qabne ta’uu kaafateera.

Manni murtiis sababoota adabbii cimsan kan abbaan alangaa dhiyeesse lamaanuu fudhatee, himatamaa 1ffaafis sababoota adabbii ofii isaa kaase lama fudhatee hidhaa cimaa waggaa 8 fi baatii 6 yoo adabu, himatamaa 2ffaaf immoo sababoota adabbii inni kaafate 4 fudhatee hidhaa cimaa waggaa 7’n adabeera. Himatamaa 2ffaan (Ol’iyyataan ammaa) murtii kenname komachuun MMOG Harargee Bahaatti yoo ol’iyyates murtichi waan cimeef MMWO Dhaddacha Bahaatti lammaffaa ol’iyyateera. MMWO Dhaddacha Bahaa ijoo qabateen “gochi dirqisiisanii gudeeduu raawwatamuun mirkanaa’eeeraa? Yoo mirkanaa’e ta’e immoo hirmaannaan ol’iyyataa mirkanaa’eeeraa? jedhuun xiinxala taasisseen ragaa Abbaa Alangaa 1ffaa (miidhamtuu) malee ragaa Abbaa Alangaa 2ffaan Ol’iyyataan kun yakkicha keessatti hirmaachuu isaa hin dubbanne; ragaa kallattiis miti jechuudhaan bilisaan gaggeesseera.

a. Himatamtoonni s/y kwt.33 fi 620(2)(A)tiin walitti hidhamuun himatamuu isaanii akkamiin ilaaltu? Hirmaannaan isaanii akkamiin ibsama? Garaagarummaan kwt.32(1), 33 fi 37 akkamiin ibsama?

- b. Dhimma kana keessatti ijjanooowwan ogeessonni seeraa sadarkaa sadarkaan jiran qabatan adda baasaa. Haqinaa fi cimina jiru irratti mari'adha.
3. Dhimmi kun (**Dhimma 32ffaa**) dhimma yakkaa M/M/Adda Adaamaa galmee lakk. 11478'n gaafa 09/05/2011 laalee murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan *obboo Malkaa Badhaasoo miidhamtuu dhuunfaa Assalafuu Masqalee kan jedhamtu sin fuudha jedhee sossobuudhaan gowwomsee ummuriin ishee osoo hin ga'in wal-quunnamtii saalaa wajjin raawwachuudhaan dubrummaa ishee balleesseera jedhee kwt s/y yakka 620/1 jalatti yakka dirqisiisee gudeeduu raawwateera jedhee himatee ture.* Galmee kanaa keessaa hubachuun akka danda'ametti miidhamtuun dubara waaggaa 10 hanga 14 kan taatu jedhameet tilmaamame.
- a. Dhimma armaan olii keessatti umurii miidhamtuu dhuunfaa irraa kaanee yommuu ilaallu himanni Abbaan Alangaa kwt.620(1) jalatti dhiyaate tumaa seera yakkaa rogummaa qabu dha jettuu? Miti yoo jettan keewwata kam jalatti himachuu qaba ture jettu? Maaliif?

b. Dhibuu Fedhii

Namni tokko dhimma ta'e irratti fedhii qaba kan jedhamu filannoo isaan dhimmichatti kan walii galee, fi waan kana gochuufis bilisummaa fi dandeettii isaa kan qabu yoo ta'ee dha. Jiraachuu fi dhiisuu yakka dirqisiisanii gudeeduuf fedhiin ulaagaa murteessaa dha. Dhibuun fedhii immoo saal quunnamtii raawwatame tokko gara yakka dirqiin gudeedutti jijjiira. Yakki dirqisiisanii gudeeduu jira jechuuf gochi saalquunnamtii himatamaan raawwate fedhii miidhamtuutin ala kan raawwatame ta'uu qaba. Miidhamtuun gocha salquunnamtii himatamaa waliin kan raawwate fedhii ishiitin ta'uu hin qabu jechuu dha.

Fedhiin jira kan jedhamu immoo fedhii guutuun gocha jedhamu kana eegalsiisee xummursiisu fi kan dhiibbaa irraa bilisa ta'e ta'uu akka qabu hayyonna seera yakkaa irratti walii galu. Profeessarri seera yakkaa Michael Allen dhimma kana '*... consent should be defined as a subsisting, free and genuine agreement to the act in question; but such agreement may be... express or implied, and evidenced by words or conduct, whether present or past.*'⁹²

⁹² Michael Allen, Criminal Law, 9th ed, pp-362

jechuudhan kaa'a. Haaluma wal fakkaatun haayyonna Catherine Elliott fi Frances Quinn jedhaman kitaaba isaanii 'Criminal Law' jedhu keessatti haala wal fakkaatun kaa'anii argamu.

Gocha saalqunnamtii kan raawwatame fedhiidhan ala ta'uu fi dhiisuu isaa yeroo gochichi raawwatamutti miidhamtuun ofirraa ittisuuf waan taasiftu irraa hubachuun ni danda'ama. Gochoonni miidhamtuun saalqunnamtiin fedhii isheen ala irratti akka hin raawwatamne gootu dirqamtee moo fedhiin dhimma jedhu tilmaamuu keessatti gumaacha guddaa qaba. Gocha humnaa himatamaa ofirraa ittisuuf ykn, ittisuuf yaaluu ishii immoo sochii ishiin yeroo yakkichi raawwatame goote, mallattoolee gocha humnaa agarsiisan, jecha miidhamtuu, mallattoolee yeroo sana agarsiisaa turte, fakkeenyaaf booyuu, garmalee aaruu ykn dallanuu, fi ragaalee naannoo sana jiran irraa hubachuun ni danda'ama.⁹³

Abbaan Alangaatis miidhamtuun fedhii ishiitin ala qunnamtiin saalaa akka irratti raawwatame agarsiisuu qaba. Miidhamtuun ofirraa ittisuuf yaaluu mallattooleen agarsiisan ykn sababa ofirraa ittisuuf dhabdeef kan mul'isan jiraachuu qabu. Ragaan mana yaalaas haala miidhamtuun yeroo sana irra turte fi mallattoolee yeroo sana ishiirratti mul'atan kan agarsiisu yoo ta'e filatama. Rakkoon gama kanaan jiru dubartoonni yakki kun irratti raawwatame yeroon gara mana yaalaa deemuu dhabuu, gocha irratti raawwatame dhoksuuf yaaluu, akkasumas manni yaalaas dubrummaan jiraachuu fi jiraachuu dhiisuu malee haalota yeroo sana ishii irratti mul'atan hunda agarsiisuu dhabuu fa'aa dha. Kana maqsuuf qaamni qorannoo gaggeesu jalqabuma qorannoo yakkichaa irraa qabee irratti hojjachuu qaba.⁹⁴

Miidhamtuun yakkichi irratti raawwatame jedhame tun qunnamtii saalaa raawwachuuf fedhii hin qabdu jechuudhaf gocha humnaan fayyadamtee ishiin of irraa ittisuuf yaaltu qofa osoo hin taane mallatoon, jecha afaanii fi kkf kamiyyuu akka ragaatti fayyaduu akka danda'u barreessitoonni seeraa ni kaa'u. Barreessaa fi beekaa seera yakkaa beekkamaan Mechael Allen "*No means No*" 'hin ta'u' jechuun gahaadha yaada jedhu qaba.⁹⁵ Ija seeratiinis yoo ilaallamu qunnamtii saalaa

---

⁹³ Kabbabaw Birhanu , yakkoota qaama, fayyaa fi kabaja namootaa irratti raawwataman: yakka miidhaa qaamaa fi dirqisiisanii gudeeduu, moojulii leenjii hojiirraa gabaabaa, ILQSO, 2003

⁹⁴ Kanuma

⁹⁵ Michael Allen, Criminal Law, 9th ed, pp-363-364

raawwachuu hin barbaadu jechuuni fi humnaan ofirraa ittisuun lamaanuu miidhamtuun fedhii akka hin qabne kan agarsiisan ta'uu isaatti dha.

Ogeessonni seeraa tokko tokko immoo adaa hawaasa biyya keenyaa giddu galeessa godhachuun dhimmicha ilaaluu qabna; *'Hin ta'u'* jechuun qofaa isaa yeroo hundaa fedhiin hin jiru jechuuf gahaa miti. Dubartoonni hedduun fedhii dhugaan keessa isaanii jiru dhoksanii beekaa fakkeessu; waan ta'eef haala isaa irratti hundaa'uun ilaallamuu qaba jedhu. Dubbii kana isin akkamitti ilaaltu ?

Qabxiin biro asitti ka'ee ilallamuu qabu callisuun miidhamtuu kophaa isaa fedhii agarsiisuu ni danda'aa dhimma jedhuu dha. Dhimma kanaan wal qabatee barreessitotni seera yakkaa hedduun callistee turte; kanaaf fedhiin jira jedhamee fudhatamuun dura callisuu kana duuba maaltu jira gaaffii jedhu deebisuun dubbii ijoo akka ta'e gorsu. Fakkeenyuma fudhannee ilaaluuf Michael Alen *'/women's silence is sometimes the product of not passion and desire but of pressure and pain. Therefore what makes her silence must be proved.'* jechuudhaan kaa'era.⁹⁶

Biyya keenyattis wanti akkasii qabatamaan ni mul'ata. Yakki gudeeddii humnaan, sodaa cimaa uumuudhaan, akka of wallaaltu gochuudhaan, ykn karaa biraa kamiinuu akka ofirraa hin ittisne gochuudhaan waan ta'eef sababni miidhamtuun ofirraa ittisuu dhabdeef ykn callifteef fedhii qabaattee osoo hin ta'in sodaa ykn dhiibbaa irra ga'uu danda'u irraa ka'uu danda'a.

Kanaafuu miidhamtuun waan ofirraa hin ittisneef ykn callifteef qofa fedhiin jira jechuun tilmaama fudhachuu osoo hin taane sababa ishiin callifteef qorachuun barbaachisaa dha. Gochi himatamaas miidhamtuun akka ofirraa ittisuu hin dandeenye gochuu danda'aa jedhamee sirnaan madaallamuu qaba.

C. Raawwatamuu Wal-Quunnamtii Saalaa⁹⁷

Yakki dirqisiisanii gudeeduu guutuun raawwatame jechuudhaaf qunnamtiin saalaa raawwatamuu qaba.⁹⁸ Seerri yakkaa keenya safartuu kana *"namni kamuu ... dubartii takka waliin qunnamtii*

---

⁹⁶ *Kanuma olii, fuula 395*

⁹⁷ Asii ol yadannoo lakk 68

⁹⁸ *Kanuma olii*

saalaa yoo raawwate...” gaalee jedhu fayyadamee tumee argama.⁹⁹ Kana waan ta’eef raawwatamuun *qunnamtii saalaa* ulaagaalee yakka dirqisiisanii gudeeduu hundeessan keessaa tokkoo fi kan bu’uuraa ta’uu isaati.

Haa ta’uutii garuu quunnamtiin saalaa raawwatamuu akka qabu kaa’uu irraa kan hafe seerichi quunnamtiin saalaa raawwatameera kan jedhamu yoom dhimma jedhu ilaalchisee seerri yakkaa keenya wanti jedhu hin jiru. Kana irraa kan ka’e dhimmi yakka dirqisiisanii gudeeduun wal-qabatee dubbiiin falmisiisaa ta’e wal-quunnamtiin saalaa raawwatameera kan jedhamu yoom gaaffii jedhuu dh. Ijoon dubbii kun yeroo amma kana dhimmoota ogeessota seeraa hedduu biratti addaa addummaan irratti mul’atu keessaa isa ijoo dha.

Rakkichi dhimmoota yakka dirqisiisanii gudeedii daa’immanii fi dubartii dubrummaa qabdu irratti raawwatamuun wal-qabateeti caalatti bahee mul’ata. Kunis yeroo gudeedaan tokko dubartii dubrummaa qabdu tokko gudeedee waanta yaade hunda raawwatee garuu dubrummaan dubartii tanaa hin badne quunnamtiin saalaa rawwatame moo hin raawwatamne gaaffii jedhuuf, ogeessonni tokko tokko hin raawwatamne waan ta’eef yakkichi kan gaafachiisu yaalii gudeeddiitiini malee gudeeddiidhaanii miti yoo jedhan, gariin immoo raawwatameera waan ta’eef yakka gudeedii xumura argateedha yaada jedhu qabu.¹⁰⁰

Dhimma kana ilaalchisee barreessaan seeraa Michael Allen yaada qabu *‘the actus rea of rape consists of penetration of vagina by the penis and the slightest penetration is sufficient to constitute complete offence. There is no need for the hymen to be ruptured nor is necessary for ejaculation to occur.’*¹⁰¹ jechuudhaan kaa’eera.

Akka yaada barreessaa kanaatti qunnamtiin saalaa raawwatamuu qaba jechuun qaamni saalaa dhiiraa akka jirutti qaama saalaa dubartii keessa seenuu qaba jechuu miti. Dirqama dubrummaan yoo jiraate baduu hin qabu ykn immoo xanxarri dhiiraa dhangala’uu hin qabu. Xiqqoo ishee qaama saalaa dubartii saaquun yakkichaaf gahaa dha. Wanti waltuquurra darbee qaama saalaa ishii hamma ta’e tokko keessa seensisuu /slight penetration/ jiraachuu qaba jechuu dha.

---

⁹⁹ S/Y RDFI, kwt 620 (1)

¹⁰⁰ Asii ol yaadannoo lakk. 68

¹⁰¹ Asii oli, yadannoo 35, fuula 165

Seera yakkaa biyya keenyaa jalattis jiraachuu yakka durqiin gudeeduuf qunnamtiin saala raawwatamuun akka ulaagatti taa'eera. Haata'u malee akka seera yakkaa biyya keenyatti qunnamtiin saalaa raawwatameera kan jedhamu maal hoo raawwate akka ta'e wanti ifatti adda bahee taa'e hin jiru. Kannarraa kan ka'e yeroo *heddu ragaan mana yaalaa dubrummaan hin banne garuu qaama ishii irra coccoramni, diddiiminni, dhiita'uun ykn seeliin qaama dhiiraa kan dhangala'e kan jedhu ykn dubrummaan hamma tokko ykn digrii hammanaatin badeera* kan jedhu yoo ta'e yaalii gudeeddiitiin himata dhiheessuun bal'inaan ni mul'ata. Manneen murtiis ragaan mana yaalaa kana kan jedhu yoo ta'e gara yaalii gudeeddiitti jijjiiruudhaan kan murteessan hedduu dha. Kanaaf dubbiin kun galmeewwan qabatamaa kanneen itti aanan kanneen giddu galeessa godhachuun mariin ijjonnoon kan itti qabatamu ta'a.

Gaffiilee Marii

1. Dhimmi kun(**Dhimma 33ffaa**) dhimma MMWO dhaddacha bahaa galmee lakk.87404'n gaafa 09/04/2009 ilaalee murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa A/Adaamaa himatamaan Tasfaayee Girmaa miidhamtuu Daa'ima waggaa sadiif walakkaa kan taate Beteliyam Abbabaa irratti yaalii gudeeddi raawwateera jechuudhaan himata hundesse. Ragaan mana yaalaa hospitaala Adaamaa irraa dhihaate immoo qaama saalaa miidhamtuu irra diiminni, fi luqqa'iinsi kan jiru ta'uu fi dubrummaan kan hin badin ta'uu kan agarsiisuu dha.
  - a. Himannaa Abbaa Alangaa kana akkamitti ilaaltu? Yakki yaalii gudeeddi daa'ima waggaa 3 fi walakaa irratti raawwatamuu ni danda'a?
  - b. Osoo miidhamtuun dubartii yakki yaalii gudeeddi irratti raawwatamuu danda'u taatee himatamaan dubrummaa balleessuu dhabeef yakkichi akka yaalii gudeeddiitti fudhatamuu qabaa?
  - c. Garaagarummaan yakka dirqisiisanii gudeeduu fi yaalii yakka dirqisiisanii gudeeduu maali? Ulaagaan gochaa yakka gudeeddi xumura argateef barbaachisu maal inni?
2. Dhimmi kun(**Dhimma 34ffaa**) dhimma M/M/Ol-Aaanaa Go/Sha/Bahaa lakk.g.m/m/29071 irratti gaafa 05/09/2008 ilaalee murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan Suyyumee Asaffaa Turaa miidhamtuu dhuunfaa Zinnaash Bashaadaa

daa'ima umuriin ishee waggaa 13 gadii taate, irratti wal-quunnamtii saalaa raawwateef himatameera jechuun S/Y RDFI kwt627(1) caqasuun himatee ture.

Ragaa mana yaalaa Hospitaala Bishooftuu irraa barraa'ee galmicha keessa jiru irraa akka hubatamutti miidhamtuun daa'ima waggaa 13'tii gadiiti. Kana malees ragaan kun qaamni saalaa dubra ta'uu ishee ibsu (hymen) fayyaa akka ta'ee fi qawwi qaama saalaa ishee kan dhiiga kuufate fi dirmammaa'e ta'uu isaa nii ibsa. Ragaan namaa immoo himatamaan kun gochicha akka raawwate ni ibsa.

Manni Murtii godinichaas himanni A/Alangaan himatamaa irratti dhiyaate dhugaa ta'uu isaa ragaa A/Alangaan dhiyaate irraa hubatameera; himatamaanis of-irraa hin ittisne. Kanaaf keewwatuma himanni jalatti saaqame S/Y RDFI kwt 627(1) jalatti balleessiteeta jedhameera.

- c. Baduu fi baduu dhabuun durbummaa yakki raawwatame yakka yaalii ykn guutuu jechuuf akka sababaati fudhatamuun sirrii dha?
- d. Dabalataanis galmee kana irraa ogeessonni kun maqaan yakka kanaa akka daa'ima umuriin isaanii waagga 13 gadi ta'an irratti miidhaa qaama saalaa geessisuti; seerri bulchus tumaa seera yakkaa kwt 627/1 akka ta'e ijjanoo akka qaban hubachiisa. Isin maal jettu?

3.1.2.2. Namoota Gaa'ilaan ala Jiran Gidduuti

Sirni seeraa keenya yakka dirqiin gudeedii gaa'ila keessatti raawwatamuuf beekkamtii hin kennu. Gochi dirqisiisanii gudeeduu jira jechuuf namoota gaa'ilaan waliin jiraatan jiddutti kan hin raawwatamne ta'uu ta'uu qaba.¹⁰² Addunyaan biraa garuu ilaalcha abbaan warraa haadha warraa isaa gudeeduu danda'a jechu kana keessaa bahuun yeroo ammaa yakki kun namoota gaa'ilaan waliin jiraatan gidduutti illee raawwatamuu akka danda'u sirna seeraa isaanii keessatti tumatanii argamu. Barreessitoonni fi hayyonni seera yakkaa hedduun ilaalcha fi ijjanoo namoonni yoo walfuudhan fedhiin wal kabajnee waliin jiraanna ykn qunnamtiis raawwanna jedhaniiti malee bilisummaa fedhii fi qaama , mirga namummaa fi kabaja isaanii dabarsanii kennuufii miti jedhu qabu . Kana irraa ka'uudhan jiraachuu fi dhiisuu yakka dirqisiisanii gudeeduuf ulaagaan kaa'amuu /ilaallamuu qabu gaa'ilaan waliin jiraachuu fi dhiisuu osoo hin

---

¹⁰² S/ y RDFI kwt 620/1/

taane sarbamu bilisummaa fedhii fi qaama , mirga namummaa fi kabaja namummaa ta'uu qaba ijjannoo jedhu waan qabaniif ulaagaa dirqisiisanii gudeeduu kan biraa ni guuta taanaan dhiirsaa fi niitii jidduttis ta'u yakka dirqisiisanii gudeeduu sababni hin taaneef hin jiru jedhu. ¹⁰³

Addunyaan sadarkaa kana irra kan jirtu ta'us gara sirna seera biyya keenyaati yoo deebine garuu kun beekamtii hin arganne. Kanaaf gochi kun namoota gaa'ela waliin qaban jiddutti yoo raawwatame akka yakka dirqisiisanii gudeeduutti kan fudhatamuu miti. ¹⁰⁴

Gaffii Marii

1. **(Dhimma 35ffaa)** ¹⁰⁵Obboo Gaddisaa tolchaa jiraataa Anaa Warra Jaarsooti. Jiruun waan isa dirqisiifteef manaa fi maatii isaa dhiisee hojiif gara Magaala Adaamaa deeme. Magaala Adaamaa gaafa gahu akka yaadee manaa bahe osoo hin ta'iniif waan hafeef waggaa 15'f maatii isaa gatee ture. Waggaa 15'n booda bara 2010 keessa gara mana isaa yoo deebi'u haati warraa isaa heerumtee jiruu biraa hundeessitee daa'ima horattee jirtti. Obbo Gaaddisaan haadha manaa, Addee Warqee Gaarii, isaa dhabuun ariin keessa bulee karaatti eeggachuun dubartii kana dirqisiisee qunamtii saalaa waliin raawwate.
  - a. Obboo Gaaddisaan yakka dirqiin gudeeduu raawwatee jiraa?
  - b. Osoo Obboo Gaaddisaan fi Addee Warqee namoota gaa'ila malee akka abbaa warraa fi haadha warraatti waliin jiraatan ta'ee gafaa tokko galgala walii galteen dhibee fedhii ishee malee saal qunamtii waliin raawwatee hoo deebiin keessan adda ni ta'a?

3.1.2.3.Maloota Ykn Toftalee Yakki Dirqisiisanii Gudeeduu Ittiin Raawwatamu

Himatamaan yakka dirqisiisanii gudeeduu miidhamtuu *yakkichaa* irratti *gocha saal quunnamtii* fedhiin alaa raawwachuuf dura too'annoo isaa jala oolchuu qaba. Maloota himatamaan yakka dirqisiisanii gudeeduu miidhamtuu *yakkichaa* ittiin dirqisiisuu danda'u kunneen tumaa s/y keewwata 620/1/ jalatti tarra'anii argamu. Isaan kunis *gocha humnaa fayyadamuun*,

---

¹⁰³ Asii ol yadannoo lak. 46

¹⁰⁴ S/ y RDFI kwt 620/1/

¹⁰⁵ Dhimma qabatamaa barreessitoota mojuulii kanaa qunname irraa barreeffama kanaaf haala toluun foyya'ee kan fudhatame.

miidhamtuu irratti gocha sodaa cimaa uumuun , akka of-wallaaltu ykn of-dagattu gochuudhaan , fi gocha karaa kamuunuu gudeeddantuun akka ofirraa isa ittisuu hin dandeenye taasisutti fayyadamuu danda'a kanneen jedhanii dha.

Gaaffilee Marii

1. Namni yakka dirqisiisanii gudeedutiin shakkame tokko miidhamtuu yakkichaa akka ofirraa ittisuu hin dandeenye godheera kan jennu gochoota akkamii yoo raawwatee dha? Seeraa fi qabatama jiru kaasuudhaan irratti mari'adha.
2. Asii oli **dhimma 32ffaa** ilaala mee!
  - a. Himannaa Abbaa Alangaa kana akkamitti ilaaltu? Yakki yaalii gudeeddii daa'ima waggaa 3 fi walakaa irratti raawwatamuu ni danda'a?
  - b. Osoo miidhamtuun dubartii yakki yaalii gudeeddii irratti raawwatamuu danda'u taatee himatamaan dubrummaa balleessuu dhabuun yakkichi akka yaalii gudeeddiitti fudhatamuu danda'a?
  - c. Dhimmi himanni A/Alangaa kun himatamaa balleessaa taasisuuf humna qabaa? Yoo balleessaa hin jechisiisu ta'e keewata biroo rogummaa qabu jalatti himachuun nii danda'amaa?
  - d. Garaagarummaan yakka dirqisiisanii gudeeduu fi yaalii yakka dirqisiisanii gudeeduu maali? Namni yaaliin himatamuu malu yoo yakka gudeeddii xumura argateen himatame xummurri isaa maal ta'a jettu?

3.2.Yakka Dirqisiisanii Gudeeduu fi Miidhaa Qaamaa

Yakki dirqisiisanii gudeedus ta'ee miidhaa qaamaa gosoota yakkaa fayyaa, bilisummaa fi nageenya namaa irratti raawwataman kessatti ramadamu. Kanaaf wal fakkeenya cimaa qabu. Kana irraa kan hafe yakki dirqisiisanii gudeeduu yakka ta'e jedhamee fedhii miidhamtuu yakkichaa malee miidhamtuu tana faana quunnamtii saalaa raawwachuuf godhamu dha. Gama biraan raawwataan yakka miidhaa qaamaa fedhii fi kayyoo miidhamtuu ykn miidhamaa faana gocha walquunamtii saalaa raawwachuu hin qabu.

Kun akkuma jirutti ta'ee himatamaan yakka dirqisiisanii gudeeduu miidhamtuu too'annoo isaa jala oolchuuf maloonni inni/isheen itti fayyadamu/tun miidhamtuu irratti miidhaa qaamaa ykn

sammuu ykn du'a qaqqabsiisuu danda'a. Sababa gocha himatamaatin miidhamtuu irratti miidhaan qaamaa ykn sammuu cimaan ykn duuti kan dhaqabe yoo ta'e adabbiin itti cimee hidhaa umrii guutuutin akka adabamu seerri yakkaa kaa'eera.¹⁰⁶

Gaffii Marii

1. Dhimma(**Dhimma 36ffaa**) yakkaa Himataan *Abbaan alangaa fi himatamaan Baalchaa Taddasaa*, lakk. g/A/a isaa 03082 ta'e, mana murtii ol'aanaa Godina shawaa bahaan gaafa 3/08/2007 ilaallame irratti, Himata 1^{ffaa}n S/Y Keewwata-620(1) irra dabrudhaan himatamtoonni yaadaan waligalanii midhamtuu dhuunfaa Addisalem Darribee himatamaan harki hin qabamine waaliin ta'uun himatamaan kun midhamituu sodaachisee humnaan gudeedee durbumma ishii waan balleesef kan himatame dha.

Himata_2^{ffaa}n s/y keewwata-555(b) irra dabrudhaan himatamaan miidhamtuu dhuunfaa humnaan luka addaan qabee gudeeda ishii keessa yoo seenu lukni mirgaa lafeen luqqeettuu waan addaadan bahee fottoqeef yakka qaama namaa irratti miidhaa cimaa geessisuudhaan himatameera.

a. Himata a/a dhimma kana irratti hundeesse s/y kwt 620/3'n wal bira qabaa madaalaa.

2. Dhimma Godina Baalee Aanaa Sinaanaatti Raawwatame tokko irratti himatamtuun daa'ima umriin ishii waggaa shanii warri akka too'attuuf/kunuunsituuf itti dhiifatan quba ishee qaama saalaa daa'immattii seensisuudhaan dubrummaa ishee balleessite. A/Alangaa Aanaa Sinaanaa himatamtuun yakka miidhaa qaamaa raawwattee jirti jechuudhaan b'uura seera yakkaa bara **1996 keww.555** tin himata hundeesse. Manni murtii A/Sinaanaatis bu'uuruma kanaan yakki miidhaa qaamaa cimaa raawwatameera jechuudhaan balleessaa taasissee hidhaa waggaa torbaa murteesse.¹⁰⁷

a. Himata Abbaa Alangaa kana akkamitti ilaaltu? Himatamtuun yakka dirqisiisanii gudeeduu raawwattee jirti jechuu dandeenya? Yoo ta'uu baate bu'uuraa keewwata seeraa kamiin ilaalama jettu?

b. Murtii mana murtii kanaa hoo akkamitti ilaaltu?

---

¹⁰⁶ Seera yakkaa FDRI, kwt. 620/3/

¹⁰⁷ Asii ol yaadannoo lakk 68.

3.3. Yakka Dirqisiisanii Gudeeduu fi Yakkoota Bilisummaa fi Qulqullummaa Saalqunnamtii Irratti Raawwataman Biroo

Seerri yakkaa keenya tumaalee keewwatoota 620 hanga 628 jiraniin dhimmota yakkoota bilisummaa fi qulqullummaa saalqunnamtii irratti raawwataman bulchee argama. Yakkoon tumaalee seeraa kanneenin ilaallaman hundi isaanii yakkoota bilisummaa fi qulqullummaa saalqunnamtii irratti raawwataman (Injury to sexual liberty and chastity) dha. Kanaan tokkommaa qabu. Haa ta'u malee yakki dirqisiisanii gudeeduu yakkoota bilisummaa fi qulqullummaa saalqunnamtii irratti raawwataman warra biro irraa kan adda isa taasisu amala addaa qaba. Kunis dhimma dhibuu fedhiiti. Yakki dirqisiisanii gudeeduu jira jechuuf dubartiin yakki dirqisiisanii gudeeduu irratti raawwatameera jedhamu tun nama yakkicha raawwateera jedhamee waliin qunnamtii raawwachuuf fedhii kan hin qabnee fi gochi kunis kan ishii irratti raawwatame fedhii ishiitin ala ta'uun mirkanaa'uu qabawaan ta'eef.

Fedhiin miidhamtuu jira kan jedhamu immoo miidhamtuun fedhii gocha kana eeggalsiisee xummursiisu kennachuudhaaf dandeetti kan qabduu fi fedhii ishiis kan kennite dhiibbaa tokko malee ta'uun mirkanaa'uu akka qabu olitti laalleera. Kana malees miidhamtuun nama fedhii ishii kennachuu hin dandeenye ykn fedhii ishii kennachuu kan dandeettu ta'us sababa dhiibbaa irra jiruu irraa kan ka'e fedha ishii sirrii kennachuu kan hin dandeenye yoo ta'es ulaagaaleen yakka dirqisiisanii gudeeduu hafan guutaman taanaan yakki gudeeddii raawwatameera jechuun akka danda'amu dhimma olitti laallee dha.¹⁰⁸

Qabatama hojii amma lafarra jiru yoo ilalle garuu dhimma kanaan wal qabatee *rakkoo bal'ina qabutu jira*. Ogeessota qaamolee haqaa keenyaa hedduun isaanii yakkoota tumaa seera yakkaa keenya kwt'n 620 hanga 628'tiitti jiran, akka yakka dirqisiisanii gudeedutti ilaalu. Hubannoon hawaasa bira jirus caalaan isaa kanuma

Gaaffii Marii

1. Dhimmi kun (*Dhimma 37ffaa*) dhimma MMO Go/Addaa Adaamaatti galmees lakk. 11547 irratti *gaafa 09/07/2011* ilaallamee dha. Dhimma keessaa hubachuun akka danda'amutti A/A godiinachaa himatamaan daa'ima waggaa 9 qabee lafaan dhahee gudeeduf yoo jedhu namni

---

¹⁰⁸ Asii ol yaadannoo lakk. 69

itti hoo dhufu dhiisee waan deemeef yakka yalii dirqisiisun gudeeduu raawwateera jedhee S/Y RDFI kwt'n 27/1 fi 627/1 jalatti himatee ture. Manni murtichaas kanuma fudhatee laaluun keewwatuma jalatti himatame jalatti himatamaa balleessaa taasiseera.

Dhimmi kun ***Dhimma 38^{ffaa}*** dhimma Manni Murtii Go/Sha/Bahaa ga.lakk. 29071'n gaafa 5/06/2007 murteesse dha. Dhimma kana irratti A/Alangaa himatamaan Daa'ima umuriin ishee waggaa 13 gadii ta'e irratti wal-quunnamtii saalaa waan raawwatef yakka daa'ima ummuriin ishee waggaa 13 gadii irratti wal-quunnamtii saala raawwachun himatameera jechuudhan S/Y RDFI kwt 627/1 jalatti himatee ture. Manni murtichaas bu'uruma himata A/Alangaatiin himatamaadhan balleesiteeta jedheeniira.

- a. *Dhimmoota lamaan wal bira qabuun ilaalaa? Isa kamtu sirrii dha? Maaliif?*
- b. *Dhimma 38 irraatti tumaaleen s/y keenya kwt'n 27/1 fi 627/1 yakka yalii dirqisiisun gudeeduu ni hundeessuu?*
- c. *Dhimma 38 irraatti yakka yalii dirqisiisun gudeeduu daa'ima ummuriin sagalii irratti rawwatama moo? Fedhiin daa'michaa / dirqisiisuu osoo baatee yakki hin jiru nama jechisiisaa?*

Seericha ilaalla yoo *ta'e* seerri yakkaa keenya yakkoota bilisummaa fi qulqullina qaama saalaa namaa irratti raawwataman yakka dirqisiisanii gudeeddiin addatti bahaanii laallaman nihammatee *jira*. Yakkoota kanneen yakka dirqisiisanii gudeeduu waliin wal-bira qabuun gabaabbinaan ilaaluuf yaallameera.¹⁰⁹

A. Yakka Dirqisiisanii Gudeeduu fi Yakka Dhiira Tokko Dirqiin Wal-Quunnamtii Saalaa Akka Raawwatu Taasisuu

Yakki dirqisiisanii gudeeduu dhiiraan yakka dubartii irratti raawwatamuu dha. Haa ta'utii, haala qabatamaa biyyi teenyas ta'ee addunyaan har'a keessa jirtuutiin dhiironni illee yeroon dirqamanii akka quunnamtii saalaa raawwatan itti taasifaman kan jiru ta'uun isaa waan ifa gala dha. Dhugaa kanaaf furmaata kennuuf jecha seerri yakkaa keenyas gochi dubartiin takka dhiira tokko dirqisiisun akka ishee waliin quunnamtii saalaa raawwatu gootu itti gaafatamummaa yakkaa

---

¹⁰⁹ Asii ol yaadannoo lakk 69

akka hordofsiisu S/Y RDFI kwt 621 jalatti kaa'eera. Haa ta'utii yakki kun maqaanis ta'e ulaagaan yakka dirqisiisanii gudeedurraa adda waan ta'eef yakka dirqiin gudeeddii miti.¹¹⁰

B. Yakka Dirqisiisanii gudeeduu fi miidhaa qaama saalaa namoota maraatan ykn sammuum isaanii dadhabaa ta'e ykn namoota mormachuu hin dandeenye irratti raawwatamu.

Yakki miidhaa qaama saalaa namoota maraatan ykn sammuum isaanii dadhabaa ta'e ykn namoota mormachuu hin dandeenye irratti raawwatamu gosoota yakka miidhaa qaama-saalaa irratti raawwatan keessaa isa tokko dha. Yakkichi kan raawwatamu namoota maraatan ykn sammuum isaanii dadhabaa ta'e ykn namoota mormachuu hin dandeenye irratti dha.¹¹¹ Yakki kun jiraachuuf akka yakka dirqisiisanii gudeeduu midhamaa yakkichaa irratti gochi dirqisiisuu raawwatamuu hin qabu.¹¹² Himatamaan kun gocha namoota akka olii kana waliin qunnamtii saalaa raawwachuun isaa ykn gocha kana fakkaatu ykn gocha safuun ala ta'e kam iyyuu irratti raawwachuun gahaa dha.¹¹³

C. Yakka Dirqisiisanii gudeeduu fi kabaja qaama saalaa namoota mana yaalaa keessa ciisan , gargaarsarra jiran ykn to'annoo seeraa jala jiran irratti raawwatamu

Yakki kabaja qaama saalaa namoota mana yaalaa keessa ciisan, gargaarsarra jiran, ykn to'annoo seeraa jala jiran irratti raawwatamu gosa yakkaa miidhaa qaama saalaa irratti raawwataman keessaa isa tokko dha. Yakki kun kan raawwatamu namoota *mana yaalaa keessa ciisan, gargaarsarra jiran ykn to'annoo seeraa jala jiran irratti kan raawwatu immoo abbootiin taayitaa mana isaan keessa jiran gaggeessan, to'atan ykn aangoo irratti qabaniini. Abbootiin aangoo kunniinis kana kan raawwatan muudama, aangoo, ykn sadarkaa guddinaa (gulantaa) qabanitti fayyadamuunii dha.*¹¹⁴ Yakki kun jiraachuuf akka yakka dirqisiisanii gudeeduu

---

¹¹⁰ S/Y RDFI, kwt 621

¹¹¹ S/Y RDFI, kwt 623

¹¹² S/Y RDFI, kwt 623

¹¹³ S/Y RDFI, kwt 623

¹¹⁴ S/Y RDFI, kwt.624

miidhamaa yakkichaa irratti gochi dirqisiisuu raawwatamuu hin qabu.¹¹⁵ Himatamaan kun gocha namoota akka olii kana waliin qunnamtii saalaa raawwachuun isaa ykn gocha kana fakkaatu ykn gocha safuun ala ta'e kam iyyuu itti raawwachuun gahaa dha.¹¹⁶

D. Yakka Dirqisiisanii gudeeduu fi dubartii rakkoo hamaa keessa jirtuu irratti qunnamtii saalaa raawwachuu

Dubartii rakkoo hamaa keessa jirtu irratti qunnamtii saalaa raawwachuun fedhii ishiitin yoo ta'e yakka dirqisiisanii gudeeduu hin ta'u. Kunis ulaagaa seera yakkaa jalatti yakka gudeeddiitiif kaa'ame waan hin guunneefi dha. Himatamaan rakkina ishii ykn aangoo ishii to'achuuf qabu irratti hundaa'uudhaan qunnamtii saalaa ishii irratti kan raawwate yoo ta'e yakkaan ni gaafatama. Sababni isaas miidhamtuun qunnamtiin saalaa akka irratti raawwatamu fedhii kan qabdu ta'us fedhii guutuu osoo hin taane sababa rakkoo ykn dhiibbaa irra jiru irraa kan ka'e waan ta'eefidha. Gochi dirqisiisuu yoo jiraate garuu ulaagaa yakka gudeeduu kan guutu waan ta'eef yakka dirqisiisanii gudeeduu ta'a jechuu dha.

Gaaffiilee Marii:-

- Garaagarummaan seera yakkaa keewwata 624 fi 625 maaliidha?
- Seera yakkaa keewwata 620 waliin hoo akkamitti ilaaltu?

E. Yakka Dirqisiisanii gudeeduu fi Daa'imman umrii waggaa 13 hanga 18 jidduu jiran irratti qunnamtii saalaa raawwachuu

Yakki dirqisiisanii gudeeduu daa'imman umrii waggaa 13-18 jidduu jiran irratti raawwatamuu akka danda'u ilaallee jirra.¹¹⁷ . Yeroo kanas ulaagaaleen yakka dirqisiisanii gudeeduu hundeessan guutamuun dirqamaadha. Gochi daa'imman umrii 13-18 jiddutti argaman irratti qunnamtii saalaa raawwachuun garuu fedhii miidhamtuutin yoo ta'e yakka dirqisiisanii gudeeduu osoo hin taane yakka daa'imman umrii gaa'elaa hin ga'in irraatti qunnamtii saalaa

---

¹¹⁵ S/Y RDFI, kwt.624

¹¹⁶ S/Y RDFI, kwt.624

¹¹⁷ Seera yakkaa kw.620/2/(a)

raawwachuu ta'a. Kunis kan ta'eef daa'imman umrii kanaa fedhii isaanii kennachuudhaaf dandeettii kan hin qabne waan ta'eefiidha. A/Alangaa yeroo himata hundeessu ulaagaan dirqisiisanii gudeeduu yoo jiraate bu'uura seera yakkaa keewwata 620/2/ A/ tin ta'uu qaba. Manni murtiis bu'uuruma kanaan ilaalu qaba. Gochi dirqisiisuu kan hin jirre yoo ta'e garuu bu'uura seera yakkaa keewwata 626 tin kan ilaalamu ta'a. Keewwata kam jalatti akka kufu shakkisiisaa yoo ta'e immoo filannoodhaan keewwata lamaanuu jalatti himata hundeessuu danda'a.

Gama kanaan hanqinni hubannoo jiru yakka kana sirnaan addaan baasuu dadhabuudha. Kanarraa kan ka'e A/Alangaa dhimma S/Y RDFI kwt 620/2/(a) jalatti kufu 626 jalatti akkasumas kan 626 jalatti kufu 620/2/(a) jalatti himannaa yoo hundeessu ni mul'ata. Yeroo keewwata Kam jalatti akka kufu addaan baasuu dadhabanis filannoodhaan himannaa hundeessuun hin mul'atu. Hanqina hubannoo kana agarsiisuuf dhimma mana murtii A/Heexosaatti jalqabee Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaatti ol'iyyannoon lakk. G/M/M/W/ 85093 ta'een gaafa 12/05/2009 ilaalame (*dhimma 39^{ffaa}*) ilaaluun ni danda'ama. A/Alangaa Aanaa Heexosaa himatamaa Naggasaa/Laggasaa/ Alamuu jedhamu irratti himata dhiheesseen jalqaba seera yakkaa keew.627/1/ boodarra immoo gara s/y keewwt. 620/2/(a) tti fooyyeessuudhaan himatamaan uleedhaan sodaachisuudhaan miidhamtuu Aster Dibaabee jedhamtu osoo ishiin mana barumsaa deema jirtuu humnaan qabee waan gudeedeef himatameera jechuudhaani. Himatamaan waakkatee ragaan seeraa himatamaan miidhamtuu boqqoolloo keessatti humnaan gudeedee kan itti iyyitee qabame ta'uu raganiiru. Ragaan mana yaala miidhamtuu dubrummaan ishii kan badee fi kan ture ta'uu fi umriin miidhamtuus *waggaa 14* ta'uu kan ibsuu dhihaateera. Himatamaan yeroo jedhame sana achi hin jiru jechuun ragaa ittisaa dhiheeffateera.

Manni Murtii Aanichaa sababa osoo hin kaa'in himatamaa seera yakkaa keewwata 620/2/(a) osoo hin taane keww. 626/1/ jalatti balleessaa taasisee hidhaa cimaa waggaa sadiitin adabeera. Abbaan Alangaa Aanaas ta'ee Godinaa keewwatni sababa malee jijjiiramuu dogongora akka ta'e ibsuudhaan akka komii ijootti garuu kan kaasan addabbiin xiqqaachuudha. Manni Murtii Olaanaas ta'e Waliigalaa waa'ee komii keewwanni jijjiiramuu irratti ka'e bira darbuudhaan adabbiin hin xiqqaatu jechuudhaan murteessaniiru.

Dhimma kana irratti manni murtii keewwata akka jijjiiru sababni kaa'ame hin jiru. Ragaan A/Alangaas ta'e ittisaa himatamaan fedhii miidhamtuutin qunnamtii kan raawwate ta'uu hin

ragne. Himatamaanis fedhii miidhamtuutin kan raawwate ta'uu hin ibsine. Yakki dirqisiisanii gudeeduu immoo daa'immaan umrii waggaa 13-18 jiddutti argaman irraattis raawwatamuu akka danda'u seerri ni kaa'a¹¹⁸. Kanaan alatti garuu, fedhii miidhamtuutin kan raawwatame yoo ta'e bu'uura seera yakkaa kwt 626 tin kan ilaalamu ta'a. A/Alangaas dhimmi ijoon ka'uu qabuu fi gaafatamuu qabu keewwanni jijjiiramuu ta'uu osoo qabuu waa'ee adabbiin xiqqaachuu kaasuun, akkasumas, manni murtii ol'iyyata dhagahus waa'ee jijjiiramuu keewwataa ilaalchisee komii ka'e bira darbuun hanqina. Kuni immoo hangam ragaa mana yaalaa qofa irratti rarraanee akka murtii kenninu nutti agarsiisa.

Dhimma (**dhimma 40^{ffaa}**) Mana Murtii Aanaa Cirootti jalqabamee mana Murtii Waliigala Oromiyaatti xumura argate tokko irraatti A/Alangaa Aanaa Cirootti himatamaan Najaash Saanii jedhamu seera yakka keww. 626/1/ irra darbuudhaan miidhamtuu Waynaarag Bitawu jedhamtu umrii waggaa 15 kan taate irraatti qunnamtii saalaa raawwateera jechuudhan himannaa hudeessee ture. Kanaafis ragaan namaa fi mana yaalaa kan miidhamtuun umrii waggaa 15-16 jidduutti argamtuu fi dubrummaa erga bade torbaan tokkoo ol akka ta'e ibsu dhihaateera. Himatamaan jecha kennee fi ragaa ittisaa dhiheeffateen fedhii miidhamtuutin kan walfuudhanii fi qunnamtiis kan raawwatan ta'uu ibseera. Manni Murtii Aanichaa gochi dirqisiisuu hin jiru jechuudhaan bilisaan kan geggeesse yoo ta'u, Manni Murtii Olaanaa bu'uura seera yakkaa keeww.626/1/ tin adabeera. Manni Murtii Waliigalaa immoo galmee lakk.87022 ta'e irratti ragaan abbaa alangaa itti hin mirkaneessine ragaan ittisaa immoo irraa ittisaniiru jechuudhaan dhimmicha keessa galuun hin barbaachisu jechuudhaan bu'uura s.d.f.y. 195(1) tin bilisa jedheera.

Gaaffii Marii:-

Murtii Mana Murtii Isa kamiitu sirriidha jettu? Sababa isaa waliin irratti mari'adhaa. Himatamaan fedhiin raawwanne osoo jedhu ragaan itti hin mirkaneessine jechuudhaan bilisaan geggeessuu akkamitti ilaaltu?

---

¹¹⁸ Miiljalee lakk. 56ffaa

F. *Yakka Dirqisiisanii gudeeduu fi Yakka Daa'imman umrii waggaa 13 gadi jiran irratti qunnamtii saalaa raawwachu*

Daa'imman umriin isaanii waggaa 13 gadi ta'an irraatti dirqamaanis haa ta'uu karaa kamiinuu qunnamtii saalaa raawwachuun yakka baay'ee cimaa fi hammeenyummaa kan qabuudha. Yakki daa'immaan umrii kana irratti raawwatamu yakka dirqisiisanii gudeeduu miti. Kanaaf A/Alangaa himata yoo banu bu'uura keewwata kanaatiin yakka qunnamtii saalaa daa'imman irratti raawwachu isaatii-n ta'uu qaba jechuudha. Ulaagaan gocha dirqisiisuu yakka kana mirkaneessuuf barbaachisaa miti.

G. *Yakka Dirqisiisanii gudeeduu fi yakka qunnamtii saalaa walfakkaataa*

Yakki dirqisiisanii gudeeduu dhiirtoan dubartii irratti kan raawwatamu ta'uu ilaalleerra. Gochi kun namoota saala walfakkaatutiin kan raawwatame yoo ta'e yakka dirqisiisanii gudeeduutiin osoo hin taane qunnamtii saala walfakkaatuu raawwachuun kan gaafatamu ta'a.¹¹⁹

Gaaffilee Marii

1. Dhimmi kun (**Dhimma 41ffaa**) dhimma MMWO Dhaddacha Bahaa galmee lakk 265903 irratti gaafa 5/3/2009 ilaaluun murteesse dha.¹²⁰ Galmicha keessaa hubachuun akka danda'amutti A/A Anaa Leemuu fi Bilbilootti, ol'iyataan ammaa kun sy kwt.620(1) irra darbuun miidhamtuu dhuunfaa Bashuulee jedhamtu suuqii Hashiim Birkaa jedhamu keessatti dirqisiisee waan gudeedeef himatameera. Ragaan mana yaalaa akka ibsutti umuriin miidhamtuu dhuunfaa waggaa 15-16ti. Himatamaan keewwatuma ittiin himatame jalatti balleessaa jedhameera.

Abbaan Alangaa yaada adabbii gaafatameen "himatamaan kun gocha kana kan raawwate amala gadheedhaan garaa jabummaadhaan miidhamtuu dhuunfaa girgiddaatti buusee kan raawwate waan ta'eef sy kwt.84(1)A)tiin adabbiin akka cimu yommuu kaasu, himatamaan gama isaatiin barataa waanan ta'eef adabbii naaf haa salphatu jedheera. Yaada bitaa fi mirgaan ka'e irratti manni murtii sababa Abbaan Alangaa kaase akka sababa adabbii cimsu tokkootti fudhatee gulantaa tokko ol dabaluu, sababni adabbii salphisu hin kaane

---

¹¹⁹ Seera yakkaa kw 629

¹²⁰ Muusaa Abbuu v AA Naannoo

jechuudhaan himatamaan kun hidhaa cimaa waggaa 7 fi baatii 8'n akka adabamu murteesseera.

MMOG Arsii dhimmicha ol'iyannoon ilaalee, sababni adabbii cimsu kan Abbaan Alangaa mana murtii jalaatti kaase ofuma isaayyuu ulaagaa yakkichaa waan ta'eef akka sababa adabbii cimsuutti fudhatamuu hin qabu jechuun kufaa taasisiee, gama biraatiin immoo ol'iyataan kuusaa yakkaa kan hin qabne waan ta'eef kun akka sababa adabbii salphisu tokkootti otoo fudhatamuufii qabu bira darbamuun isaa sirrii miti; umuriin oliyyataa kanaa kan manni yaalaa ibses waggaa 16-17 waan ta'eef kunis akka sababa adabbii salphisu tokkootti fudhatameefii hidhaa cimaa waggaa 5'n akka adabamu murteesseera. MMWO Dhaddacha Bahaas dhimmicha ol'iyannoon erga ilaalee booda murtii kana cimseera.

Dhimma **Dhimma 42^{ffaa}** kun immoo dhimma MMOG Addaa Adaamaa galmee lakk. 27160 ta'e irratti ilaalee murteesse dha. galmee kana irraa hubachuun akka danda'amutti A/A himatamaan Eda'oo Kadiir sy kwt.627(1,4) irraa darbuun halkan keessaa tilmaamaan sa'aatii 5:00 irratti miidhamtuu dhuunfaa Yuuboo jedhamtu daa'ima umurii waggaa 12-14 taatu kan inni guddisee barsiisuuf maatii ishee irraa fudhatee to'annaa isaa jala jirtu irratti quunnamtii saalaa waan raawwateef yakka daa'ima umuriin gaa'elaaf hin geenye irratti quunnamtii saalaa raawwachuun himatameera. Himata isa irratti dhiyaate kanas himatamaan waan amaneef AA bu'uura SDFY kwt.134(1)n murtiin akka kennamu gaafateera.

Manni murtichaas jecha amantaa himatamaan kenne irratti hundaa'uun, keewwanni Abbaan Alangaa ittiin himate kwt.627(1,4) yoo ta'u kun immoo umurii miidhamtuu waggaa 12-14 kan jedhu waan ta'eef, keewwanni gochaa fi umurii miidhamtuutiin wal simu immoo sk kwt.626(2,4) jalatti kan kufu waan ta'eef, bu'uura SDFY kwt.113(2) tiin kwt.627(1,4) irraa gara kwt.626(1)(2,4) tti jijjiiruun himatamaan kun kwt.626(1.4) jalatti balleessaa jedheera. Yaada adabbii ilaalchisee abbaan alangaa himatamaan kun yakkicha kan raawwate halkan waan ta'eef, nama umuriin gaa'elaaf hin geenye irratti waan raawwateef, nama guddiiftummaa isaa jala jirtu irratti kan raawwate waan ta'eef, bu'uura sy kwt.84(1,B fi E)tiin adabbiin gulantaa lamaan akka dabaluuuf gaafateera. Abukaatoon himatamaa gama isaatiin "himatamaan kun kuusaa yakkaa waan hin qabneef, jireenya gadi aanaa jiraachaa waan jiruuf, maatii kan qabu waan ta'eef, gocha raawwates waan amaneef, bu'uura sy kwt.83(1) tiin adabbiin haa salphatuuf jedhee yaada kenneera. Manni murtii sababa adabbii

cimsu tokko(yakkichi halkan raawwatamuu) fudhachuun gulantaa qabametti tokko ol dabalee, sababa adabbii salphisu lama (kuusaa yakkaa dhabuu, fi sadarkaan barnootaa gadi aanaa ta'uu) fudhatee himatamaa kanaan hidhaa cimaa waggaa shaniin adabeera.

- a. Dhimma 41ffaa armaan olii keessatti umurii miidhamtuu dhuunfaa irraa kaanee yommuu ilaallu himanni Abbaan Alangaa kwt.620(1) jalatti dhiyaate tumaa seera yakkaa rogummaa qabu dha jettuu? Miti yoo jettan keewwata kam jalatti himachuu qaba ture jettu? Maaliif?
  - b. Dhimma 42ffaa ilaalchisee haala manni murtii keewwata jijjiire akkamiin ilaaltu? Himata keessatti keewwata sirriitiin dhiyaachuu ni danda'a ture jettuu?
2. Dhimmi kun (**Dhimma 43ffaa**) dhimma MMWO Dhaddacha Bahaa galmee lakk 250290 irratti gaafa 5/07/2010 ilaalee murteesse dha. Galmee kana keessaa akka hubatamutti A/A Aanaa Ada'aa, himatamaan Gammachiis Alamuu sy kwt.620(2)(A) irra darbuun miidhamtuu dhuunfaa Wasanee Haayiluu jedhamtu umriin ishee waggaa 17 fi 18 gidduu taate dirqisiisee gudeeduun himatame. Manni murtichaas ragaa bitaa fi mirgaa madaaluudhaan himatamaa kanaan hidhaa cimaa waggaa 7 fi baatii 7'n adabeera. MMOG Shawaa Bahaa murticha cimseera. MMWO Dhaddacha Bahaa dhimmicha ol'iiyannoon ilaalee "miidhamtuun Ol'iiyataa kana wajjin buluun ishee fedhii malee dirqisiisee gudeeduu waan hin taaneef, bu'uura SDFY kwt.113(2) ajajuun sy kwt.620(2)(A) irraa gara kwt.626(1) tti jijjiiruun balleessaa jedhee, yaada ababbii ilaalchisee immoo Ol'iiyataan kun kuusaa yakkaa kan hin qabne, barataa ta'uu, umuriin isaa waggaa 17 ta'uu fi gochicha kan raawwates miidhamtuu umuriin ishee kan isaa wajjin walqixa taate irratti jechuun adabbii salphiseefii hidhaa cimaa waggaa tokkoon adabeera.
- a. Dhimma armaan olii keessatti himanni Abbaan Alangaa dhiyeesse yakka gudeeddii ta'uu fi daa'imman waggaa 13 fi 18 gidduu ta'an irratti quunnamtii saalaa raawwachuu haala ifa ta'een ibseera jettuu? Maaliif? Muuxannoo qabdaniin deeggaruun kallattii gara fuulduraa kaa'aa.
  - b. Gama kanaan xiinxala MMWO Dhaddacha Bahaa keewwata jijjiiruuf taasisse akkamiin madaaltu?

Wabiilee Bareeffamichaa

a. Seerota

Heera Mootummaa Federalawaa Dimokiratawaa Ripaablika Itiyoophiyaa, Labsii Nagarit Gazexaa Lakk.1/1987

Heera Mootummaa Naannoo Oromiyaa fooyya'ee bahe Labsii Lakk 46/1994, Magalata Oromiyaa.

Konveenshinii Mirgoota Siiviilii fi Siyaasaa idil- addunyaa (bara 1966 raggaa'ee bara 1976 hojiirra oole)

Seera Yakkaa Ripaabilikaa Dimokiraatawaa Feederaalawaa Itiyoophiyaa, 1996, Negaarit Gazeexaa Labsii Lakk.414/1996.

Labsii Farra Shororkeessummaa, Lakk. 652/2001, keewwata 4, Nagaariit Gaazeexaa Feederaalaa, Addis Abaabaa, Hagayya 2001.

b. Kitaabolee

Wayne R. La Fave and Austin W.Scott, Jr., Criminal Law, Second Edition, West Publishing Compny, St. Paul, Minnesota, (1989)

Wayne R. La Fave, Criminal Law, Fourth Edition, West Publishing Company, St. Paul, Mennesota, (2003)

Glanville Wiliams, Criminal Law, The General Parts, Fourth Edition, Steven and Sons Limited, London, (1984)

Steven Lowenstein, Materials for the study of the penal law of Ethiopia, The faculty of Law, Haile Sellassie I University, Addis Ababa, Ethiopia (1965)

Paul H. Robinson, Criminal Law Defences, Vol. 1 and Vol.2, West publishing company, St. Paul, Mennesota, (1984)

Philippe Graven, An Introduction to Ethiopian Penal Law (Art's 1-84 of Penal Law) The faculty of Law, Haile Sellassie I University, Addis Ababa, Ethiopia (1965)

F Letcher,G.,Rethinking Criminal Law, Third Edition , West Point Printing Press,(1978)

W. Friedmann, “Law in Changing Society’, (Second Edition, 2001) Universal law Publishing Co. Pvt. Ltd under special arrangement with Sweet & Maxwell Ltd., U.K.

Peter De Cruz, “Comparative Law in a Changing World”, (Third Edition 2007) Routledge-Cavendish Publications

Staley Z. Fisher, Ethiopian Criminal Procedure, HIUC in Association with Oxford University (1969)

Bryan A. Garner, Black’s Law Dictionary, 18th ed, West Publishing Press Co. (2004)

DEJENE GIRMA JANKA, A Handabook on the Criminal Code of Ethiopia, Addis Ababa, Ethiopia, 2013

Philippe Graven, An Introduction to Ethiopian Penal Code, Faculty of Law, Haile Sellassie I University, Addis Ababa, Ethiopia, 1965.

Edwin R. Keedy, Criminal Attempts at Common Law, University of Pennsylvania Law Review, 1954, Vol.102,

Ronald J Bacigal, *Criminal Law and Procedure: An Introduction*, 2nd Edition, 2002, University of Richmond, Virginia, USA.

George P Fletcher, Constructing a Theory of Impossible Attempt, 1986.

Bloy and Parry’s, Principles of Criminal Law,4th edition, Cavendish Publishing, Great Britian, London, 2000.

Frank A. Schubert, Criminal Law, The Basics, Northeastern University, Emeritus, Los Angeles, California, USA, 2004.

F M NEASEY, The Mental Element in the Law of Murder, Published Western Aустaralian Law Review, Vol.21, 1991.

Tolosaa Damee Jimaa, Dagannoon Nama Ajjeesuu Ilaalchisee Firiwwaan Dubbii Seerichaan Kaa’aman Irratti Hundaa’uun Hojjechuufi Adabbii Sirrii ta’e Murteessuun Walqabatee

Rakkoolee Qabatamaan Mul'atan, Joornaalii Seeraa Oromiyaa, Jildii 3ffaa, lakk.1, bara 2006, Adaamaa.

c. Tarree Dhimmaa

Iyyata falmii yakkaa Galmee Lakk.66856 ta'e irratti Iyyataan Wadiimaa Abajjee fi Abbaa Alangaa Naannoo Kibbaa gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Federaalaa Dhaddacha Ijibbaataatiin dhimma dhaddacha gaafa Bitootessa 26, bara 2004 ooleen murtii argateedha.

Dhimma Mana Murtii Federaalaa Olaanaa, lakk. Galmee 54027 ta'e irratti himata Abbaa Alangaa Federaalaafi Himatamtoota Iffaan Damiseew Zarihuunifi 2ffaan Yaaqoob Haayileemaaram gidduu tureen dhaddacha gaafa 02-05-2000 ooleen murtii argateedha.

Dhimmi kun dhimma himata yakkaa Abbaa Alangaa Naannoo Oromiyaa fi Waamamaa Masaraat Mokooniin gidduu ture, Mana Murtii Waliigalaa Federaalaa, Dhaddachaa Ijibbaataan Galmee lakk.45927 keessatti dhaddacha gaafa Sadaasa 13, 2000, ooleen dhimma murtii argateedha.

Himata falmii Yakkaa Abbaa Alangaa Godina Jimmaafi Himatamaa Maashar Daallee, Mana Murtii Olaanaa Godina Jimmaa, Galmee Lakk.36921 ta'e irratti dhaddacha gaafa 23/03/2009 ooleen dhimma murtii argateedha.

Himata falmii Yakkaa Galmee Lakk.284960 ta'e irratti, Iyyataa Abbaa Alangaa Naannoofi Waamamaa Inmaa'eel Amiin gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa, Dhaddacha Ijibbaataatiin dhimma dhaddacha gaafa 10/03/2011 ooleen murtii argateedha.

Himata falmii Yakkaa Galmee Lakk.284960 ta'e irratti, Iyyataa Abbaa Alangaa Naannoofi Waamamaa Ismaa'eel Amiin gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa, Dhaddacha Ijibbaataatiin dhimma dhaddacha gaafa 10/03/2011 ooleen murtii argateedha.

Mana Murtii Waliigalaa Federaalaa, Dhaddachaa Ijibbaataan Galmee lakk.63727 keessatti dhaddacha gaafa Waxabajjii 13, 2003, ooleen dhimma murtii argateedha.

Dhimma falmii yakkaa Iyyataa Guddataa Tarraafaafi Abbaa Alangaa Naannoo Oromiyaa gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Ijibbaataatiin galmee lakk. **284508** ta'e irratti dhaddacha gaafa 03/03/2011 ooleen kan murtii argateedha

Dhimma falmii yakkaa Abbaa Alangaa Godina Addaa Naannawaa Finfinneefi himatamaa Dassaalenyi Daaksiisaa gidduu tureen, Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Naannawaa Finfinnee galmee lakk. **17849** ta'e irratti dhaddacha gaafa 18/04/2011 ooleen kan murtii argateedha.

Dhimma falmii yakkaa Iyyataa Guddataa Tarraafaafi Abbaa Alangaa Naannoo Oromiyaa gidduu tureen, Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Ijibbaataatiin galmee lakk. **284508** ta'e irratti dhaddacha gaafa 03/03/2011 ooleen kan murtii argateedha.

d. Toora Weebsayitii

Toora Weebsayitii https://en.wikipedia.org/wiki/Attempted_murder, gaafa November 26, 2018.

Toora Weebsayitii <https://definitions.uslegal.com/a/attempted-murder/>, gaafa November 26, 2018 .

Toora weebsayitii <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/cruelty>, akka gaafa January 26, 2019.